

Masterproef aangeboden tot
het verkrijgen van het diploma
Master of Arts in het **tolken**

**Het spanningsveld tussen het Russisch en het
Oekraïens:
De ervaringen van tolken voor Oekraïense
oorlogsvluchtelingen**

Door: Nathalie Mariën
Promotor: Prof. dr. Pieter Boulogne

ACADEMIEJAAR 2024-2025

Code of conduct

- **Code of conduct voor geloofwaardig auteurschap**
 - **Correct verwijzen naar bronnen houdt in:**
 - dat ik als auteur transparant ben over mijn bronnen, zodat de lezer op elk moment correct kan inschatten welke de bron is van wat beweerd wordt;
 - dat ik als auteur geen relevante informatie waarover ik beschik en die een ander licht zou kunnen werpen op de geboden interpretatie of ontwikkelde redenering bewust weglaat;
 - dat ik als auteur duidelijk aangeef welke relevante interpretaties ik niet in rekening heb gebracht en waarom dat is gebeurd;
 - dat ik als auteur waarheidsgetrouw weergeef wat ik heb geobserveerd;
 - dat ik als auteur op de hoogte blijf van evoluties in manieren van verwijzen en het weergeven

Ik bevestig dat ik deze code of conduct heb nageleefd bij het schrijven van deze masterproef.

Naam: Nathalie Mariën

Datum: 02/06/2025

Handtekening:

Dankwoord

Deze masterproef werd geschreven in het kader van de opleiding Tolken aan de faculteit Letteren van de KU Leuven. Een masterthesis schrijven is niet vanzelfsprekend. Daarom wil ik dank betuigen aan mijn promotor, professor Pieter Boulogne voor zijn betrokken en deskundige begeleiding en voor zijn snelle en constructieve feedback. Daarnaast ben ik Yulia Yuryeva bijzonder erkentelijk voor het nauwgezet nalezen van deze masterproef en voor haar kritische blik, die heeft bijgedragen aan de helderheid en precisie van de uiteindelijke tekst. Tot slot gaat mijn dank uit naar mijn zus Caroline Mariën en mijn vriend Artjem Zhdanov voor hun steun en aanmoediging tijdens het schrijfproces. Hun aanwezigheid en aanmoediging waren van grote betekenis.

Abstract

Since the beginning of the Russian invasion in Ukraine on February 24, 2022, Europe has faced its largest refugee crisis since the Second World War. Ukrainian refugees have encountered many challenges in host countries such as Belgium, which has proven the significance of language barriers. Even though Ukrainian is the official language of Ukraine, Russian remains widely spoken, especially in the eastern regions of Ukraine. This linguistic polarity created a complex dynamic for interpreters aiding Ukrainian refugees in Flanders, where Russian-Dutch interpreters are regularly deployed despite the political and emotional sensitiveness connected to the Russian language.

This thesis investigates the experiences of both professional and non-professional interpreters who have worked with Ukrainian refugees in Flanders since the beginning of the war. Through in-depth interviews with eleven interpreters of diverse backgrounds, this study explores whether and how they perceive tension between the Russian and Ukrainian languages during their interpreting assignments. It also examines how these experiences differ depending on the interpreter's professional status and ethnic origin.

Findings disclose that while most refugees pragmatically accept Russian-Dutch interpreters due to urgent needs, some express discomfort or even refuse to communicate in the language connected to 'the aggressor'. Interpreters of Russian origin often report emotional strain and the need to clarify their attitude on the war to gain the trust of their clients, despite the deontological principle of neutrality. This study also highlights a lack of awareness among service providers in regard to Ukraine's complex linguistic landscape.

This research contributes to the domain of interpreting studies by addressing a formerly underexplored intersection of language, identity, and conflict concerning the interpreters' experiences when working with Ukrainian refugees in Flanders.

Samenvatting

Sinds het begin van de Russische invasie in Oekraïne op 24 februari 2022 wordt Europa geconfronteerd met de grootste vluchtelingencrisis sinds de Tweede Wereldoorlog. Oekraïense vluchtelingen hebben in gastlanden zoals België te kampen gekregen met veel uitdagingen. Deze hebben het belang aangetoond van taalbarrières. Hoewel Oekraïens de officiële taal van Oekraïne is, wordt er nog steeds veel Russisch gesproken. Dit is voornamelijk het geval in de oostelijke regio's van het land. Deze linguïstische dualiteit creëerde een complexe dynamiek voor tolken die Oekraïense vluchtelingen te hulp schieten in Vlaanderen. Daar wordt namelijk regelmatig een beroep gedaan op tolken Russisch-Nederlands ondanks de geopolitieke en emotionele gevoeligheid die tegenwoordig gepaard gaat met de Russische taal.

Deze thesis onderzoekt de ervaringen van zowel professionele als niet-professionele tolken die sinds de aanvang van de oorlog met Oekraïense vluchtelingen hebben gewerkt. Door middel van diepte-interviews met elf tolken van verschillende achtergronden gaat deze studie na of zij tijdens hun tolkopdrachten überhaupt een spanningsveld ervaren tussen de Russische en Oekraïense taal en zo ja, hoe. De studie onderzoekt ook hoe deze ervaringen verschillen naargelang de professionele status en etnische afkomst van de tolk.

Uit de bevindingen blijkt dat de meeste vluchtelingen pragmatisch Russisch-Nederlandse tolken accepteren vanwege hun dringende noden. Sommigen voelen zich echter ongemakkelijk of krijgen zelfs 'de taal van de agressor' niet over hun lippen. Tolken van Russische afkomst melden vaak emotionele spanning. Ze geven de noodzaak aan om hun standpunt over de oorlog te verduidelijken om het vertrouwen te winnen van hun cliënten ondanks het neutraliteitsprincipe. Deze studie wijst ook op het gebrek aan bewustzijn bij hulpverleners over het complexe taallandschap van Oekraïne.

Dit onderzoek draagt bij tot het veld van de tolkwetenschap door in te gaan op een voordien onderbelicht raakvlak van taal, identiteit en conflict nopens de ervaringen van tolken voor Oekraïense vluchtelingen in Vlaanderen.

Inhoudsopgave

Code of conduct	2
Dankwoord.....	3
Abstract.....	4
Samenvatting.....	5
1 Inleiding.....	8
1.1 <i>De oorlog in Oekraïne, de daarmee gepaarde vluchtelingencrisis en tolken.....</i>	<i>8</i>
1.2 <i>De status quaestionis en leemte in de tolkwetenschap.....</i>	<i>9</i>
1.3 <i>Relevante theoretische kaders.....</i>	<i>12</i>
1.4 <i>Onderzoeksvragen en hypothesen.....</i>	<i>15</i>
1.5 <i>Methodologie.....</i>	<i>16</i>
1.5.1 <i>Een eerste methodologische stap: De literatuurstudie.....</i>	<i>16</i>
1.5.2 <i>Onderzoeksopzet.....</i>	<i>16</i>
1.5.3 <i>Doelgroep en rekrutering.....</i>	<i>17</i>
1.5.4 <i>Data-verzameling via diepte-interviews.....</i>	<i>18</i>
1.5.5 <i>Verwerking en analyse van de gegevens.....</i>	<i>18</i>
1.5.6 <i>Beperkingen.....</i>	<i>19</i>
2 Literatuurstudie.....	21
2.1 De Oekraïense vluchtelingencrisis.....	21
2.1.1 <i>De geschiedenis van Oekraïne voor de onafhankelijkheid.....</i>	<i>21</i>
2.1.2 <i>De geschiedenis van Oekraïne als onafhankelijke staat.....</i>	<i>23</i>
2.1.3 <i>De oorlog tussen Oekraïne en Rusland.....</i>	<i>25</i>
2.2 De taalsituatie in Oekraïne.....	28
2.2.1 <i>Het Oekraïens als taal.....</i>	<i>28</i>
2.2.2 <i>Huidige verhouding Russisch en Oekraïens.....</i>	<i>30</i>
2.2.3 <i>Taal en identiteit.....</i>	<i>37</i>
3 Resultaten en discussie.....	38
3.1 <i>Achtergrondinformatie profielen van de geïnterviewde tolken.....</i>	<i>38</i>
3.1.1 <i>Profielen van de geïnterviewde tolken.....</i>	<i>38</i>
3.1.2 <i>Talen en toepasselijkheid van een deontologische code tijdens het tolkgesprek.....</i>	<i>41</i>
3.1.3 <i>Contexten waarin getolkt werd voor Oekraïense vluchtelingen.....</i>	<i>42</i>
3.1.4 <i>Invloed van het feit dat cliënt een Oekraïense vluchteling is.....</i>	<i>43</i>
3.1.5 <i>Etniciteit, openheid en standpunt over de oorlog en copingstrategieën van de tolk bij het tolken van traumatische verhalen.....</i>	<i>46</i>
3.1.6 <i>Overschakeling naar een andere taal tijdens de tolkopdracht.....</i>	<i>49</i>

3.2	<i>Ervaringen van de tolken met betrekking tot het bestaan van een spanningsveld tussen het Russisch en het Oekraïens</i>	51
3.3	<i>Verschillen de ervaringen tussen professionele en niet-professionele tolken?</i>	55
3.3.1	<i>Professionele tolken</i>	55
3.3.2	<i>Niet-professionele tolken</i>	55
3.3.3	<i>Verschillen in ervaring</i>	57
3.4	<i>Verskil in ervaringen in functie van hun afkomst?</i>	57
3.4.1	<i>Tolken van Russische origine</i>	57
3.4.2	<i>Tolken van Belgische origine</i>	63
3.4.3	<i>Tolk van Oekraïense origine</i>	66
3.4.4	<i>Tolk van Wit-Russische origine</i>	72
3.5	<i>Andere interessante resultaten</i>	75
3.5.1	<i>Perceptie van de tolken over het aantal tolken Oekraïens-Nederlands in Vlaanderen</i>	75
3.5.2	<i>Dankbaarheid van de vluchtelingen voor de vertolking</i>	76
3.5.3	<i>Gedrag van de Oekraïense vluchtelingen ten opzichte van de Russische taal</i>	77
3.5.4	<i>Perceptie van de tolken over de kennis van de hulpverleners over de talige situatie</i>	79
3.6	<i>Visualisatie van de resultaten en toepassing van de theorie erop</i>	81
3.6.1	<i>Samenvattende tabel van de belangrijkste bevindingen</i>	81
3.6.2	<i>Toepassing van ontologische en publieke narratieven</i>	82
3.6.3	<i>Toepassing van narratieven met betrekking tot hun verhouding van macht</i>	82
3.6.4	<i>Toepassing van framing en reframing</i>	83
4	Besluit	84
4.1	<i>Inzichten en kritiek</i>	84
4.2	<i>Aanbevelingen voor toekomstig onderzoek</i>	86
5	Bibliografie	87
6	Bijlagen	91
6.1	<i>Informed consent formulier</i>	91
6.2	<i>Vragenlijst interview</i>	93

1 Inleiding

In dit deel wordt een uitgebreide inleiding gegeven op het thema van de thesis. Allereerst wordt ingegaan op de link tussen de oorlog in Oekraïne en tolken. Dat wordt gevolgd door een duiding van de huidige leemte in de tolkwetenschap met betrekking tot deze thematiek en een oplistings van de status quaestionis. Vervolgens worden de onderzoeksvragen en bijhorende hypothesen gepresenteerd. Ten slotte wordt de methodologie van dit onderzoek uitgebreid besproken.

1.1 De oorlog in Oekraïne, de daarmee gepaarde vluchtelingencrisis en tolken

Sinds de inval van Rusland in Oekraïne op 24 februari 2022 is oorlog helaas niet langer een ver-van-mijn-bedshow. Sinds de Tweede Wereldoorlog heeft deze oorlog de grootste vluchtelingencrisis in Europa veroorzaakt. Volgens cijfers van het Bureau van de Hoge Commissaris van de Verenigde Naties voor de Vluchtelingen zijn meer dan zes miljoen Oekraïense vluchtelingen naar Europese landen gevlucht (Noodhulp Oekraïne - UNHCR België En Luxemburg, n.d.). Volgens gegevens van Fedasil hebben meer dan 77 000 Oekraïners hun toevlucht gezocht in België. De meerderheid kwam terecht in Vlaanderen. Het gaat om circa 60 à 65 procent van het totaal aantal Oekraïense vluchtelingen in België. In Wallonië verblijft ongeveer tussen de 25 en 30 procent. De rest bevindt zich in Brussel (Twee Jaar Oorlog in Oekraïne, 2024) (Oorlog in Oekraïne: 2 Jaar Later, De Opvang in België Wordt Verdergezet - Crisiscentrum, 2024).

Toen deze vluchtelingen hier aankwamen, kampten ze meteen met taalbarrières in hun interactie met openbare diensten. Hoewel de officiële taal in Oekraïne het Oekraïens is sinds de onafhankelijkheid van het land in 1991, wordt er in verschillende regio's nog steeds Russisch gesproken. Door sociale en politieke verschuivingen in het begin van het conflict werd het Russisch als taal gemarginaliseerd. Het taalbeleid in Oekraïne beperkt steeds meer het gebruik van het Russisch in de media, het onderwijs en de officiële communicatie (Denber, 2022). Zelfs de president van Oekraïne, Volodymyr Zelensky, spreekt Russisch als moedertaal. Toch communiceert hij tijdens zijn presidentiële speeches voor het Oekraïense volk altijd in het Oekraïens. Zo wordt de Oekraïense nationale identiteit versterkt (Azhniuk, 2018). Vandaar werd er in Vlaanderen van uitgegaan dat elke Oekraïense vluchteling het Oekraïens verkiest voor communicatie. Zo heeft België tal van initiatieven georganiseerd waarin aan het Oekraïens de prioriteit werd gegeven (Meertalige communicatie, n.d.). Er werd bijvoorbeeld een nieuwe radiozender gecreëerd voor kinderen waarbij zowel in het Oekraïens als in het Nederlands werd gepresenteerd (*Radio Kroeto Voor Oekraïense Kinderen Gaat Van Start | Ring*, n.d.), (Boulogne, 2024). Daarnaast konden Oekraïense vluchtelingen met hun vragen of problemen terecht bij een telefonische hulpdienst die gesprekken aanbood in het Oekraïens, Nederlands en Engels (*Ik Ben Gevlucht Uit Oekraïne - Ukraine*, n.d.), (Boulogne, 2024). Desalniettemin voorzag de Vlaamse overheid bij aankomst van de Oekraïense vluchtelingen in de mogelijkheid om te kiezen tussen een tolk Oekraïens-Nederlands

en Russisch-Nederlands (Moreel et al., 2024). Daarnaast werden in Vlaanderen verschillende oproepen verspreid door gemeenten en steden om vrijwillig te tolken voor Oekraïense vluchtelingen. (Tolken Gezocht Om Oekraïense Vluchtelingen Bij Te Staan | RTV, n.d.) (Spreek Je Oekraïens En Nederlands? Wil Je Mensen Uit De Nood Helpen?, 2022). Zo bood ook de KU Leuven een spoedcursus tolken aan voor vrijwilligers (Sarno, 2022). Dit was een initiatief van professoren Heidi Salaets en Katalin Balogh. Tijdens deze opleiding werden mensen die het Oekraïens en/of Russisch machtig waren op enorm korte tijd klaargestoomd om te tolken. De cursus duurde immers slechts tien dagen: van 19 tot 29 april 2022. Ze kregen een intensieve spoedcursus gesprekstolken, die gratis werd aangeboden. Zo werden de cursisten ingewijd in notitietechnieken en tolkstrategieën, en raakten zij vertrouwd met de deontologische code. Verder werden er lessen gewijd aan Oekraïense terminologie, strategieën voor coping in gevallen van stress, briefing en debriefing van tolken en hoe men moet werken met kinderen (*Crash Course Tolken - Antwerpen*, n.d.).

In Vlaanderen heeft de opvang van Oekraïense vluchtelingen geleid tot een sterke stijging in de vraag naar sociaal tolken, vooral in het Russisch en het Oekraïens. Deze toename weerspiegelt niet alleen de demografische realiteit van de vluchtelingen, maar ook de diepgewortelde taalspanningen die hun oorsprong vinden in de Oekraïense geschiedenis.

1.2 De status quaestionis en leemte in de tolkwetenschap

De tolkwetenschap heeft zich de afgelopen decennia ontwikkeld tot een multidisciplinair veld waarin niet alleen linguïstische, maar ook sociale, culturele en ethische dimensies van het tolken centraal staan. Binnen dit veld is er toenemende aandacht voor het tolken in crisissituaties, met name in de context van migratie en vluchtelingenopvang. Tolken in dergelijke settings worden geconfronteerd met unieke uitdagingen die hun rol als neutrale bruggenbouwer onder druk zetten. In asiel- en vluchtelingensituaties vervullen tolken immers vaak meerdere functies. Zo zijn ze niet alleen bemiddelaars, maar ook culturele en emotionele schakels en soms zelfs pleitbezorgers voor kwetsbare individuen (Todorova, 2020; Todorova & Rosendo, 2021). Deze meervoudige rol botst regelmatig met het traditionele ideaal van neutraliteit dat in de deontologische codes van professionele tolken wordt voorgeschreven. Daarnaast werd tevens gesteld dat tolken voor vluchtelingen vaak zelf migranten of vluchtelingen zijn (Todorova, 2020).

De bestaande literatuur over tolken voor vluchtelingen legt voornamelijk de nadruk op de noodzaak van opleiding en ondersteuning. Casestudies uit onder andere Italië, Hongkong en Latijns-Amerika tonen aan dat tolken vaak ad hoc worden ingezet zonder duidelijke rolomschrijving of formele training (Jiménez-Ivars & León-Pinilla, 2018; Dubus, 2015). Daarbij wordt ook gewezen op de emotionele belasting die gepaard gaat met het tolken van traumatische verhalen en op het risico op plaatsvervangend trauma. In Vlaanderen is dit thema recentelijk aangekaart in de masterproef van Chiara Rao, die de impact van traumatische ervaringen op tolken voor Oekraïense vluchtelingen in Vlaanderen en Italië onderzocht. In haar onderzoek concludeerde Rao dat de meerderheid van de door

haar geïnterviewde tolken te kampen kreeg met symptomen van plaatsvervangend trauma. Daarom zijn een goede training en beschermende factoren zoals onder andere sociale steun, mindfulness, ervaring en een sterk gevoel van zingeving van uiterst belang (Rao, 2023). Hoewel haar werk waardevolle inzichten biedt in de psychologische dimensies van het tolken voor oorlogsvluchtelingen, blijft de taalkwestie tussen het Russisch en het Oekraïens daarin onderbelicht.

Wat betreft de specifieke context van Oekraïense vluchtelingen in Vlaanderen is de wetenschappelijke literatuur zeer schaars. Slechts één niet-wetenschappelijk artikel in het MO*magazine belicht de ervaringen van een Russischtalige tolk in Vlaanderen. Daarbij komen thema's aan bod zoals maatschappelijke polarisatie, culturele verschillen en emotionele uitdagingen. Dit artikel biedt echter geen systematische analyse van de taalkwestie en evenmin een academisch kader waarin de ervaringen van tolken worden gesitueerd. Verder blijkt uit data van het Agentschap van Integratie en Inburgering dat het aantal tolkaanvragen voor zowel Russisch als Oekraïens sinds 2022 sterk is toegenomen (Boulogne, persoonlijke communicatie, 2025). De afwezigheid van empirisch onderzoek naar de perceptie van tolken over het spanningsveld tussen het Russisch en Oekraïens vormt dan ook een duidelijke lacune in de tolkwetenschap.

Deze lacune is des te relevanter in het licht van de geopolitieke en emotionele geladenheid van de Russische taal sinds de invasie door Rusland in Oekraïne in februari 2022. Hoewel het Oekraïens de officiële taal is van Oekraïne, blijft het Russisch voor een aanzienlijk deel van de bevolking de moedertaal en het primaire communicatiemiddel. Dat is vooral het geval in het oosten en zuiden van het land (Detrez, 2015; Fortuin, 2025). Deze tweetaligheid is het resultaat van een lange geschiedenis van 'russificatie', 'oekraïnisatie', 'polonisatie' en politieke taalwetten die het taalgebruik in Oekraïne sterk hebben beïnvloed (Bilaniuk, 2005; Kulyk, 2017; Fortuin, 2022). In Vlaanderen wordt er dan ook frequent een beroep gedaan op tolken Russisch-Nederlands, ondanks de gevoeligheden die deze talencombinatie oproept bij sommige Oekraïense vluchtelingen. De keuze voor een bepaalde taal is in deze context niet louter pragmatisch, maar raakt aan diepgewortelde identiteitskwesties en politieke overtuigingen. De perceptie van taal is bovendien sterk afhankelijk van factoren zoals regio van herkomst, leeftijd en opleidingsniveau van de vluchtelingen. In het westen van Oekraïne is het Oekraïens dominant en wordt het Russisch vaak afgewezen, terwijl in het oosten en zuiden het Russisch de voertaal is (Hentschel & Palinska, 2022). In de nasleep van de oorlog is het Oekraïens steeds meer uitgegroeid tot een symbool van nationale solidariteit en verzet, terwijl het Russisch vaak wordt geassocieerd met de agressor (Seals, 2019; Azhniuk, 2018). Taal fungeert hier als drager van trauma, verzet en verbondenheid, en beïnvloedt zowel de interactie tussen de tolk en cliënt als de perceptie van de tolk zelf.

Deze taaldynamiek doet denken aan de historische situatie in België, waar de spanning tussen het Nederlands en Frans decennialang het maatschappelijk en politiek landschap bepaalde. Net zoals heden ten dage in Oekraïne was taal in België een instrument van macht, uitsluiting en emancipatie. Tot diep in de twintigste eeuw was het Frans de dominante bestuurstaal, zelfs in overwegend

Nederlandstalige gebieden. De Vlaamse Beweging streed voor taalgelijkheid. Dat leidde uiteindelijk tot de fameuze Gelijkheidswet van 1898 waarbij voortaan niet alleen het Frans, maar ook het Nederlands een officiële taal werd van België (Van Goethem, 2020). Deze strijd ging niet alleen over taal, maar ook over sociale emancipatie, culturele erkenning en politieke autonomie. Toch zijn de politieke en historische contexten van beide landen erg verschillend. In België is er bijvoorbeeld geen buurland zoals Nederland dat aanspraak maakt op Vlaanderen, het gebied deels bezet houdt of politieke invloed uitoefent (evenmin als Frankrijk dat doet op Wallonië). Ook ontbreekt er agressieve propaganda via Nederlandstalige respectievelijk Franstalige media gericht op de Belgische bevolking. De Belgische taalstrijd is hoofdzakelijk een interne aangelegenheid. Bovendien kent België, met uitzondering van Brussel, een duidelijke taalgrens, terwijl die in Oekraïne veel diffuser is (Zie Figuur 1) (Fortuin, 2025).

Binnen het spanningsveld tussen het Russisch en het Oekraïens bevinden tolken zich in een complexe positie. Enerzijds worden zij geacht neutraal te blijven en zich te beperken tot het overbrengen van de boodschap. Anderzijds worden zij geconfronteerd met cliënten die hun etnische achtergrond bevragen, hun politieke standpunt willen kennen of zelfs weigeren met hen te communiceren vanwege hun taal of afkomst. Dit roept fundamentele vragen op over de grenzen van neutraliteit en de rol van persoonlijke identiteit van tolken.

Tot op heden is er geen enkel academisch onderzoek beschikbaar dat deze thematiek systematisch onderzoekt vanuit het perspectief van de tolken zelf. Deze masterproef beoogt deze leemte te vullen door middel van een kwalitatieve studie gebaseerd op diepte-interviews met professionele en niet-professionele tolken die sinds het begin van de oorlog in Oekraïne actief geweest zijn in Vlaanderen. Door in te zoomen op hun ervaringen, percepties en copingstrategieën wil dit onderzoek bijdragen aan een beter begrip van de professionele realiteit van tolken in een context waarin taal niet enkel een communicatiemiddel is, maar ook een politiek en emotioneel geladen symbool.

1.3 Relevante theoretische kaders

Voordat dit onderzoek kan worden toegelicht, is het van belang om een notie te hebben van het brede en complexe concept 'tolk'. Daarom licht dit hoofdstuk de verschillende soorten tolken toe.

Ten eerste is het onderscheid tussen een **professionele** en **niet-professionele** of informele tolk cruciaal. Een professionele tolk is meestal iemand die een opleiding genoten heeft om toegang te krijgen tot dit beroep en die dit beroep tegen verloning uitoefent. Een niet-professionele (of ook wel 'natuurlijke') tolk daarentegen heeft geen enkele opleiding genoten (Harris & Sherwood, 1978). Naar dit onderscheid werd reeds veel onderzoek verricht in de medische sfeer. Binnen deze dimensie zien we in de literatuur echter een verschil in jargon. Zo wordt er door Gray, Hilde en Stubbe een onderscheid gemaakt tussen getrainde en ongetrainde tolken. Zij prefereren de term 'getraind' boven 'professioneel', daar sommige tolken een verloning ontvangen voor hun diensten en bijgevolg aanschouwd worden als 'professionelen', maar voor het uitvoeren van hun taken eigenlijk niet officieel zijn opgeleid. Deze definitie van 'ongetrainde tolk' komt wel overeen met de definitie van Napoles et al. (2010) voor een informele tolk. Er worden ook nog andere verschillen gemaakt binnen de tolkwetenschap. Zo differentiëren Brisset et al. (2014) een 'PI', professional interpreter van een 'AI', Ad hoc Interpreter. In dit onderzoek zullen de begrippen 'professionele tolk' en 'niet-professionele tolk' worden gehanteerd.

Ten tweede wordt binnen het veld van de **professionele tolken** nog een onderscheid gemaakt naargelang de setting. Zo zijn er **sociale tolken**, **gerechtstolken**, **conferentietolken** en **asieltolken**. Elk soort tolk heeft in België zijn eigen deontologische code. Sociale tolken werken in een heel breed domein gaande van gezondheidszorg tot alle nodige hulpverlening in de samenleving zoals onderwijs, OCMW, CAW, Kind & Gezin enzovoort (*Wil Je Een Beroep Doen Op Een Sociaal Tolk of Vertaler?*, n.d.). De activiteiten van gerechtstolken zijn ingebed in een nauw omschreven institutionele context, namelijk die van het rechtssysteem. Zo tolken zij voor gerechtelijke instanties, bij politie en in gevangenissen. Conferentietolken werken in internationale settings bij zowel formele als informele conferenties (Diriker, 2004). Asieltolken zijn actief binnen de asielcontext en werken onder meer voor instanties zoals het CGVS, DVZ, Raad voor Vreemdelingenbetwistingen enzovoort.

Ten derde worden er ook verschillende soorten tolken onderscheiden binnen het veld van de niet-professionele tolken. **Niet-professionele tolken** zijn mensen die tolken zonder formele opleiding en vaak zonder vergoeding (Antonini, 2015). In de tolkwetenschap wordt naar dit soort tolk verwezen met de afkorting **NPIT**. Dat staat voor non-professional interpreting. Vaak wordt er hier in de tolkwetenschap een onderscheid gemaakt op basis van leeftijd, zijnde kinderen en adolescenten ten opzichte van volwassenen. Zo gebruikt men de term 'CLB', **Child Language Broker** voor kinderen en adolescenten die zonder enige opleiding of verloning tolken en vaak zelfs bemiddelen (Antonini, 2015). De term '**ad hoc tolk**' wordt tevens gebruikt voor dit soort tolken, aangezien ze voor één geval in het bijzonder tolken.

Verder is het van belang inzicht te verkrijgen in enkele centrale theoretische begrippen om de resultaten van dit onderzoek adequaat te kunnen analyseren. In dit deel worden daarom de concepten *narratief*, *narrativization*, *framing* en *reframing* toegelicht.

Narratief

De afgelopen decennia is het begrip narratief uitgegroeid tot een centraal analytisch kader binnen de vertaal- en tolkwetenschap. Waar vertaling traditioneel gezien werd beschouwd als een linguïstische en technische activiteit, benadrukken recente benaderingen dat vertalers en tolken actieve deelnemers zijn. Zo construeren ze betekenis in politieke, sociale en culturele contexten.

Allereerst is het van belang om het onderscheid te kennen tussen een narratief (a narrative) en een verhaal (a story). Een verhaal verwijst naar een reeks gebeurtenissen die chronologisch plaatsvinden waarbij een antwoord wordt geboden op de wie-, wat-, waar-vragen. Vaak is een verhaal neutraal en feitelijk. Het vertelt de 'wat' van het verhaal en heeft als doel te informeren. Een **narratief** daarentegen is de manier waarop gebeurtenissen worden gepresenteerd, geïnterpreteerd en betekenisvol gemaakt. Het vertelt de 'hoe' en 'waarom' van een verhaal en heeft als doel te overtuigen, verklaren en verbinden (White, 1987; Bruner, 1991; Baker, 2018).

Er bestaan verscheidene definities voor een narratief. Volgens historicus en theoreticus, Hayden White is een narratief een discursieve structuur die willekeurige gebeurtenissen omzet in een betekenisvol verhaal door middel van selectie, ordening en emplotment. Met emplotment wordt het proces bedoeld waarbij gebeurtenissen worden gegoten in een verhaallijn met een bepaald genre. Narratieven zijn dus geen neutrale weergave van de feiten en zijn bijgevolg altijd al dan niet onbewust ideologisch, moreel of politiek geladen. Het is een manier om orde te scheppen in de chaos van gebeurtenissen. Narratief is volgens Hayden 'de vorm van kennis zoals we die voor het eerst waarnemen'. Met andere woorden is het onze interface met de wereld. Enkel door alle ervaringen te gieten in narratieven is het mogelijk om deze steek te laten houden. Het volgende voorbeeld illustreert het belang hiervan. Als iemand je een winkellijstje geeft om zaken te gaan kopen, zet je brein dit automatisch om in een soort van verhaal, met name een narratief waarin je jezelf kan plaatsen. Het wordt een verhaal met protagonisten, een tijdlijn en een (voorspeld) einde. Zo gaat je brein bijvoorbeeld als volgt te werk: "Ik ga met de auto naar de winkel. Daar ga ik dan de producten van het lijstje halen. Daarna ga ik deze dan terug afleveren bij mijn vriend..." Dit proces waarbij alle gebeurtenissen worden geselecteerd, geordend en verbonden via causale, temporele en morele structuren met als doel een samenhangend narratief te vormen wordt **narrativization** genoemd.

Dankzij narratieven creëren we coherentie, causaliteit en morele orde, alhoewel dit niet noodzakelijk overeenstemt met de realiteit (White, 1987). Deze visie sluit aan bij Bakers idee dat mensen de wereld begrijpen via narratieven en dat vertalers deze herstructureren.

Deze masterproef volgt de visie van Mona Baker. Volgens haar is **een narratief** een fundamenteel denkkader waarmee mensen betekenis geven aan de wereld rondom hen. Narratieven zijn sociale

constructies die niet alleen verhalen vertellen, maar ook onze perceptie van de werkelijkheid vormen en beïnvloeden. Ze zijn alomtegenwoordig, aangezien ze ieder aspect van het sociale leven doordringen (Baker, 2018). De wereld bestaat uit narratieven en er is voortdurend strijd tussen hen. Narratieven zijn dus geen neutrale weergave van de werkelijkheid, maar sociale constructies die mensen gebruiken om hun ervaringen, identiteiten en overtuigingen te ordenen. Een narratief is een verhaal dat zich ontplooit in de tijd met een (gepercipieerd) begin en een (voorspeld) einde. Het gepercipieerd begin en het voorspelde einde zijn van belang, omdat de assumptie van de theorie van narratieven stoelt op het feit dat er geen natuurlijk begin bestaat om een verhaal te vertellen. Tevens is er geen natuurlijk of betrouwbaar einde van een verhaal. Bij het vertellen van een verhaal moet immers worden gekozen wanneer het verhaal begint. Dat is heel persoonlijk. De ene kan vroeger beginnen en de andere later. Zelfs als men niet weet hoe het verhaal eindigt, dan voorspelt men het einde ervan. Bijvoorbeeld: "Als je blijft roken, dan ga je misschien longkanker krijgen." Een narratief kan reëel of irreëel zijn en wordt gecreëerd door verscheidene actoren. Daarnaast kan een narratief worden gecreëerd op allerlei manieren. Zo kan het ontstaan door gesproken of geschreven tekst, maar ook door muziek, lay-out, kleur, kledij, handelingen, bepaalde patronen... Een narratief beschikt over bepaalde hoofdkenmerken. Ten eerste is het tijdelijk. Het is namelijk gepositioneerd in tijd en ruimte. Ten tweede komt er bij een narratief altijd selectieve toe-eigening aan te pas. Zo is het onmogelijk om een narratief te vertellen dat allesomvattend is met alle details. Er moeten altijd keuzes worden gemaakt. Ten derde wordt een narratief gekenmerkt door de verwantschap van diens onderdelen. Elk onderdeel van een verhaal krijgt waarde doordat het deel uitmaakt van het verhaal. Alle onderdelen staan met elkaar in verband. Ten slotte is er de causale emplotment. Dit raakt aan het kernaspect van narrativiteit, namelijk de wijze waarop gebeurtenissen met elkaar in verband worden gebracht en narratief worden gestructureerd. Deze ordening mondt doorgaans uit in een conclusie, die vaak een morele of anderszins betekenisvolle boodschap bevat.

Baker (2018) benadrukt dat deze narratieven in tijden van conflict een ideologische lading krijgen. Binnen dit proces nemen vertalers en tolken een sleutelpositie in, aangezien zij door middel van hervertelling, herstructurering en reframing mede vorm geven aan de interpretatie van narratieven.

Soorten narratieven van belang voor deze masterproef

Volgens Baker kunnen narratieven worden onderscheiden naargelang hun verhouding tot macht. Binnen deze typologie spreekt men van dominante en counter-narratieven. **Dominante narratieven** zijn verhalen die breed worden geaccepteerd en ondersteund door machtige instellingen zoals overheden, media of internationale organisaties. Kenmerkend aan hen is dat ze vaak als vanzelfsprekend worden beschouwd. Ze worden versterkt door herhaling in media, onderwijs en beleid. Een voorbeeld van een dominant narratief is dat een universitair diploma de sleutel is tot een succesvolle toekomst. Dit wordt voortdurend verspreid via het onderwijsbeleid en media. Een ander voorbeeld in de economische sector is de idee van neoliberale beleidsvorming dat de vrije markt de beste manier is om welvaart te creëren. **Counter-narratieven** zijn verhalen die ingaan tegen dominante narratieven en alternatieve perspectieven bieden. Kenmerkend aan hen is dat ze vaak worden gebezigd door gemarginaliseerde groepen. Ze hebben als doel om dominante verhalen in vraag te stellen of te ondermijnen (Baker, 2018).

Een voorbeeld van een counter-narratief is de skopostheorie. Zo ging deze theorie in tegen de traditionele opvatting, namelijk het dominante narratief dat stelde dat een vertaling altijd zo getrouw mogelijk moest zijn aan de brontekst.

Daarnaast kan er een onderscheid worden gemaakt tussen ontologische en publieke narratieven. **Ontologische narratieven** betreffen verhalen waarmee individuen hun persoonlijke identiteit trachten te begrijpen en vorm te geven. Deze narratieven belichten de subjectieve ervaring en het zelfbeeld van de verteller. Voorbeelden hiervan zijn onder andere autobiografieën en getuigenissen. **Publieke narratieven** zijn verhalen die gedeeld worden binnen gemeenschappen, instellingen of naties. Een voorbeeld van een publiek narratief is de idee dat tolken altijd neutraal moeten blijven.

Framing en reframing

Framing van narratieven is de manier waarop verhalen oorspronkelijk worden gepresenteerd, gestructureerd en betekenisvol worden gemaakt met als doel een bepaalde reactie of interactie op te roepen bij het publiek.

Reframing van narratieven is het herstructureren van bestaande verhalen door middel van taalkeuze, context of interpretatie.

1.4 Onderzoeksvragen en hypothesen

De onderzoeksvraag die de rode draad vormt van dit onderzoek is de volgende: 'Hoe ervaren de tolken waarop de Oekraïense vluchtelingen een beroep hebben gedaan in hun interactie met publieke diensten in Vlaanderen het spanningsveld tussen het Russisch en het Oekraïens sinds de aanvang van de oorlog?'

Het onderzoek bevat ook drie deelvragen:

1. Ervaren tolken effectief een spanningsveld tussen het Russisch en het Oekraïens en zo ja, hoe?
2. Zijn er verschillen in ervaring tussen professionele en niet-professionele tolken?
3. Is er een verschil in ervaringen afhankelijk van de afkomst van de tolken?

Aangezien er in de literatuur geen specifieke werken te vinden zijn die zich toespitsen op dit exacte thema, kunnen er geen exacte hypothesen geformuleerd worden op wetenschappelijke grond. Toch kan op basis van bestaande literatuur worden vermoed dat tolken de impact van de oorlog op de verhouding tussen het Russisch en het Oekraïens in aanzienlijke mate ervaren tijdens de uitoefening van hun beroep.

1.5 Methodologie

In dit onderdeel zal de methodologie die gepaard ging met het schrijven van deze thesis stap voor stap worden toegelicht.

1.5.1 Een eerste methodologische stap: de literatuurstudie

De eerste methodologische stap van dit onderzoek was een reis doorheen de geschiedenis van Oekraïne in het algemeen en vervolgens meer toegespitst op de Russische en Oekraïense talen aan de hand van secundaire literatuur. In de literatuurstudie van deze masterproef wordt de historische en taalkundige context van Oekraïne besproken. Verder behandelt het ook de hedendaagse perceptie van beide talen door Oekraïners. Het schetst dus de achtergrond die van cruciaal belang is om de antwoorden van de tolken in een breder maatschappelijk en historisch kader te vatten.

Met betrekking tot de schrijfwijze voor de namen van Oekraïense plaatsnamen zijn er twee mogelijkheden. Men kan zich baseren op hetzij de Oekraïense, hetzij de Russische schrijfwijze en uitspraak. Het volgende voorbeeld illustreert dit: Als men Kyiv schrijft, baseert men zich op de Oekraïense schrijfwijze. Schrijft men in plaats daarvan echter Kiev, dan baseert men zich op de Russische schrijfwijze. Voor deze masterproef werd gekozen om telkens de schrijfwijze toe te passen die voor het Nederlandse taalgebied gebruikelijk is. Dat is ook het geval voor de Slavische eigennamen.

1.5.2 Onderzoeksopzet

Het doel van dit onderzoek bestaat uit het onderzoeken van de ervaringen van verschillende soorten tolken waarop de Oekraïense vluchtelingen een beroep hebben gedaan in hun interactie met openbare diensten in Vlaanderen. Zo kan een beeld worden gevormd over hoe het juist is om te tolken voor Oekraïense vluchtelingen rekening houdend met de achtergrond van de tolk, maar ook met het soort tolk.

Dit onderzoek vertrekt vanuit de percepties en ervaringen van tolken, die zijn verzameld en geanalyseerd via een reeks interviews. Deze aanpak maakte het mogelijk om dieper in te gaan op de dagelijkse praktijk waarmee tolken geconfronteerd worden. Aanvankelijk was het de bedoeling om voor elk tolktype en talencombinatie een diepte-interview af te nemen, maar dit bleek in de praktijk nauwelijks uitvoerbaar.

Dit onderzoek is kwalitatief van aard en baseert zich op diepte-interviews. De reden waarom hiervoor werd gekozen, berust op de wens om een dieper begrip te krijgen van de perspectieven van de tolken over dit onderwerp. Door interviews af te nemen in plaats van enquêtes is het mogelijk om meer diepgang te bekomen alsook de tolken meer tijd en ruimte te bieden om hun gedachten over te brengen en hun ervaringen te delen. Kwantitatieve methoden bleken minder geschikt voor deze studie, aangezien de focus ligt op het begrijpen van persoonlijke ervaringen, percepties en emoties van tolken. Dergelijke inzichten laten zich moeilijk vatten in numerieke data of gesloten vraagstellingen. Verder

vereist de thematiek een diepgang die kwalitatief onderzoek toelaat. Tot slot is een verkennende en kwalitatieve aanpak vereist, aangezien er weinig tot geen onderzoek werd verricht naar dit specifieke thema.

1.5.3 Doelgroep en rekrutering

Dit onderzoek richt zich op zowel professionele als niet-professionele tolken die in Vlaanderen zijn gevestigd en die sinds de aanvang van de Russische invasie in Oekraïne gewerkt hebben met Oekraïense vluchtelingen in uiteenlopende settings en contexten. Er werden geen beperkingen opgelegd met betrekking tot de specifieke situaties waarin deze tolken met Oekraïense vluchtelingen in contact kwamen. Dit impliceert dat zij actief (kunnen) zijn geweest in uiteenlopende domeinen, waaronder asielprocedures, ziekenhuizen, oudercontacten, therapeutische sessies, politieverhoren, gerechtelijke zittingen en administratieve procedures bij instellingen zoals het OCMW, CAW, enzovoort. Bij de zoektocht naar participanten werd niet aangegeven dat tolken een specifieke opleiding moesten hebben genoten. Noch werd er van hen een bepaalde hoeveelheid professionele ervaring verwacht. Het was voldoende dat de participant minstens één keer had getolkt voor één of meerdere Oekraïense vluchtelingen. Natuurlijk was het echter wel noodzakelijk dat de tolkopdracht uitgevoerd was. Dat wil zeggen dat ze de spraak van de ene taal naar de andere taal overbrachten en dus als tolk of eventueel bemiddelaar optraden. Van deze studie werden conferentietolken die alleen in conferentiesettings over of met Oekraïense vluchtelingen werkten, uitgesloten. Dat maakte dat alle participanten van dit onderzoek dezelfde taak uitvoerden. Zo konden hen dezelfde vragen worden gesteld.

Betreffende de leeftijd van de tolken werd een minimumleeftijd gehanteerd van achttien jaar. Qua geslacht of nationaliteit werden er geen beperkingen opgelegd, zolang de participanten gevestigd waren in Vlaanderen.

Voor deze studie werden elf tolken gerekruteerd en geïnterviewd. De werving van participanten werd uitgevoerd in een meerlagige aanpak. Potentiële individuele participanten die aan de noodzakelijke criteria voldeden, werden benaderd via gepersonaliseerde mailadressen. Hiervoor werd beroep gedaan op zowel het netwerk van de promotor van deze masterproef als dat van de onderzoeker. Een uitnodiging tot deelname aan het onderzoek werd opgesteld en vervolgens verspreid binnen deze netwerken door de onderzoeker en haar promotor. Verder werd de uitnodiging tot deelname ook verstuurd naar alle tolken Russisch-Nederlands en Oekraïens-Nederlands die geregistreerd staan in het Nationaal Register voor beëdigde tolken. Tevens werd de uitnodiging verspreid onder gecertificeerde tolken verbonden aan het Agentschap voor Integratie en Inburgering, Atlas en Brussel Onthaal, evenals onder Oekraïens-Nederlandse taalhulpverleners werkzaam bij het OCMW. Onderstaand voorbeeld illustreert één van de mails die in het kader van dit onderzoek werden verstuurd naar potentiële participanten.

Geachte,

Mijn naam is Nathalie Mariën en ik ben masterstudent tolken aan de KU Leuven. Voor mijn masterproef ben ik op zoek naar tolken met de talencombinaties Oekraïens-Nederlands en Russisch-Nederlands die (ooit al eens) hebben getolkt voor Oekraïense vluchtelingen.

Zou ik u vriendelijk mogen verzoeken onderstaand bericht te willen verspreiden?

Beste tolk Oekraïens-Nederlands en/of Russisch-Nederlands,

De Russisch-Oekraïense oorlog heeft de grootste vluchtelingencrisis in Europa sinds de Tweede Wereldoorlog veroorzaakt. Meer dan 77.000 Oekraïners hebben hun toevlucht gezocht in België, waarvan de meerderheid in Vlaanderen. Bij aankomst in Vlaanderen kampten deze vluchtelingen met een taalbarrière in hun interactie met openbare diensten. Om deze barrière te overwinnen worden vaak tolken ingezet, met als werktalen Oekraïens-Nederlands en/of Russisch-Nederlands.

In het kader van mijn masterproef voor de Masteropleiding in het Tolken (KU Leuven) onderzoek ik de ervaringen van tolken die Oekraïense vluchtelingen hebben geholpen in Vlaanderen. Dit zal ik doen aan de hand van online diepte-interviews. Elk diepte-interview neemt ongeveer tussen de 30 en 60 minuten in beslag. Het doel van dit onderzoek is onder meer om meer zicht te krijgen op de perceptie van de attitudes van vluchtelingen tegenover de gebruikte toltalen. Uw deelname zou van grote waarde zijn voor dit onderzoek.

Heeft u interesse om deel te nemen of heeft u vragen? Neem dan contact met mij op via nathalie.marien@student.kuleuven.be of +32 4 76 06 26 00. Alvast hartelijk dank voor uw tijd en medewerking!

Met vriendelijke groet,

Nathalie Mariën
mailadres: nathalie.marien@student.kuleuven.be
tel.: +32 4 76 06 26 00
KU Leuven

Met vriendelijke groeten
Nathalie Mariën

1.5.4 Data-verzameling via diepte-interviews

Er werd gebruik gemaakt van diepte-interviews. Dat wil zeggen dat er een vragenlijst werd gebruikt om ervoor te zorgen dat bepaalde onderwerpen door elke participant werden behandeld. Verder kon er van de vragenlijsten worden afgedwaald, wanneer de participanten hiertoe nood aan hadden om zelf nog allerlei zaken toe te lichten. Daarna werd wel telkens naar de vragenlijst teruggegrepen.

De interviews volgden een gestructureerde opbouw. In het eerste deel werden de participanten algemene vragen gesteld met betrekking tot leeftijd, afkomst, nationaliteit, talencombinatie, opleiding en professionele ervaring als tolk. Het tweede deel van de interviews focuste zich op de ervaringen van de tolken binnen het 'spanningsveld' tussen de Russische en Oekraïense taal. Hierbij werd gepeild naar de houding van de tolk ten opzichte van de Oekraïense vluchtelingen en vice versa. Verder werd onderzocht welke talen in de praktijk worden gebruikt en wat de implicaties zijn wanneer een andere taal wordt gesproken dan die waarvoor men geacht wordt te tolken. Ook werd dieper ingegaan op de beleving van de tolk, met specifieke aandacht voor de transparantie van diens identiteit en diens houding ten aanzien van de oorlog tussen Rusland en Oekraïne. In het derde deel lag de klemtoon op de verschillen in ervaringen tussen tolken naargelang hun statuut en/of talencombinatie. Het vierde en laatste deel bestond uit twee vragen om te peilen naar het toekomstperspectief van de tolken met betrekking tot de huidige situatie, zowel in algemene zin als specifiek binnen de Vlaamse context. De interviews werden afgesloten met een open vraag waarin de participanten desgewenst aanvullende opmerkingen konden formuleren. Daarnaast werd in elk interview een extra vraag opgenomen over de wijze waarop tolken omgaan met het vertolken van traumatische verhalen voor de Oekraïense vluchtelingen. De volledige vragenlijst die voor deze interviews werd gehanteerd, is opgenomen in de bijlage.

1.5.5 Verwerking en analyse van de gegevens

De interviews werden hoofdzakelijk online afgenomen via Microsoft Teams, met uitzondering van één interview dat, wegens verbingsproblemen bij de participant, verliep via Google Meet. Alle gesprekken werden opgenomen met een smartphone en nadien overgezet naar de laptop van de onderzoeker, waar

ze systematisch werden bewaard in een daartoe bestemde map. Tijdens elk interview maakte de interviewer aanvullende notities ter ondersteuning van de analyse.

De opgenomen interviews werden vervolgens volledig woordelijk getranscribeerd om de antwoorden die de tolken tijdens de interviews gaven beter te kunnen analyseren. Een deel van de opnames werd handmatig getranscribeerd. Het overige deel werd eerst getranscribeerd via het programma 'Turboscribe'. Dit programma zorgde echter voor een heel matige transcriptie met enorm veel fouten. Daarom bewerkte de onderzoeker achteraf de output om een nauwkeurig en correct resultaat te garanderen.

Verder werden alle participanten goed geïnformeerd over de doelstellingen van het onderzoek en over de persoonlijke aard van de interviewvragen. Voorafgaand aan de interviews kregen de participanten een gedetailleerd toestemmingsformulier waarin alle noodzakelijke informatie stond over de studie, de gegevens die van hen zouden verzameld worden, hun rechten op privacy en anonimiteit en de methoden die werden gebruikt om hun identiteit te verbergen. Het toestemmingsformulier was in het Nederlands en is toegevoegd in bijlage van deze thesis.

Om de privacy van de participanten te waarborgen, werden de persoonlijke gegevens verwijderd uit de transcripten. Hun namen werden weggelaten en vervangen door fictieve namen. Dit vergemakkelijkt de toelichting van de resultaten van dit onderzoek.

1.5.6 Beperkingen

Een eerste beperking van dit onderzoek betreft het feit dat het niet mogelijk was om per soort tolk en per talencombinatie telkens een diepte-interview af te nemen. Ten eerste werden er daarom van dit onderzoek Child Language Brokers uitgesloten. De procedure om een kind te interviewen en te benaderen, bevatte namelijk te veel hindernissen. Ten tweede was er maar één tolk met de talencombinatie Oekraïens-Nederlands bereid deel te nemen aan dit onderzoek. Bijgevolg is de talencombinatie van de overige participanten steeds Russisch-Nederlands.

Aangezien de rekrutering van de participanten gebeurde via zowel persoonlijke als professionele netwerken, zou dit kunnen leiden tot een eventuele selectiebias. Bovendien werden er geen strikte criteria gehanteerd met betrekking tot de opleiding of professionele ervaring van de tolken. Hoewel dit juist een breed spectrum aan ervaringen mogelijk maakt, bemoeilijkt het ook de vergelijkbaarheid tussen de deelnemers.

Hoewel maatregelen werden genomen om de privacy van de participanten te waarborgen, kan de persoonlijke aard van sommige interviewvragen ertoe leiden dat sommigen zich niet volledig openstelden. Dat zou een invloed kunnen hebben gehad op de volledigheid en openheid van hun antwoorden.

Verder bestaat er het risico op interviewerbias. Dat wil zeggen dat de formulering of intonatie van vragen door de interviewer de antwoorden zou kunnen hebben beïnvloed. De achtergrond van de onderzoeker zou de interpretatie van de data kunnen beïnvloeden, aangezien ze zelf van België afkomstig is en Russisch studeert aan de universiteit, maar het Oekraïens niet machtig is.

Ten slotte ligt een bijkomende beperking van deze studie in de aard van het onderzoek zelf. Aangezien er geen gebruik werd gemaakt van statistische analysemethoden, biedt dit kwalitatieve onderzoek op basis van diepte-interviews slechts een beperkt inzicht in de werkelijkheid. Daarenboven zijn de bevindingen niet statistisch significant, aangezien er bewust gekozen werd voor een kleinschalige interviewbenadering in plaats van voor bestaande grootschalige enquêtegegevens.

2 Literatuurstudie

In dit deel komen twee grote thema's aan bod, namelijk de Oekraïense vluchtelingencrisis en de taalsituatie in Oekraïne. Het eerste thema maakt een rondreis doorheen de Oekraïense geschiedenis met een opdeling van voor en na de onafhankelijkheid van het land. Daarna volgt er duiding van de oorlog tussen Oekraïne waarbij zowel oorzaak, verloop als gevolg worden behandeld.

Het tweede thema is specifiek gericht op de taalsituatie in Oekraïne. Het begint met een duik in de geschiedenis van zowel de Russische als Oekraïense taal waarbij er specifieke aandacht uitgaat naar het ontstaan, de ontwikkeling en het Oekraïense beleid hierover. Verder wordt ingezoomd op de verhouding van het Oekraïens ten opzichte van het Russisch. Daarbij worden niet alleen belangrijke Oekraïense taalwetten aangehaald, maar wordt ook het taalgebruik en de perceptie van Oekraïners in de praktijk getoond. Ten slotte wordt toegelicht dat taal nauw verbonden is met identiteit.

2.1 Oekraïense vluchtelingencrisis

Allereerst is het van uiterst belang een beter zicht te krijgen op de huidige situatie door eerst de Oekraïense geschiedenis onder de loep te nemen. Daarom zullen de eerste twee paragrafen van dit hoofdstuk ingaan op de historiek van Oekraïne zowel voor als na de onafhankelijkheid van het land. De laatste paragraaf van dit hoofdstuk zal meer uitleg geven over de oorlog tussen Rusland en Oekraïne waarbij wordt stil gestaan bij het ontstaan, verloop en gevolg ervan.

2.1.1 De geschiedenis van Oekraïne voor de onafhankelijkheid

De onafhankelijkheid van Oekraïne op 24 augustus 1991 vormt het eindpunt van een lange en complexe historische ontwikkeling waarin het grondgebied herhaaldelijk onderhevig was aan externe heerschappij. Zo bevond Oekraïne zich doorheen de jaren in de invloedssferen van onder meer het Russische rijk, het Pools-Litouwse Gemenebest en de Oostenrijkse Habsburgers (Detrez, 2015). De vroegste geschiedenis van de Slavische bevolking blijft onderwerp van debat. Vanaf de negende eeuw vestigde de dynastie van de Ruriken of Rurikiden zich echter in Kyiv en regeerde over het gebied tot 1598. Kyjiv Rus' met Kyjiv als centrum vormde tot de elfde eeuw het politieke zwaartepunt (Coudenys, 2014).

Historicus Nikolaj Karamzin distilleerde later (in het begin van de negentiende eeuw) de bevolking van dit gebied in drie Slavische subentiteiten, namelijk de Groot-Russen, Klein-Russen en Wit-Russen. De Groot-Russen verwijzen naar de inwoners van Moskovië, de Klein-Russen naar de inwoners van Oekraïne en de Wit-Russen naar die van Belarus (Coudenys, 2014).

Na de Mongoolse verwoesting van Kyjiv in 1240 kwam het gebied onder Litouwse en Poolse controle. (Coudenys, 2014). In de zeventiende eeuw leidde Bohdan Chmelnytsky een opstand tegen de Poolse overheersing. Dat resulteerde in de oprichting van het Kozakken-Hetmenaatschap (Dyczok, 2024). Deze entiteit werd in 1764 afgeschaft door Catharina de Grote. Zo versterkte Rusland zijn greep op het gebied.

De Vrede van Androesovo in 1667 leidde tot een opdeling van Oekraïne langs de Dnjepr: de rechteroever kwam onder Pools-Litouwse controle, terwijl de linkeroever onder het gezag Moskovië kwam te staan (Coudenys, 2014). In 1783 werd de Krim geannexeerd door Rusland (Detrez, 2015).

In de achttiende eeuw werd een groot deel van West-Oekraïne, inclusief Galicië (een landstreek gelegen op de noordelijke hellingen van de Karpaten dat tegenwoordig deels behoort tot Polen en Oekraïne met Lviv en Krakau als belangrijkste steden), onderdeel van het Oostenrijkse rijk. Onder Habsburgs bewind genoten Oekraïners een zekere mate van culturele autonomie. Dat stimuleerde de ontwikkeling van een nationale beweging (Dyczok, 2024). In het oosten voerde Rusland daarentegen een russificatiepolitiek waarbij de Oekraïense taal en cultuur systematisch werden onderdrukt. Hoewel veel Oekraïners zichzelf als Russen beschouwden, groeide het bewustzijn van een eigen nationale identiteit. Zo ontstonden er literaire en culturele initiatieven met als doel de ontwikkeling van een Oekraïense literaire taal en versterking van de nationale identiteit (Detrez, 2015).

Na de Februarirevolutie van 1917 werd de Oekraïense Volksrepubliek uitgeroepen. In 1922 werd Oekraïne opgenomen in de Sovjet-Unie als de Oekraïense Socialistische Sovjetrepubliek met Charkov als hoofdstad (Detrez, 2015). Onder Stalin vond tussen 1930 en 1933 de Holodomor¹ plaats. Dit was een door gedwongen collectivisatie veroorzaakte hongersnood waarbij miljoenen Oekraïners omkwamen. Deze tragedie wordt door vele historici beschouwd als een daad van genocide (Dyczok, 2024).

In 1934 werd de hoofdstad overgebracht van Charkov naar het historische Kyjiv (Detrez, 2015). Tijdens de Tweede Wereldoorlog verwelkomden veel Oekraïners aanvankelijk zowel de Sovjets als de Duitsers als bevrijders. Op 24 augustus 1939 ondertekenden Nazi-Duitsland en de Sovjet-Unie een niet-aanvalsverdrag, het zogenaamde Molotov-Ribbentroppact. In september 1939 viel de Sovjet-Unie Polen binnen en werden ze door de Oekraïense bevolking in Galicië verwelkomd als bevrijders. Beide regimes verloren echter snel hun steun door repressie en terreur. De nationalistische beweging onder leiding van Stepan Bandera riep in 1941 de onafhankelijkheid uit, maar werd door de nazi's onderdrukt (Detrez, 2015). In 1954 schonk Chroesjtsjov de Krim aan Oekraïne ter herdenking van het Verdrag van Perejaslavl² uit 1654.

Deze historische evolutie toont aan dat de onafhankelijkheid van Oekraïne in 1991 niet louter een gevolg was van geopolitieke omstandigheden, maar eerder het resultaat was van eeuwenlange strijd, culturele ontwikkeling en een groeiend nationaal bewustzijn.

¹ Holodomor (letterlijk vertaald: 'moord door honger'): jaarlijkse herdenking op vierde zaterdag van november

² Het Verdrag van Perejaslavl, gesloten in 1654 tussen het Kozakken-Hetmanaat en het Tsarenrijk Rusland, markeerde een strategische alliantie tijdens de Chmelnytsky-opstand tegen het Pools-Litouwse Gemenebest.

2.1.2 De geschiedenis van Oekraïne als onafhankelijke staat

Bij het verbrokkelen van de Sovjet-Unie riep Oekraïne op 24 augustus 1991 de onafhankelijkheid uit, een beslissing die door meer dan 90% van de kiezers werd gesteund in het daaropvolgende referendum. Ook in de oostelijke provincies Donetsk, Loehansk, en Charkov, waar relatief veel Russischtaligen wonen – waaronder etnische Russen, Russischtalige Oekraïners en pro-Russische Oekraïners –, werd in meerderheid voor onafhankelijkheid gestemd. Dit toont dus dat ook zij zich identificeerden met Oekraïne als staat, maar dan misschien minder met Oekraïne als etnische natie.

Sinds zijn onafhankelijkheid kende Oekraïne een turbulente politieke ontwikkeling, gekenmerkt door frequente machtswisselingen en spanningen tussen pro-Russische en prowesterse partijen. De eerste president was Leonid Kravtsoek, een moedertaalspreker van het Oekraïens, die regeerde tot 1994 (Detrez, 2015; Dyczok, 2024). Tijdens zijn ambtsperiode versterkte hij de staatsstructuur door presidentiële bevoegdheden uit te breiden naar alle bestuursniveaus, zowel op nationaal als provinciaal vlak. In 1994 verloor hij de presidentsverkiezingen echter van Leonid Koetsjma, een moedertaalspreker van het Russisch, die het ambt bekleedde van 1994 tot 2005 (Detrez, 2015; Dyczok, 2024). Koetsjma voerde een gematigd hervormingsbeleid, maar zijn politieke positie verzwakte aanzienlijk door de zaak Georgi Gonadze. Als reactie daarop kwamen burgers op straat om te betogen onder de slogan 'Oekraïne zonder Koetsjma'. (De zaak Gonadze veroorzaakte politieke opschudding, nadat de journalist vermoord werd en president Koetsjma in verband werd gebracht met zijn ontvoering via uitgelekte opnames.) Viktor Joesjtsjenko, een moedertaalspreker van het Oekraïens, werd na de Oranjerevolutie van 2004 verkozen tot de derde president van Oekraïne. Zijn ambtstermijn werd gekenmerkt door politieke instabiliteit en conflicten met toenmalig premier Joelia Tymosjenko. Desondanks slaagde hij erin om economische hervormingen door te voeren en een actieve strijd tegen corruptie te voeren (Detrez, 2015). Tijdens zijn presidentschap benadrukte hij het belang van de Oekraïense taal en cultuur (Dyczok, 2024). In 2010 werd Viktor Janoekovytsj, een moedertaalspreker van het Russisch, president. Zijn regeerperiode werd gekenmerkt door een repressieve regeerstijl, corruptie en economische teloorgang. In 2014 werd hij afgezet naar aanleiding van de grootschalige protesten tijdens de Euromaidan. Tijdelijk kwam Oleksandr Toertsjynov op de proppen als interim-president totdat Petro Porosjenko tot president verkozen werd. Porosjenko regeerde tot 2019 en zorgde voor de ondertekening van het associatieakkoord met de EU en het doorvoeren van verscheidene hervormingen. Zijn ambtstermijn werd gekenmerkt door regionale spanningen en conflicten, vooral in het oosten van Oekraïne (Detrez, 2015). In 2019 volgde Volodymyr Zelensky Porosjenko op. Zelensky heeft het Russisch als moedertaal. Hoewel hij rechten had gestudeerd, verkoos hij eerst een carrière in de showbusiness. In 2015 speelde hij in een populaire tv-serie de rol van een president die corruptie bestreed. Vier jaar later besloot hij zijn rol om te zetten in de realiteit. Zijn presidentschap wordt gekenmerkt door zijn cruciale rol in het mobiliseren van Oekraïense soldaten tegen de grootschalige Russische invasie, het versterken van de nationale identiteit en het bevorderen van een gevoel van eenheid onder de bevolking. Daarnaast profileert hij zich als verdediger van de vrijheid en van geproclameerde democratische waarden (Dyczok, 2024).

De achtereenvolgende verkiezingsresultaten door de jaren heen in Oekraïne voor het parlement en het presidentschap lijken een tweedeling aan te geven tussen een conservatief Oost-Oekraïne en een hervormingsgezin West-Oekraïne. Dat lijkt logisch verklaarbaar te zijn, als we even kort terugblikken op de geschiedenis. De meeste Russische Oekraïners of Oekraïense Russen leven in gebieden die sinds de Vrede van Androesovo in 1677 sterk gerussificeerd zijn. De Oekraïners in het Westen vielen onder de Pools-Litouwse en Oostenrijks-Habsburgse invloedssfeer. Daar is bijgevolg het nationale bewustzijn het sterkst. De gebieden in het midden van Oekraïne die na de Vrede van Androesovo Pools bleven, maar die na de Poolse Delingen werden opgeëist door Rusland, nemen een tussenpositie in.

Verder kreeg Oekraïne ook te maken met economische uitdagingen. Na de onafhankelijkheid kampte het land namelijk met serieuze problemen zoals inflatie, werkloosheid en corruptie. Daarnaast deden zich ook herhaaldelijk conflicten voor met Rusland over gasleveringen en -prijzen. Dat leidde tot tijdelijke afsluitingen van de gastoevoer. Voorts heersten ook op vlak van sociale en culturele dynamiek spanningen. De spanningen tussen Oekraïens- en Russischtaligen spelen immers niet alleen een belangrijke rol in de politieke, maar ook in de sociale dynamiek van het land. Daarbovenop droegen de religieuze verschillen daartoe bij. Ten slotte ontstonden er vanaf 2014 regionale spanningen en conflicten om de Krim en Oost-Oekraïne (Detrez, 2015).

President	Moedertaal & oriëntatie	Type beleid
Leonid Kravtsjoek <i>1991-1994</i>	Oekraïens – pro-Oekraïens	- staatkundige consolidatie - versterking presidentiële macht
Leonid Koetsjma <i>1994-2005</i>	Russisch – pro-Russisch	- gematigde hervormingen - Gonadze-affaire - autoritaire trekjes
Viktor Joesjtsjenko <i>2005-2010</i>	Oekraïens – pro-Oekraïens	- prowesters - economische hervormingen - taal- & cultuurbeleid
Viktor Janoekovytsj <i>2010-2014</i>	Russisch – pro-Russisch	- repressief - corruptie - afgezet na Euromaidan
Oleksandr Toertsjynov <i>2014</i>	Oekraïens – pro-Oekraïens	- tijdelijk als interim-president
Petro Porosjenko <i>2014-2019</i>	Oekraïens – pro-Oekraïens	- associatieakkoord met EU - hervormingen - conflictbeheer
Volodymyr Zelensky <i>2014-heden</i>	Russisch – pro-Oekraïens	- verdediging tegen Russische invasie - nationale eenheid - geproclameerde democratische waarden

Tabel 1 – Overzicht van Oekraïense presidenten doorheen de jaren

2.1.3 De oorlog tussen Oekraïne en Rusland

De achtergrond van de oorlog

De Russische invasie van Oekraïne in 2022 is het resultaat van een lange geopolitieke spanningsopbouw die teruggaat tot de val van de Berlijnse muur in 1989. De uitbreiding van de NAVO richting het oosten werd door Rusland als een bedreiging ervaren (*De Russische Inval in Oekraïne: Waar Komt Het Vandaan En Hoe Gaat Het Verder?*, 2023). Een eerste breekpunt ontstond tijdens de Oranjerevolutie van 2004 waarbij de prowesterse Viktor Joetsjenko na massale protesten aan de macht kwam. Dat leidde tot een NAVO-belofte tot toekomstig lidmaatschap in 2008 (Detrez, 2015). Poetin beschouwde dit als een directe bedreiging (*Press Statement and Answers to Journalists' Questions Following a Meeting of the Russia-NATO Council*, 2008). De Euromaidanrevolutie van 2013-2014, veroorzaakt door het afwijzen van een EU-associatieakkoord, leidde tot de val van president Janoekovytsj en werd door Rusland als een staatsgreep aanschouwd (*Address by the President of the Russian Federation*, 2022). Kort daarna in maart 2014 annexeerde Rusland de Krim na een omstreden referendum (Grant, 2015).

In april 2014 riepen pro-Russische separatisten in Donetsk en Loehansk onafhankelijke volksrepublieken uit. Dat leidde tot gewapend conflict en internationale sancties. Rusland erkende deze entiteiten pas in februari 2022 (*Address by the President of the Russian Federation*, 2022b). Het vormde namelijk de rechtvaardiging voor de grootschalige invasie (*De Russische Inval in Oekraïne: Waar Komt Het Vandaan En Hoe Gaat Het Verder?*, 2023). Volgens Sauer (2025) ligt de kern van het conflict in het feit dat het Westen onvoldoende rekening hield met de Russische veiligheidsbelangen. De NAVO-uitbreiding en het uitblijven van een inclusieve veiligheidsstructuur voedden in Moskou het gevoel van uitsluiting en bedreiging met een militaire escalatie als gevolg. Sauer benadrukt dat deze oorlog niet alleen een humanitaire tragedie is, maar ook een breuk vormt met de liberale wereldorde sinds 1945.

Verloop

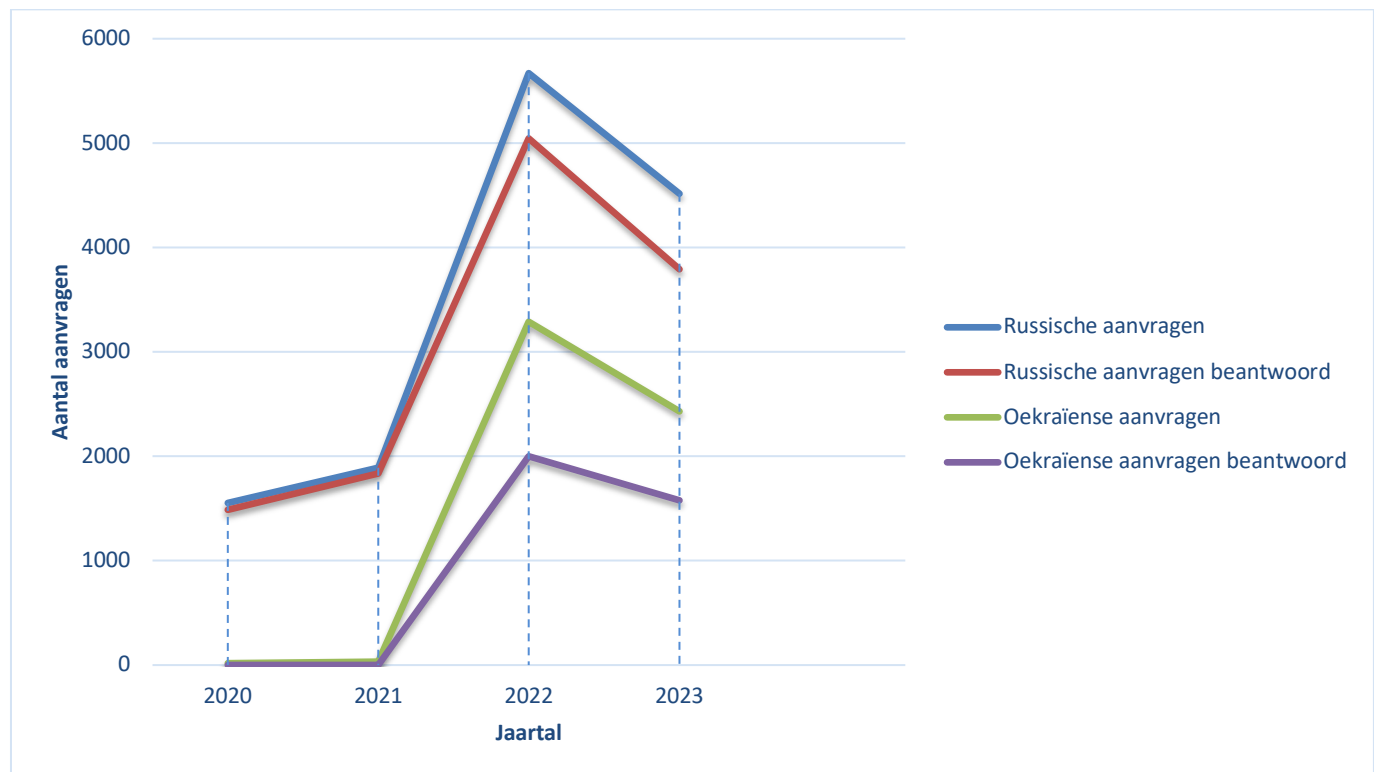
Vervolgens op 24 februari 2022 viel Rusland Oekraïne binnen. De eerste onderhandelingen tussen Oekraïne en Rusland vonden reeds vier dagen later plaats, maar draaiden uit op niets. De Verenigde Staten, Europese Unie en leden van de NAVO veroordeelden de aanval scherp. Zo voerden ze economische sancties in tegen Rusland. Verder begonnen ze zowel militaire als humanitaire steun te bieden aan Oekraïne. In 2023 zijn de aanvallen van Rusland in het oosten en het zuiden steeds intensiever, maar Oekraïne lanceert succesvolle tegenoffensieven dankzij de wapensystemen van het westen. Rusland riep toen de annexatie uit van vier Oekraïense regio's, namelijk Cherson, Donetsk, Loehansk en Zaporoe. Dit werd echter internationaal niet erkend. De oorlog raakte in dat jaar in een soort 'bevroren conflict' verzeild. Zo verschoven de frontlinies nauwelijks, terwijl er nog steeds gevechten plaatsvonden. In 2024 werden de pogingen tot vredesonderhandelingen hervat, maar tevergeefs zonder enig resultaat. Hoewel het westen Oekraïne bleef steunen, ontstond er in verscheidene landen enige ophef over de kosten en de duur van de oorlog. In 2025 probeerde de

president van de Verenigde Staten, Donald Trump, een diplomatieke doorbraak te forceren, die heden ten dage nog steeds niet werd bereikt. Hoewel de Russische president zijn bereidheid heeft geuit tot directe vredesonderhandelingen met zijn Oekraïense ambtsgenoot via een fysieke ontmoeting, heeft zo'n overleg tot op heden niet plaatsgevonden.

Gevolg voor de wereld: een enorme vluchtelingencrisis

De oorlog bracht een gigantische vluchtelingencrisis teweeg over heel Europa en zelfs verder. Men spreekt over de grootste vluchtelingencrisis in Europa sinds de Tweede Wereldoorlog. Volgens cijfers van het Bureau van de Hoge Commissaris van de Verenigde Naties voor de Vluchtelingen hebben meer dan zes miljoen Oekraïense vluchtelingen hun toevlucht gezocht in Europese landen (Noodhulp Oekraïne - UNHCR België En Luxemburg, n.d.). Volgens gegevens van Fedasil zijn meer dan 77 000 Oekraïners terechtgekomen in België. De meerderheid van hen kwam terecht in Vlaanderen (Twee Jaar Oorlog in Oekraïne, 2024).

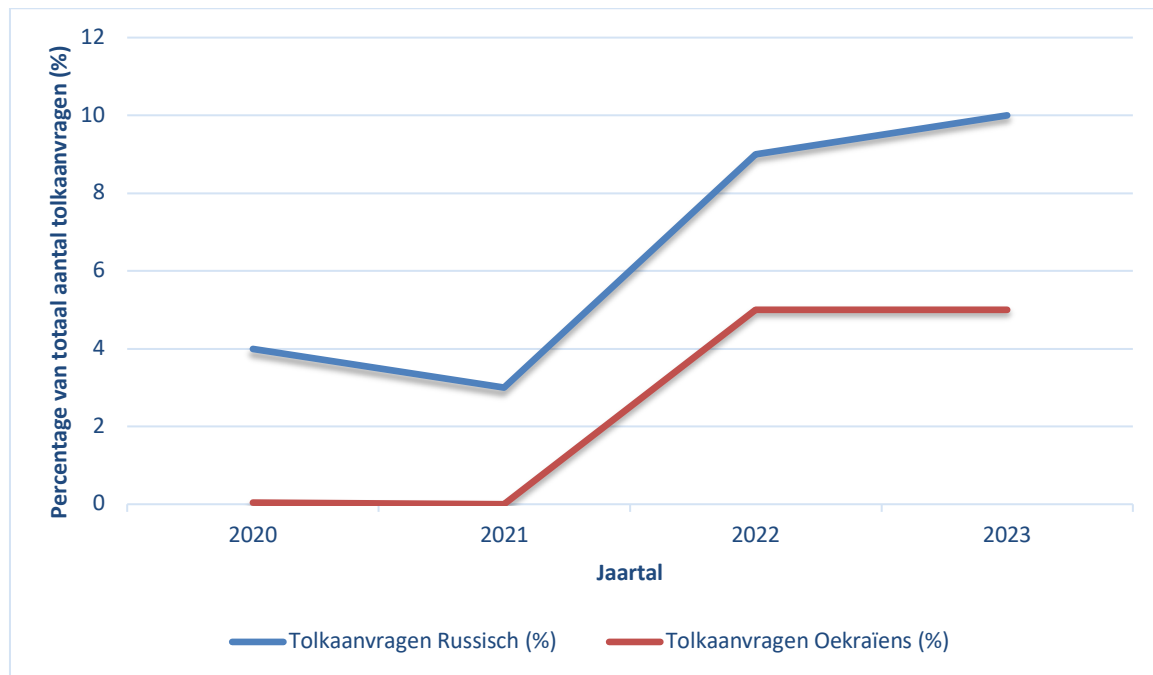
Het taalgebruik in de publieke diensten weerspiegelt deze maatschappelijke verschuiving en politieke gebeurtenis. De data van het Agentschap voor Integratie en Inburgering illustreren namelijk een belangrijk keerpunt sinds de Russische invasie in Oekraïne in februari 2022 voor de evolutie van het tolkaanvragen in Vlaanderen (P. Boulogne, persoonlijke communicatie, 27 mei 2025).

Grafiek 1 – Tolkaanvragen en beantwoorde tolkaanvragen (2020-2023)

De grafiek hierboven illustreert de evolutie van het aantal tolkaanvragen en het aantal effectief uitgevoerde tolkopdrachten voor het Russisch en het Oekraïens. Voor het Russisch steeg het aantal

aanvragen van 1 553 in 2020 naar een piek van 5 670 in 2022. In 2023 bleef het aantal aanvragen hoog met 4 517 aanvragen. Voor het Oekraïens is de stijging nog opvallender. Van 18 aanvragen in 2020 evolueerde het aantal tolkaanvragen naar 3 289 in 2022. In 2023 werden er 2 430 aanvragen geregistreerd. De beantwoordingsgraad voor het Oekraïens bleef lager dan voor het Russisch. Dit wijst logischerwijze op capaciteitsproblemen.

Grafiek 2 – Aandeel van Russische en Oekraïense tolkaanvragen (2022-2023)

De bovenstaande grafiek toont het aandeel van Russische en Oekraïense aanvragen als percentage van het totaal aantal tolkaanvragen. In 2020 vormden het Russisch en het Oekraïens samen slechts 4,2% van alle tolkaanvragen. In 2022 steeg dit aandeel tot 13,6% en in 2023 zelfs tot bijna 15%. De stijging is vooral toerekenbaar aan de toename in Oekraïense aanvragen. Het aandeel van Oekraïense tolkaanvragen is namelijk gestegen van 0,048% in 2020 naar 5% in 2022 en 2023.

Kortom bewijzen deze cijfers dat de Oekraïense vluchtelingen in Vlaanderen Russisch veel gebruiken. Bijgevolg suggereert dit dat er een grote tolerantie is voor het gebruik van het Russisch in Vlaanderen.

2.2 De taalsituatie in Oekraïne

Na een overzicht van de Oekraïense geschiedenis in het algemeen en de actuele inzet van tolken voor Oekraïense vluchtelingen in België, staat in dit hoofdstuk de ontwikkeling en onderlinge verhouding van het Russisch en het Oekraïens centraal. De taalsituatie in Oekraïne is erg ingewikkeld. Het heeft namelijk veel aspecten die dit hoofdstuk niet in volledigheid kan behandelen. Allereerst wordt een overzicht geschetst van de belangrijkste momenten in de ontwikkeling van het Oekraïens en het Russisch doorheen de geschiedenis. Vervolgens wordt dieper ingegaan op hun onderlinge verhouding waarbij de evolutie van de taalwetten, de perceptie en het taalgebruik van de bevolking alsook de link tussen identiteit en taalgebruik in Oekraïne aan bod komen.

2.2.1 Het ontstaan, de ontwikkeling en het beleid van het Oekraïens en Russisch als taal doorheen de geschiedenis

Het Oekraïens is een Oost-Slavische taal die is ontstaan uit het Gemeen Slavische dialectencontinuüm in de zevende à achtste eeuw na Christus. De spreektaal die kan worden beschouwd als de voorganger van het Oekraïens, werd echter lange tijd niet gebruikt als schrijftaal. In geschriften gebruikte men sinds de kerstening in 988 het Kerkslavisch. Mettertijd nam het ook specifieke componenten over van de lokale spreektaal. Toch bleef er tot op zekere hoogte een eenheid bewaard in de gehele Orthodoxe Slavische wereld. In de dertiende eeuw daalde echter de invloed van de kerk. Bijgevolg verloor het Kerkslavisch zijn steun van het volk (Shevelov, 1980).

Vanaf de veertiende eeuw behoorde een groot deel van Oekraïne tot het Groot Vorstendom van Litouwen. Daar werd het Roetheens of ook wel de 'rus'ka mova' genaamd de officiële taal voor administratie en wetgeving. Dit wordt beschouwd als een soort vorm van zowel de Oud-Wit-Russische als de Oud-Oekraïense spreektaal, maar vooral van de eerstgenoemde (Shevelov, 1980). In de zestiende eeuw verenigden Polen en het Grootvorstendom Litouwen zich tot het Pools-Litouwse Gemenebest. Zo kwam het gebied onder het gezag van Polen en werd het Roetheens gediscrimineerd. Daarnaast beïnvloedde het Pools de spreektaal sterk. Als tegenbeweging tegen de Poolse invloed populariseerde men het Kerkslavisch opnieuw. Zo ontstond er een tweetaligheid van het Kerkslavisch, de taal van hoge prestige, en de spreektaal die ook wel 'prostaja mova' werd genoemd. In de zeventiende eeuw na het Verdrag van Perejaslav³ groeide de invloed van Moskovië (en later het Russische Rijk). In het oosten van het huidige Oekraïne, dat onder Russische controle stond, werd de diglossie in stand gehouden. Enkel nam het Russisch nu de plek in van het Kerkslavisch (Shevelov, 1980).

In Europa was er steeds meer de tendens om de spreektaal als literaire taal te gebruiken. Ook in Oekraïne doken zulke eerste exemplaren op. Het eerste oeuvre in het 'modern Oekraïens' verscheen

³ Het Verdrag van Perejaslav behelsde het bondgenootschap van de Kozakken met de Russische tsaar.

in 1798. Dat was namelijk de Eneïda geschreven door Ivan Kotljarevsky. Hoewel de schrijver niet doelde op het leggen van een basis voor het Oekraïens als taal, is zijn werk dat later wel beginnen vormen. Andere belangrijke werken die aan de fundering van het Oekraïens liggen, zijn geschreven door Taras Sjevtsjenko (de zogenaamde nationale dichter van Oekraïne) en Panteleimon Koelisyj. Deze werken dateren van het midden van de negentiende eeuw. Daarin werd voornamelijk het zuidoostelijke Oekraïense dialect gebruikt. Dat werd vervolgens overgenomen als literaire taal in West-Oekraïne (Shevelov, 1980).

De ontwikkeling van de literaire standaardtaal verliep niet van een leien dakje. De Oekraïenssprekende bevolking situeerde zich namelijk in verscheidene staten en in sommige daarvan golden er verboden op het gebruik van het Oekraïens en het onderwijs in die taal. Het westelijke deel van Oekraïne, dat ook wel Galicië werd genoemd, stond onder controle van het Habsburgse Rijk. Daar was er meer autonomie voor het gebruik van het Oekraïens en kon de taal zich ontwikkelen en uitbreiden. De andere gebieden die hoofdzakelijk onder het Russische Rijk vielen, kregen te kampen met beperkingen op het gebruik van het Oekraïens. Zo gold er in de negentiende eeuw in Rusland niet alleen een verbod op de publicatie van boeken in het Oekraïens, maar ook op het gebruik ervan in het openbaar. Zo kon Oekraïens spreken worden beschouwd als een teken van oppositie tegen het centrale, Russische gezag. De drijfveer van Rusland om de ontwikkeling van het Oekraïens tegen te gaan, spruit vermoedelijk voort uit de drang om de pas gevormde Russische standaardtaal te beschermen. De eerste Russische grammatica's en woordenboeken verschenen namelijk pas aan het einde van de achttiende en het begin van de negentiende eeuw. De werken van de eerste grote schrijver en dichter van de Russische taal, Aleksandr Poesjkin, werden aan het begin van de negentiende eeuw uitgegeven. Dat is slechts net iets eerder dan de publicatie van de eerste Oekraïense grammatica in 1818. Daarnaast was Poesjkin maar vijftien jaar ouder dan Sjevtsjenko (Bilaniuk, 2005).

Door de beperkingen kwam het gros van de Oekraïense publicaties in de tweede helft van de negentiende eeuw uit West-Oekraïne. Daardoor kwamen er ook een groot aantal Galicische elementen in de taal terecht. Dat zorgde voor twee linguïstische discussies tussen de aanhangers en tegenstanders van de nieuwe 'westerse' norm. Tot in de Sovjet-Unie bleef er een zeker contrast bestaan tussen de Galicische en oostelijke variant (Shevelov, 1980).

In de twintigste eeuw wisselden kleine periodes van 'oekraïnisatie' en 'polonisatie' of 'russificatie' elkaar af. De korte periode van onafhankelijkheid tussen 1918 en 1920 ging gepaard met een verhoogde status van het Oekraïens en uitbreiding van zijn gebruik. Hierna volgde in Galicië onder het Poolse bewind 'polonisatie' en in de overige delen van Oekraïne onder het bewind van de Sovjet-Unie 'russificatie'. Gedurende de jaren twintig voerde de Sovjet-Unie het beleid van de 'korenizacija'. Toen stimuleerde men juist de ontwikkeling van niet-Russische talen (Bilaniuk, 2005). Het onderwijs werd in die periode grotendeels Oekraïenstalig (Arefev, 2018). In 1929 genoot ongeveer een tachtig tal procent van alle kinderen op de lagere school in Oekraïne onderwijs in het Oekraïens. In de jaren dertig sloeg de politiek het over een andere boeg. Toen startte Stalin de 'Grote Zuivering' vergezeld door onderdrukking van de intelligentsia en andermaal 'russificatie'. Zo werd onderwijs in het Russisch gestimuleerd en werden

andere talen dan het Russisch van openbare functies verbannen. De linguïstische hervormingen gingen zelfs nog een stap verder. Men paste zelfs de grammatica en de woordenschat van de andere talen aan met als doel deze zoveel mogelijk te laten lijken op het Russisch. Zo veranderde men bijvoorbeeld de Oekraïense genitief voor vrouwelijke woorden eindigend op twee medeklinkers van 'и' naar 'і'.⁴ Op die manier stemde men de uitspraak overeen met de Russische vorm. Ook woordenboeken werden aangepast. Vormen die meer gelijkend waren aan de Russische variant kregen voorrang boven andere Oekraïense synoniemen (Bilaniuk, 2005).

Na de Tweede Wereldoorlog werden de Oekraïense gebieden verenigd in de Onafhankelijke Socialistische Sovjetrepubliek Oekraïne. Nationalisme werd echter absoluut niet gewaardeerd en werd geassocieerd met bourgeoisie. Bourgeoisie werd immers beschouwd als vijand van het proletariaat. Gezien de geschiedenis was het bewustzijn omtrent de nationale Oekraïense identiteit veel sterker in Galicië. Daar genoot het Oekraïens een hoge symbolische waarde. Stalin aanschouwde dit als een gevaar. Bijgevolg kregen de westelijke regio's te kampen met zware repressies en deportaties om komaf te maken met het nationaliteitsgevoel. Niettegenstaande de onderdrukking en voortdurend toenemende 'russificatie', verdween de Oekraïense identiteit niet. Na Stalins dood vond er een korte heropleving van het Oekraïens plaats. Deze werd echter al snel gevolgd door een nieuwe 'russificatie' waarbij nog verdere wijzigingen in het Oekraïense vocabulaire werden doorgevoerd opdat deze nog meer zou gelijken aan het Russisch (Bilaniuk, 2005).

Eenzijds consolideerde het beleid van 'russificatie' de idee van het Russisch als taal van prestige, cultuur, macht en wetenschap. Anderzijds maakte het dat het Oekraïens werd gerelateerd met lagere cultuur, lomphed en sociale achterstand. Vooral in de geïndustrialiseerde gebieden sprak men Russisch, aangezien Russische migranten doorgaans naar de steden trokken. Dat droeg bij aan het contrast tussen het Russisch als taal van de ontwikkelde mens en het Oekraïens als taal van de achtergebleven boer (Bilaniuk, 2005). Uiteindelijk in de jaren tachtig onder het bewind van Gorbatsjov begon de niet-Russische elite aandacht te eisen voor de marginalisering van hun nationale talen van de deelrepublieken ten opzichte van het Russisch.

2.2.2 Verhouding Russisch en Oekraïens

Taalwetten in Oekraïne vanaf 1989

Sinds 1989 heeft Oekraïne een reeks taalwetten ingevoerd die de status van het Oekraïens en andere talen, vooral het Russisch, juridisch vormgeven. De eerste taalwet van 1989 erkende het Oekraïens als enige landstaal, maar behield het Russisch als communicatietaal binnen de Sovjet-Unie. Minderheidstalen kregen bescherming, vooral in regio's waar ze door de meerderheid werden gesproken. Indien de meerderheid in een regio een minderheidstaal sprak, dienden de ambtenaren immers deze taal onder de knie te krijgen. (Fedinec, 2016).

⁴ De Oekraïense klinker 'и' benadert qua uitspraak de Russische 'ы', terwijl de Oekraïense 'і' overeenkomt met de Russische 'и'.

Na de onafhankelijkheid in 1991 bleef het taalbeleid grotendeels onveranderd. In 1996 werd het Oekraïens officieel de enige staatstaal, maar een radicale oekraïnisatie bleef uit. Onder president Koetsjma werd een centristisch beleid gevoerd dat stabiliteit nastreefde en het Russisch dominant liet in media en bedrijfsleven, maar dat het gebruik van het Oekraïens uitbreidde in staatsinstellingen en onderwijs (Bilaniuk, 2005).

In 1999 ratificeerde Oekraïne het Europees Handvest voor Regionale of Minderheidstalen. Juridische en vertaalproblemen bemoeilijkten echter de implementatie ervan. Pas in 2006 trad de wet in werking, gericht op bescherming van dertien minderheidstalen waaronder het Russisch, Pools en Krim-Tataars. Door het ontbreken van een demografische drempel ontstond er echter verwarring over de toepassing ervan (Kulyk, 2009).

Tijdens de verkiezingen van 2004 en de Oranjerevolutie werd taalpolitiek een instrument van politieke strijd. Pro-Russische politici profileerden zich als verdedigers van Russischtaligen, terwijl pro-Oekraïense leiders het Oekraïens probeerden te versterken, vooral in media en onderwijs (Bilaniuk, 2005; Kulyk, 2009).

Onder president Janoekovytsj (2010-2014) werd het Russisch via de Wet op de Principes van het Staatstaalbeleid in 2012 erkend als regionale taal in gebieden waar het door minstens tien procent van de bevolking werd gesproken. Hoewel achttien talen werden erkend, was de wet vooral voordelig voor het Russisch. De wet leidde tot kritiek van onder andere veel Oekraïense instituten, de OVSE en de Commissie van Venetië (Moser, 2013; Azhniuk, 2019). Na Janoekovytsj' afzetting werd de wet in 2014 ingetrokken en in 2018 werd dit ook juridisch bevestigd (Azhniuk, 2018). Janoekovytsj schroefde het gebruik van het Oekraïens in onder andere onderwijs, media en justitie terug. Moser (2013) stelde vast dat het taalbeleid onder Janoekovytsj vooral gericht was op het versterken van de positie van het Russisch ten koste van het Oekraïens. Dat zou uiteindelijk kunnen uitdraaien op een situatie zoals in Wit-Rusland. Daar komt het Russisch als officiële taal steeds meer voor en wint het zelfs terrein op het Wit-Russisch, de oorspronkelijke overheidstaal (Moser, 2013).

Als reactie op de Euromaidan-protesten van 2013-2014 stelde Kravtsjoek een wetsontwerp voor dat strengere voorwaarden oplegde voor het gebruik van minderheidstalen, waaronder een verhoogde demografische drempel van dertig procent en verplichte parlementaire goedkeuring. Staatsinstellingen mochten enkel onderwijs aanbieden in een minderheidstaal, indien aan deze voorwaarden werd voldaan. Het doel was om de positie van het Oekraïens te versterken en de invloed van het Russisch terug te dringen (Azhniuk, 2018).

Vanaf 2017 verscherpte Oekraïne het taalbeleid. De taalwet van 2019 verplichtte het gebruik van het Oekraïens in alle publieke sectoren inclusief onderwijs, media en overheidsdiensten (Pchelintseva, 2023). Overheidsdiensten moesten hun klantenservice uitsluitend in het Oekraïens aanbieden en

officiële documenten verschenen enkel in het Oekraïens. Daarnaast moest media-inhoud grotendeels Oekraïenstalig zijn. Zo moest minstens vijfenzeventig procent van de inhoud op nationale tv-kanalen en zestig procent op regionale tv-kanalen in het Oekraïens zijn. Kranten en tijdschriften moesten een Oekraïense versie aanbieden en hun inhoud moest minstens voor vijftig procent in het Oekraïens zijn geschreven. Ook websites en mediaorganisaties moesten een Oekraïense versie aanbieden waarbij hun belangrijkste info beschikbaar moest zijn in het Oekraïens. Ook websites, advertenties en vanaf 2021 ook klantenservice in winkels moesten in het Oekraïens verlopen (Pidkuimukha & Pidkuimukha, 2020; Landman, 2021).

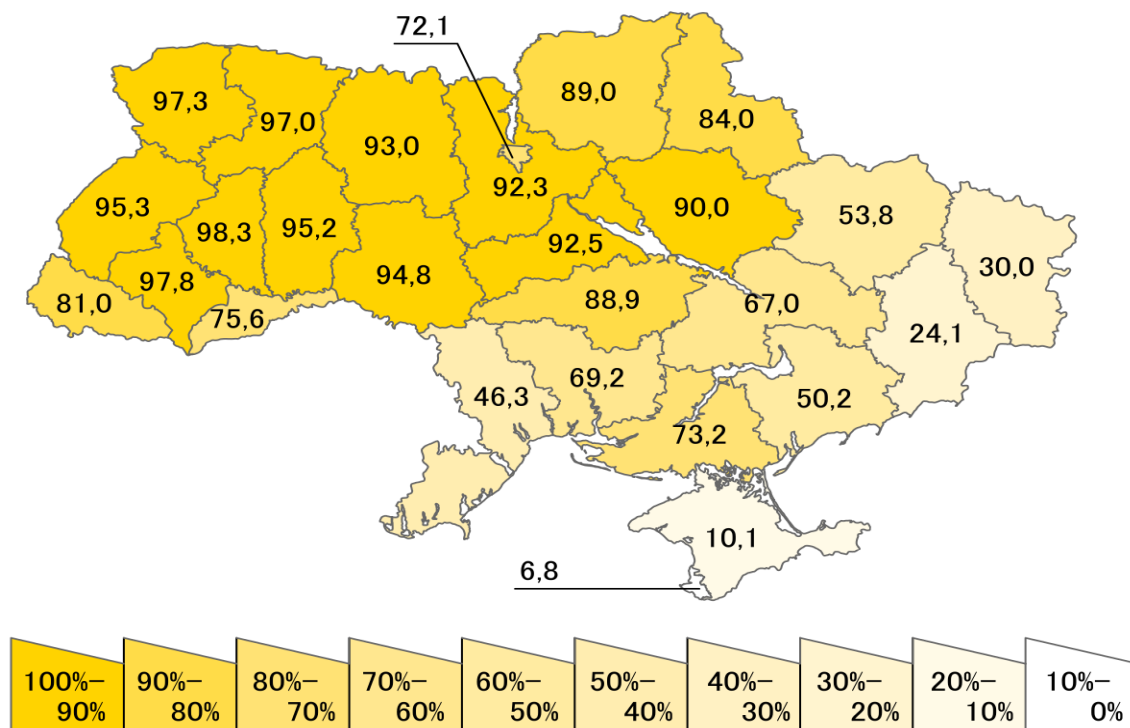
Na de Russische invasie in 2022 versnelde de culturele 'derussificatie'. Russische boeken werden uit bibliotheken verwijderd en de import ervan uit Rusland werd verboden. Aanvankelijk was het nog toegestaan om Russische boeken uit andere landen te importeren, mits de auteur geen Russische staatsburger was en de inhoud niet anti-Oekraïens was. Vanaf januari 2023 werd deze uitzondering echter geschrapt. Sindsdien is het verboden om boeken in het Russisch te publiceren of importeren, tenzij ze oorspronkelijk geschreven zijn in het Oekraïens, een inheemse taal van Oekraïne of een officiële taal van de Europese Unie. Tegelijkertijd werden er subsidies ingevoerd voor boekhandels die uitsluitend Oekraïenstalige boeken verkopen (Boulogne & Myrosh, 2025). Ook Russische muziek werd verboden in publieke ruimtes, inclusief klassieke muziek van Russische componisten (Dettmer, 2022). In 2023 verbood de gemeenteraad van Kyjiv het gebruik van Russischtalige culturele producten in de openbare ruimte van de stad. Dit verbod omvat onder meer het publiekelijk vertonen, uitvoeren of verspreiden van Russischtalige boeken, muziek en films (Kitsoft, n.d.).

Rusland beschouwt deze wetten als 'taalgenocide', terwijl Oekraïne ze presenteert als noodzakelijke stappen in culturele zelfverdediging en dekolonisatie (Fortuin, 2022). De Russische propaganda ontkent namelijk vaak dat het Oekraïens een aparte taal is. Zo publiceerde het Kremlin een essay van de Russische president uit 2021 dat het Oekraïens en het Russisch in de zeventiende eeuw absoluut identieke talen waren (*Article by Vladimir Putin "on the Historical Unity of Russians and Ukrainians"*, 2021). Dat impliceert dat het Oekraïens geen legitieme, zelfstandige taal is. De taalwetten passen binnen een narratief van nationaal verzet, waarbij het Oekraïens wordt gepositioneerd als taal van vrijheid tegenover het Russisch als taal van onderdrukking. Door Russische boeken te verbieden en Oekraïenstalige publicaties te subsidiëren, positioneert de Oekraïense overheid het Oekraïens als symbool van autonomie tegenover Russische agressie. Deze maatregelen vormen discursieve handelingen die het dominante narratief 'Oekraïne als taal van vrijheid en Russisch als taal van onderdrukking' versterken. De wetgeving reframeert de culturele ruimte en stuurt de vertaalpraktijk richting een hertelling van Oekraïense geschiedenis en identiteit waarbij Russische culturele producten worden geframed als vreemd of imperialistisch. Zoals Baker stelt, kunnen vertalers en beleidsmakers actief bijdragen aan het vormgeven, bevestigen of weerleggen van narratieven. In dit geval worden vertalers en uitgevers aangemoedigd om het Oekraïens te gebruiken als taal van toegang tot wereldliteratuur en niet langer als een secundaire taal die afhankelijk is van Russische tussenvertalingen. Rusland daarentegen construeert een counter-narratief waarin deze wetten worden

geframed als 'taalgenocide' ter rechtvaardiging voor militaire interventie. Zo worden taalbeleid en vertaling strategische instrumenten in een ideologisch geladen narratief conflict. Deze framing door de Russische overheid is een discursieve handeling die het eigen imperiale narratief versterkt waarbij Rusland zich positioneert als beschermer van Russischtaligen en de Oekraïense 'derussificatie' presenteert als extremistisch en onmenselijk. Dit sluit aan bij Bakers idee dat narratieven selectief en ideologisch geladen zijn en strategisch worden ingezet om macht en legitimiteit te claimen. Zo worden vertaling en taalbeleid instrumenten van een narratief conflict.

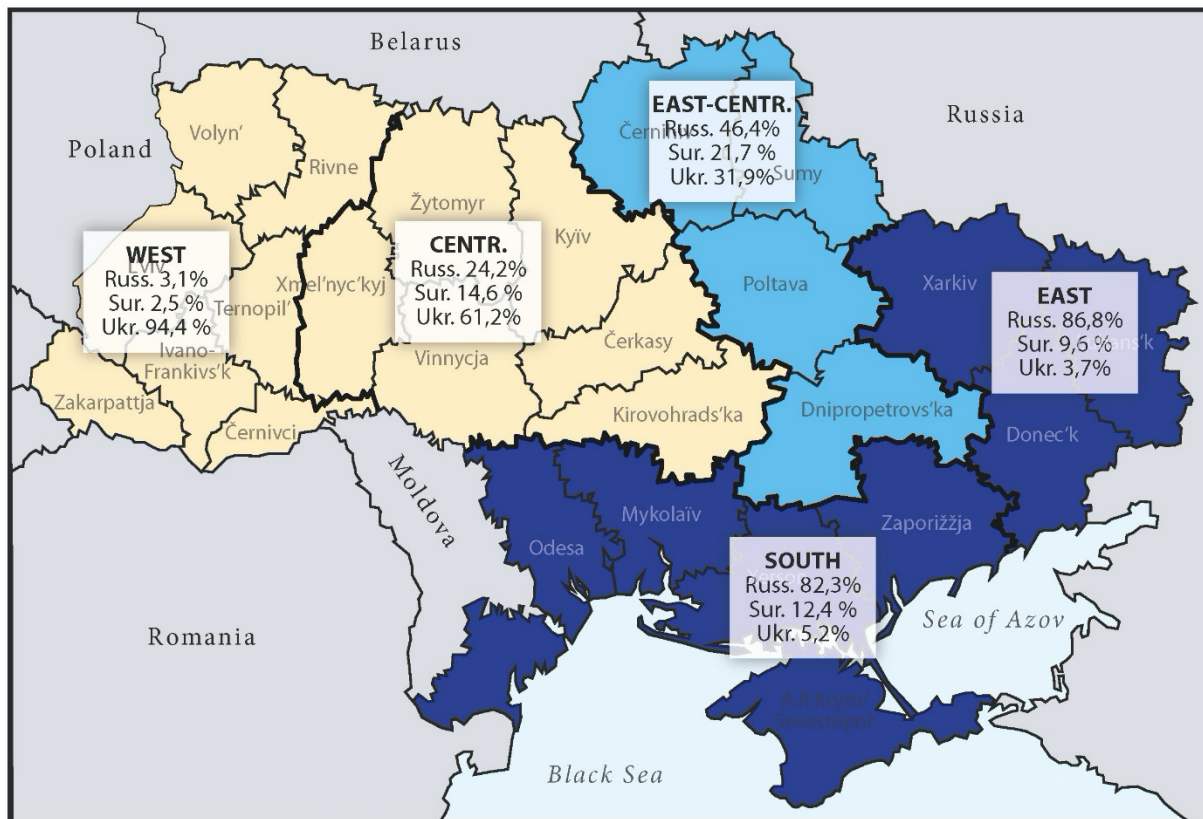
Taalgebruik en perceptie van de talen in de praktijk

De hele geschiedenis van gedwongen 'russificatie' en de recente 'oekraïnisatie' heeft geleid tot een divers taalgebruik in Oekraïne (Seals, 2019). Hoewel Oekraïens de enige officiële staatstaal is, gaven zo'n vijf miljoen Oekraïners in 2015 het Russisch aan als moedertaal. Veel moedertaalsprekers van het Oekraïens begrijpen namelijk Russisch en spreken het ook vlekkeloos als omgangstaal. Tevens begrijpen en spreken ook heel wat moedertaalsprekers Russisch het Oekraïens (Detrez, 2015). Gezien de evolutie van Oekraïne zijn er regionale verschillen in taalgebruik. Aan de ene kant heerst in het westen en het centrum een sterke dominantie van de Oekraïense taal en identiteit. Aan de andere kant prevaleert in het oosten en het zuiden echter het Russisch.

Figuur 1 – Kaart van het percentage mensen dat Oekraïens als moedertaal heeft gebaseerd op de census van 2001 (Wikipedia contributors, n.d.)

Volgens de laatste volkstelling van 2001 blijkt dat de meerderheid (67,5% van de Oekraïense bevolking) het Oekraïens als moedertaal noemt. Verder is er een grote Russischtalige minderheid aanwezig (29,6%). Toch stemmen deze percenten niet overeen met de verhouding tussen etnische Oekraïners (77,8%) en Russen (17,3%). Daarom moet hierbij een kleine kanttekening worden gemaakt. Vele etnische Oekraïners zijn immers Russisch beginnen spreken door de ‘russificatie’, maar hebben zich qua etnische identiteit niet aangepast. Daarnaast waren in 2001 veel mensen tweetalig en gebruikten ze beide talen in het dagelijks leven. Daardoor was het voor sommigen lastig precies te zeggen welke taal nu juist hun moedertaal was. In sommige gevallen zal de keuze voor het Oekraïens waarschijnlijk symbolisch zijn geweest als teken van verbondenheid met hun land (Fortuin, 2025). Behalve het Oekraïens en het Russisch wordt in Oekraïne ook het ‘Soerzjik’⁵ gesproken. Dat is de mengvorm van Russisch en Oekraïens die minacht wordt, omdat men dit koppelt aan de gebrekkige beheersing van het Russisch en het Oekraïens. Daarom verschijnt het ‘Soerzjik’ ook niet in de volkstelling, terwijl een aanzienlijk deel van de bevolking deze taalvariant spreekt.

Figuur 2 – De distributie van de drie talen in termen van hoofdgebruik (Hentschel & Palinska, 2022)

In 2003 hield het Internationale Sociologische Instituut van Kyjiv ook een enquête over de taal die men het meest bezigde. Hierbij werd ook het Soerzjik in kaart gebracht. In Figuur 2 zijn de resultaten terug te vinden. Het Oekraïens domineert het westen en het centrum. In het oostelijke centrum is het Russisch

⁵ ‘Soerzjik’ betekent letterlijk ‘onzuiver, niet puur’.

relatief gezien dominant. In het oosten en zuiden domineert het Russisch volledig. Enkel in het oosten en westen bekleedt het Soerzjik een verwaarloosbaar aandeel (Fortuin, 2025).

Aangezien er steeds meer wordt ingezet op de Oekraïense identiteit en nationaliteit over het hele land, ontstond er een geleidelijke afname van de Russische identiteit en een toename van een dubbele Russisch-Oekraïense identiteit. Dat is eigenlijk een reflectie van de verschuiving in de zelfperceptie zonder volledig van de oude identiteit af te zien. Volgens verscheidene enquêtes afgenomen in 2006, 2012 en 2014 bleek dat Oekraïens werd gewaardeerd vanwege zijn status als nationale taal. Het Russisch werd gezien als communicatiemiddel met post-Sovjetlanden. In het westen beschouwde men het Russisch als de taal van de oostelijke regio's, terwijl men in de regio van Donbas het aanmerkte als een essentieel onderdeel van hun regionale identiteit (Kulyk, 2017). Hoewel Kulyk (2017) waardevolle inzichten biedt in de evolutie van taalattitudes en identiteitsconstructies in Oekraïne, kent zijn onderzoek enkele relevante beperkingen die de interpretatie van zijn bevindingen nuanceren. Ten eerste blijft de regionale differentiatie beperkt. Er ontbreekt namelijk een diepgaande analyse van lokale contexten zoals Donbas, Lviv of Odessa waar taalkeuze sterk verweven is met historische en politieke factoren. Daarnaast maakt het onderzoek geen expliciet onderscheid tussen leeftijdscategorieën. Dat is nochtans bijzonder relevant in een context waarin jonge generaties vaak een sterke Oekraïense identiteit ontwikkelen dan oudere cohorten.

Voor de aanvang van de oorlog waren vele jongeren ervan overtuigd dat het spreken van Russisch of Oekraïens niet doorslaggevend was voor hun Oekraïense identiteit. Anderzijds koos een deel van de jongeren wegens de beladen taalgeschiedenis van Oekraïne er bewust voor om enkel Oekraïens te spreken ook al zijn ze het Russisch machtig. De percepties over het taalgebruik zijn namelijk volledig veranderd na de Euromaidan-protesten. Veel Oekraïners beschouwen het spreken van het Oekraïens als een daad van patriottisme en verzet tegen de Russische dominantie. Deze tendens is sinds de oorlog alleen maar gegroeid. Hierdoor is er namelijk een associatie ontstaan tussen het Russisch als taal en de agressie van de Russische Federatie. Bijgevolg vergroot dit de complexiteit rond taalideologieën in Oekraïne. Uit een studie van 2019 blijkt dat de keuze van de taal die er gesproken wordt tijdens een conversatie tussen Oekraïners afhankelijk is van situatie tot situatie. Deze keuze is vaak eerder pragmatisch waarbij de relatie tussen de sprekers belangrijker is dan de taal die gesproken wordt (Seals, 2019). Enerzijds conformeren veel Oekraïners zich dus aan de taal van hun gesprekspartner, maar anderzijds blijft een aanzienlijk aantal Oekraïners gewoonweg hun eigen taal gebruiken ongeacht de taal van hun gesprekspartner. Toch is het van belang dat het onderzoek uit 2019 van Seals zich voornamelijk focuste op jongvolwassenen (20-35 jaar). Daardoor zijn de bevindingen van zijn onderzoek niet noodzakelijk representatief voor oudere generaties of andere sociale groepen. Uit de hierboven aangehaalde enquêtes blijkt dat in het westen en in Donbas hiertoe een sterke tendens bestaat, terwijl er in het centrum, het oosten en zuiden meer wordt aangepast aan de gesprekspartner (Kulyk, 2017).

Daarnaast zijn er ook Oekraïners die bewust enkel Oekraïens spreken als reactie op de annexatie van de Krim enzovoort. Zo zijn er moedertaalsprekers Russisch die absoluut niet geassocieerd willen worden met de Russische agressie. Bijgevolg zijn ze zelfs bereid hun eigen moedertaal te veranderen. Taal is namelijk nauw verbonden met identiteit. Dit geldt niet alleen voor de Oekraïners in Oekraïne, maar ook voor de Oekraïners van de diaspora. Ook zij dragen bij aan de taalverschuiving. Zo gaan ze bewust inzetten op het doorgeven van het Oekraïens aan hun nakomelingen. Dit proces gaat vaak ten koste van het Russisch. Verder gebruiken ze meer Oekraïens om nog meer te streven naar hun 'werkelijke' identiteit en zich dus meer Oekraïens te voelen (Seals, 2019a). Toch is de volgende beperking van dit onderzoek van belang. Hoewel Seals gebruik maakt van narratieve interviews, blijft het echter onduidelijk hoeveel respondenten deelnamen. Dat maakt het lastig om de schaal en impact te beoordelen. Verder ligt de focus van het onderzoek op de intentionele taalkeuze en niet op de taalpraktijk.

Sinds het begin van de oorlog ontstond er een nog sterkere trend het Russisch af te wijzen en het Oekraïens te omarmen als teken van nationale solidariteit. Men wil het Russisch als taal van de agressor verloochenen. Vooral in openbare communicatie zoals op het werk of internet is dit merkbaar, terwijl thuis achter gesloten deuren en met vrienden er nog steeds Russisch wordt gesproken. Men zou de Oekraïense taal kunnen beschouwen als een metafoor voor een soort taaluniform dat men aantrekt voor de buitenwereld om nationale solidariteit te tonen, om verzet te bieden tegen de Russische agressor, om te voldoen aan de taalwet van 2019 of simpelweg om zich te conformeren aan zijn omgeving. Op basis van enquêtes afgenomen tussen 2012 en 2022 blijkt dat er een geleidelijke verschuiving is van het Russisch naar het Oekraïens waarbij het gebruik van het Oekraïens vanaf 2022 in een forse stroomversnelling terechtkwam. Voor 2022 sprak bijna de helft van de Oekraïners hoofdzakelijk Russisch, soms in combinatie met het Oekraïens. Vanaf december 2022 gaf echter 57% aan voornamelijk Oekraïens te gebruiken in het dagelijks leven. In 2017 bedroeg dit nog 49%. Het aandeel dat voornamelijk Russisch spreekt, keldert van 26% naar slechts 15%. In het westen en het centrum is dit het meest uitgesproken, maar daar verandert er minder, aangezien het Oekraïens daar al dominant was. In het oosten en zuiden daarentegen evolueert het proces langzamer, maar daar bevindt zich wel de echte grote verschuiving. Daarnaast is de verschuiving het meest duidelijk onder de jongere generaties (18-29 jaar). Van alle leeftijdsgroepen is hun gebruik van het Oekraïens het meest uitgesproken en frequent. Uit een online enquête van 2023 blijkt dat veel mensen in de publieke sfeer zijn overgestapt van het Russisch naar het Oekraïens, terwijl ze in de privésfeer doorgaans Russisch blijven gebruiken. Toch mag er niet over het hoofd gezien worden dat er wel degelijk ook Russischtalige Oekraïners zijn die geen of slechts een gedeeltelijke overstap maken qua taalgebruik. Het is immers hun moedertaal. Een deel van die groep beschrijft hun keuze als een deel van innerlijk protest tegen de druk van 'oekraïnisatie'. De combinatie van wettelijke voorschriften inzake taalgebruik en sociale druk leiden ertoe dat zij zich onder druk gezet en gediscrimineerd voelen (Kulyk, 2024). Dit onderzoek moet echter in zijn volledigheid bekeken worden. Zo moet er rekening gehouden worden met het feit dat enkel de centrale regio's van Oekraïne werden bevraagd. Hoewel het oorspronkelijke onderzoek opzet voorzag in diepte-interviews in vier strategisch gekozen steden (Kyjiv, Charkov, Cherson en Dnjepr),

kon dit plan wegens oorlogsomstandigheden slechts gedeeltelijk worden uitgevoerd. Zo vielen de steden Charkov en Cherson met een sterk Russischtalig profiel en een directe confrontatie met de Russische bezetting weg. De uiteindelijke dataverzameling die grotendeels steunde op online surveys en focusgroepen in relatief veilige gebieden biedt daardoor een beperkt inzicht in de taalverschuiving in regio's waar de spanning tussen het Oekraïens en het Russisch het meest uitgesproken is. Dit verhoogt uiteraard het risico op een overschatting van de mate van 'oekraïnisatie' en laat weinig ruimte voor lokale variaties in taalgebruik die nochtans cruciaal zijn in context van oorlog en identiteitsvorming. Daarnaast gaat het onderzoek over zelfrapportage zonder systematische observatie van taalgebruik in publieke en private settings. Het onderzoek staat ook in een sterk gepolitiseerde context. Zo beïnvloedt het publieke narratief dat het Russisch associeert met Russische agressie mogelijks de perceptie van de respondenten.

2.2.3 Taal en identiteit

Taal is een identiteitsmarkeerder, zeker onder druk van conflict. De publieke taal verandert daarom ook sneller dan de taal in privégebruik. Taal kan worden beschouwd als een spiegel van identiteit, politiek en persoonlijke gevoelens (Kulyk, 2024). Taal is belichaamd en is bijgevolg onlosmakelijk verbonden met iemands socioculturele identiteit. Het kan verschuiven en veranderen ten gevolge van ideologieën en contextuele positionering. Door een taal bewust te gebruiken, kunnen individuen zichzelf herpositioneren, zowel in hun eigen ogen als die van een ander. In het Oekraïense leven is er een sterke band tussen ervaringen en taal. Zo omvat de Oekraïense term voor moedertaal, namelijk 'rydna mova' meerdere betekenissen. Enerzijds kan het verwijzen naar de taal van iemands nationale identiteit, maar anderzijds ook naar de taal waarin men is opgevoed. De weigering om nog Russisch te spreken en over te schakelen naar het Oekraïens wordt gebruikt als manier om actief te behoren tot de gemeenschap die zich aligneert met Oekraïne. Wie het Russisch inruilt voor het Oekraïens, verandert daarmee ook iets fundamenteels aan zijn eigen taalkundige zelfbeeld. De bewuste overgang naar een dominant gebruik van het Oekraïens reflecteert de idee dat taal onlosmakelijk verbonden is met de politieke positionering en socioculturele identiteit van een persoon (Seals, 2019).

3 Resultaten en discussie

In dit deel worden de resultaten van de interviews met tolken voor Oekraïense vluchtelingen besproken. Allereerst zal er achtergrondinformatie worden gegeven. Vervolgens zal er een antwoord worden geboden op de vraag of de tolken überhaupt een spanningsveld ervaren tussen het Russisch en het Oekraïens en indien ja, hoe. Ten slotte zal er worden ingegaan op de verschillen in ervaring naargelang de professionaliteit en de etniciteit van de tolken.

3.1 Achtergrondinformatie

3.1.1 Profielen van de geïnterviewde tolken

Aan dit onderzoek namen elf tolken deel. De drie onderstaande tabellen geven een overzicht weer van de algemene informatie van elke individuele tolk met inbegrip van hun (fictieve) naam, geslacht, leeftijd, origine, opleiding, talencombinatie, ervaring en professionele status als tolk (soort tolk) en of ze al dan niet een specifieke opleiding hebben genoten om te tolken voor vluchtelingen.

	<i>Geslacht</i>	<i>Leeftijd</i>	<i>Etniciteit</i>	<i>Geboorteland</i>
Anna	Vrouw	58	Russisch	Rusland (Kaliningrad)
Bart	Man	51	Belgisch	België
Claudia	Vrouw	37	Belgisch	België
Danielle	Vrouw	46	Russisch	Rusland
Eva	Vrouw	49	Oekraïens	Oekraïne (Odessa)
Femke	Vrouw	36	Russisch	Rusland
Greet	Vrouw	47	Wit-Russisch	Wit-Rusland
Helena	Vrouw	40	Russisch	Oezbekistan
Ingrid	Vrouw	34	Russisch	Rusland, republiek Tsjetsjenië
Jolien	Vrouw	38	Russisch	België
Kato	Vrouw	67	Belgisch	België

Tabel 2 – Geslacht, leeftijd, etniciteit en geboorteland van de tolken

Slechts één participant was een man. De rest waren vrouwen. Hun leeftijden varieerden tussen de vierendertig en zeventenzestig jaar met een gemiddelde leeftijd van ongeveer zesenvierentig jaar. Drie tolken zijn van Belgische origine en vijf van Russische. De meeste onder de tolken van Russische origine zijn geboren in Rusland en zijn op latere leeftijd naar België verhuisd op twee uitzonderingen na. Zo is Helena geboren in Oezbekistan, terwijl Jolien in België werd geboren. Jolien groeide tweetalig op:

thuis sprak ze Russisch, en in het onderwijs en het openbare leven Nederlands. Voor het overige waren er nog twee tolken: één van Oekraïense en één van Wit-Russische afkomst. Van alle participanten was enkel Eva Oekraïens. Zij is geboren in Odessa en is op tweeëntwintigjarige leeftijd verhuisd naar België.

	Soort Tolk	Opleiding	Ervaring als tolk	Regio actief als tolk
Anna	Sociaal tolk	Bibliografie en bibliotheekwezen	13 jaar	Antwerpen, Brussel
Bart	Sociaal tolk en gerechtstolk	Vertaler-Tolk Russisch, Frans, Nederlands	24 jaar	Antwerpen, Brussel (maar eigenlijk over heel België)
Claudia	Niet-professionele tolk	Slavistiek + opleiding gerechtstolken	5-6 jaar (voor Oekraïense vluchtelingen: 5-6 maanden)	Brussel (De Heizel)
Danielle	Niet-professionele tolk	Taal- en letterkunde Russisch	3 jaar	Antwerpen, Oost-Vlaanderen
Eva	Sociaal tolk & taalhulp OCMW	Romaanse Filologie	2,5 jaar (bij OCMW) & 1 maand (bij Atlas)	Antwerpen (stad)
Femke	Sociaal tolk	Bachelor business administration	3 jaar	Antwerpen, Oost-Vlaanderen
Greet	Sociaal tolk & gerechtstolk	Handels-wetenschappen en economie	18 jaar (vrijwilligerstolk) & 12-13 jaar (beëdigd tolk)	West-Vlaanderen
Helena	Sociaal tolk	Tolkenopleiding avondonderwijs	3 jaar	Antwerpen
Ingrid	Sociaal tolk & gerechtstolk	Toegepaste taalkunde Russisch, Nederlands, Engels	4 jaar	Antwerpen, Brussel
Jolien	Niet-professionele tolk	Slavistiek, lerarenopleiding Frans	Geen ervaring	Antwerpen (meer bepaald stad Mechelen)
Kato	Gerechtstolk & niet-professionele tolk als vrijwilliger	Slavistiek	40 jaar	Antwerpen, Limburg

Tabel 3 – Soort tolk, opleiding, ervaring en regio waar actief als tolk

De meerderheid van de participanten waren professionele tolken. Zo was het merendeel, namelijk zeven van de elf deelnemers, actief als sociaal tolk. Vier deelnemers waren actief als gerechtstolk. Drie participanten waren zowel gerechts- als sociaal tolk. Eén deelnemster, namelijk Kato, tolkte voor Oekraïense vluchtelingen zowel in de hoedanigheid van gerechtstolk als die van niet-professionele vrijwillige tolk. Verder trad de rest (drie participanten) op als niet-professioneel tolk.

De meerderheid, namelijk acht participanten, heeft een hogere opleiding met betrekking tot talen genoten gaande van toegepaste taalkunde, taal- en letterkunde, slavistiek tot filologie en bibliotheekwezen. Femke en Greet daarentegen hebben een economische achtergrond.

De werkervaring van de tolken varieerde tussen de nul en veertig jaar. Zo heeft Kato, gerechtstolk en slaviste, de meeste ervaring als tolk, terwijl Jolien, eveneens slaviste, nog geen ervaring heeft.

De tolken zijn actief in regio's, verspreid over heel Vlaanderen. De overgrote meerderheid van de tolken is actief in provincie Antwerpen. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat de onderzoeker zelf uit deze provincie afkomstig is, waardoor de meeste respons op haar uitnodiging afkomstig was van tolken die werkzaam zijn bij Atlas in Antwerpen.

	<i>Talencombinatie als tolk</i>	<i>Specifieke opleiding vluchtelingen?</i>
Anna	Russisch-Nederlands	Nee
Bart	Russisch-Nederlands, Frans-Nederlands	Nee
Claudia	Russisch-Nederlands	Nee
Danielle	Russisch-Nederlands	Nee
Eva	Oekraïens-Nederlands, Russisch-Nederlands	Nee
Femke	Russisch-Nederlands	Nee
Greet	Wit-Russisch-Nederlands, Russisch-Nederlands	Nee
Helena	Russisch-Nederlands	Nee
Ingrid	Russisch-Nederlands	Nee
Jolien	Russisch-Nederlands	Nee
Kato	Russisch-Nederlands	Nee

Tabel 4 – Talencombinatie en specifieke opleiding voor vluchtelingen

Wat de talencombinatie betreft heeft elke tolk Russisch-Nederlands soms aangevuld met nog andere talen zoals bij Bart het Frans, bij Eva het Oekraïens of bij Greet het Wit-Russisch. Verder volgde geen enkele participant een specifieke opleiding om te tolken voor vluchtelingen.

3.1.2 Talen & toepasselijkheid van deontologische code tijdens tolkgesprek

	<i>Gebonden aan deontologische code tijdens opdracht?</i>	<i>Welke talen werden er gesproken tijdens opdracht?</i>
Anna	Ja, sociale code	Russisch, Nederlands
Bart	Ja, sociale code & code gerechtstolken	Russisch, Nederlands
Claudia	Ja, code CGVS	Russisch, Nederlands, (enkele woorden) Oekraïens, Soerzjik
Danielle	Nee	Russisch, Nederlands
Eva	Ja, sociale code tijdens tolken via Atlas en gedragscode voor taalhulp bij OCMW	Oekraïens, Russisch, Nederlands, Soerzjik
Femke	Ja, sociale code	Russisch, Nederlands
Greet	Ja, code gerechtstolken	Russisch, Nederlands
Helena	Ja, sociale code	Russisch, Nederlands
Ingrid	Ja, sociale code & code gerechtstolken	Russisch, Nederlands
Jolien	Nee	Russisch, Nederlands
Kato	Ja, code gerechtstolken Nee, niet tijdens vrijwillig tolken	Russisch, Nederlands

Tabel 5 – Deontologische code en talen tijdens tolkopdracht

Tijdens de tolkopdracht(en) voor de Oekraïense vluchteling(en) werd er telkens Russisch en Nederlands gesproken met uitzondering van twee gevallen: Bij Claudia en Eva kwamen ook het Oekraïens en het 'Soerzjik' aan bod.

3.1.3 Contexten waarin getolkt werd voor de Oekraïense vluchtelingen

	OC ⁶	School	ZH ⁷	Dr. ⁸	Gemhuis ⁹	VDAB	Psych ¹⁰	OCMW	CAW	Rb. ¹¹	Pol. ¹²
Anna	X	X	X	X			X	X	X		
Bart	X	X	X	X		X	X			X	X
Claudia	X										
Danielle		X		X	X						
Eva		X						X			
Femke		X	X	X		X			X		
Greet			X	X			X	X		X	
Helena	X	X	X	X		X		X	X		X
Ingrid		X	X				X			X	
Jolien		X									
Kato							X		X	X	X

Tabel 6 – Contexten waarin werd getolkt voor de Oekraïense vluchtelingen

De meest voorkomende sector waarin de participanten tolkten voor de Oekraïense vluchtelingen is de sociale sector. Dat valt te verklaren door het feit dat de meeste participanten het statuut van sociaal tolk bezitten.

⁶ 'OC' staat voor 'opvangcentrum'.

⁷ 'ZH' staat voor 'ziekenhuis'.

⁸ 'Dr.' staat voor 'dokter'.

⁹ 'Gemhuis' staat voor 'gemeentehuis'.

¹⁰ 'Psych' staat voor 'psycholoog'.

¹¹ 'Rb.' staat voor 'rechtbank'.

¹² 'Pol.' staat voor 'politie'.

3.1.4 Invloed van het feit dat de cliënt een Oekraïense vluchteling is

	<i>Op de hoogte of klant een Oekraïense vluchteling is?</i>	Beïnvloeding van voorbereiding vanwege feit dat cliënt Oekraïens is?	Beïnvloeding van gedrag vanwege feit dat cliënt Oekraïens is?	Beïnvloeding van kledingwijze vanwege feit dat cliënt Oekraïens is?
Anna	Nee, maar wel vermoeden op basis van familienaam.	Nee, maar wel heel nerveus	Nee, maar schaamte wel zichtbaar op gezicht	Ja, soms (met opzet) een tas meebrengen in de kleuren van de Oekraïense vlag, namelijk geel en blauw of zichzelf opzettelijk kleden in deze kleuren.
Bart	Niet altijd, maar je hoort het aan het accent en fiche: Oekraïens	Nee	Nee	Nee
Claudia	Ja	Nee	Ja, altijd alles serieus nemen, intro in het Russisch etc.	Nee, maar de tolken moesten verplicht blauwe vesten aandoen om herkend te kunnen worden.
Danielle	Ja	Nee	Nee, maar wel extra hulp bieden zoals bepaalde dingen uitleggen.	Nee
Eva	Bij OCMW ja, maar bij Atlas niet altijd	Nee	Nee	Nee, ik kleed me altijd zo neutraal mogelijk.
Femke	Nee, niet altijd	Nee	Nee	Nee
Greet	Ja, meestal wel, omdat je het hoort aan hun accent.	Nee	Nee	Nee
Helena	Nee, niet op voorhand en ook niet altijd ter plaatse. Zelden	Nee	Nee	Nee

	wordt de naam meegedeeld of het feit dat de cliënt Oekraïens is.			
Ingrid	Niet altijd, maar vaak wordt het Oekraïens als alternatieve taal opgegeven waardoor je vrij zeker bent.	Nee	Nee	Nee
Jolien	Ja	Geen voorbereiding, maar wel op emotioneel vlak moeten voorbereiden.	Ja, je probeert echt een connectie te maken en dat uit zich in voorzichtiger gedrag om de muur tussen beide te doorbreken.	Nee
Kato	Ja, je ziet het aan de naam en hoort het aan het accent.	Nee	Nee, maar je stelt je wel iets toegankelijker op.	Nee

Tabel 7 – Op de hoogte of men tolkt voor een Oekraïense vluchteling, beïnvloeding hiervan op de voorbereiding, het gedrag en kledingwijze

Uit de interviews blijkt dat quasi geen enkele tolk zijn of haar voorbereiding aanpaste, omdat de cliënt een Oekraïense vluchteling was. Enkel gaf Anna wel aan dat ze erg nerveus was. Jolien rapporteerde dat ze zich op emotioneel vlak wel moest voorbereiden.

Alle tolken gaven aan dat het feit dat hun cliënt een Oekraïense vluchteling was hun kledingwijze niet heeft beïnvloed, met uitzondering van Anna. Zij gaf te kennen dat ze soms een tas als accessoire in de kleuren van de Oekraïense vlag (blauw en geel) naar de tolkopdracht meenam om haar solidariteit met Oekraïne subtiel te tonen.

Anna: “Maar toch, soms deed ik met opzet iets geels met blauw aan of ik nam een tas blauw met geel. Maar dat was niet echt met opzet, maar ik heb zo'n tas. Ik dacht van: “Ah, dat is toch goed dat ik die tas heb. Ik zal die nu meenemen.” Ik wou het tonen van: “Ja, ik ben voor jullie.” En sommige mensen vonden dat goed.”

Verder kleepte ze zich regelmatig ook opzettelijk in deze kleuren. Eva daarentegen zei dat ze altijd zwarte kleding of kleding met grijs tinten draagt opdat ze zo neutraal en onopvallend mogelijk overkomt.

Eva: “Ik probeer me heel neutraal te kleden. Dus ik ga nooit te diepe décolletés dragen of zo, want de neutraliteit, hoe grijzer, hoe beter. Ik draag graag grijs... Dat is gewoon omdat ik in het decor een beetje wil opgaan.”

Hoewel Claudia, die als niet-professioneel tolk optrad in een opvangcentrum, zich niet speciaal kleepte, was ze wel telkens verplicht een blauw fluohesje te dragen om herkenbaar te zijn als tolk.

De manier waarop Anna en Eva zich kleden tijdens hun tolkopdrachten voor Oekraïense vluchtelingen blijkt niet louter functioneel, maar ook narratief geladen. Beiden construeren via hun kledingkeuze een ontologisch narratief waarin ze hun persoonlijke positie tegenover het conflict en hun professionele identiteit vormgeven. Eva kiest bewust voor neutrale tinten zoals grijs en zwart om haar professionele en neutrale rol als tolk te belichamen. Haar narratief sluit aan bij het publiek narratief dat tolken zich onzichtbaar en objectief moeten opstellen zoals voorgeschreven in de deontologische code.

Anna daarentegen kiest er bewust voor om soms een tas of kledingstuk in de kleuren van de Oekraïense vlag te dragen. Hoewel ze initieel stelt dat dat niet echt met opzet gebeurde, reframeet ze deze handeling achteraf als teken van solidariteit. Dit is een voorbeeld van retrospectieve framing waarbij een ogenschijnlijk toevallige keuze betekenisvol wordt gemaakt in het licht van de context. Anna's narratief positioneert haar als empathische bondgenoot van de vluchtelingen en vormt daarmee een subtiel counter-narratief tegenover het dominante ideaal van tolkneutraliteit. Dit narratief bevat elementen van selectieve toe-eigening waarbij Anna een specifiek object, namelijk een tas, uitlicht dat haar boodschap ondersteunt. Tevens bevat het elementen van causale emplotment, aangezien haar handeling verbonden wordt met een morele boodschap. De positieve reactie van anderen versterkt de narratieve structuur en legitimeert haar positie binnen een gedeeld sociaal kader. Zo toont Anna hoe persoonlijke keuzes narratief geladen kunnen zijn en hoe individuen via kleine gebaren hun plaats binnen een gemeenschap kunnen bevestigen.

Beide narratieven illustreren hoe kleding fungeert als een semiotisch middel waarmee tolken hun identiteit, houding en morele positionering communiceren. Via de narratieve benadering van Baker wordt duidelijk dat zelfs visuele elementen zoals kleur en stijl deel uitmaken van bredere ideologische structuren waarin tolken opereren.

De meerderheid meldde dat het feit dat de cliënt Oekraïens was hun gedrag tijdens het tolken niet beïnvloedde. Anna berichtte dat qua gedraging ze zich niet aanpaste, maar dat haar gelaatsuitdrukking wel haar gevoel van schaamte (om van Russische afkomst te zijn en terwijl te tolken voor een Oekraïense vluchteling) verraadde. Danielle en Kato merkten op dat ze hun toegankelijkheid verhoogden door aanvullende ondersteuning te bieden, zoals het verduidelijken van bepaalde aspecten. Jolien gaf te kennen dat ze haar gedrag heel hard aanpaste, voorzichtig probeerde te zijn en poogde een connectie te maken met de Oekraïense vluchtelingen opdat ‘de muur’ tussen hen gesloopt zou worden.

Uit de interviews blijkt dat de meerderheid wist dat ze voor een Oekraïense vluchteling tolkte, op basis van de naam en het accent van de cliënt, of via de tolkenfiche waarop het Oekraïens als alternatieve taal werd voorgesteld, dan wel expliciet werd vermeld dat het om een Oekraïense vluchteling ging. Claudia tolkte als vrijwilliger in het nooddorp waardoor ze vooraf wist dat ze voor Oekraïense vluchtelingen ging tolken.

3.1.5 Etniciteit, openheid standpunt oorlog en copingstrategieën van de tolk bij traumatische verhalen

	<i>Wordt er naar de etniciteit van de tolk gevraagd door de vluchteling?</i>	<i>Deelt de tolk zijn etniciteit mee aan de vluchteling?</i>	<i>Is de tolk open over zijn/haar standpunt met betrekking tot de oorlog tussen Rusland en Oekraïne?</i>	<i>Hoe gaat de tolk om met het tolken van traumatische verhalen voor de vluchtelingen?</i>
Anna	Ja, vaak. Zowel tijdens als na afloop van het tolkgesprek.	Nee, normaal gezien niet, maar na afloop van het tolkgesprek vaak wel, indien erom gevraagd wordt. Als het wordt gevraagd tijdens het gesprek dan wordt hierop niet geantwoord.	Ja, door middel van non-verbale signalen zoals het kleurgebruik in haar kledingstijl en accessoires.	Aan het begin van de oorlog slapeloosheid en bidden tot God. Copingstrategieën voor haar zijn erover praten met vrienden en collega's, verhaaltjes erover schrijven en uitgeven in een boek zonder namen of details weer te geven.
Bart	Ja, al een aantal keer werd hem gevraagd of hij Russisch was.	Nee	Nee, dat komt niet ter sprake.	Hij heeft hier geen problemen mee en kan vrij goed afstand nemen van de zaak.
Claudia	Ja, soms zijn ze nieuwsgierig.	In principe niet, nee. Enkel indien ze het expliciet vragen, deelt ze dit mee.	Nee	Praten met collega's en er werden ook sessies bij psychologen voor tolken georganiseerd.
Danielle	Nee	Nee	Ja, het is een emotionele nood van haar om haar	Praten met vrienden en collega's zonder namen of details.

			medeleven duidelijk te maken.	
Eva	Ja, maar hierop werd niet ingegaan.	Nee	Nee, dat komt niet ter sprake.	Er worden interviews georganiseerd met collega's om daar je hart te luchten en ze kan terecht bij maatschappelijk werkers.
Femke	Ja, af en toe.	Nee, in principe niet, maar als het gevraagd wordt antwoordt ze wel.	Nee	Ze praat erover zonder details of namen met haar man. Indien er een gesprek bij een psycholoog plaatsvindt, is het soms mogelijk om bij hen terecht te kunnen.
Greet	Heel zelden	Nee	Nee, dat komt niet ter sprake.	Ze heeft het er lastig mee. Soms praat ze erover met haar mans zonder details of namen weer te geven. Een aantal keer werden er al gesprekken hiervoor georganiseerd door het AgII.
Helena	Ja, soms.	In principe niet, nee, maar als ze ernaar vragen dan wel.	Nee, niet expliciet, maar wanneer ze haar etniciteit en die van haar man heeft meegedeeld, wordt het impliciet wel duidelijk.	Ze probeert tijdens de tolkopdracht zelf als een robot te tolken en nadien praat ze erover zonder in detail te gaan met haar echtgenoot of ouders.
Ingrid	Ja, heel vaak.	Nee, in principe niet, maar als ze ernaar vragen dan wel.		Tijdens de tolkopdracht probeert ze de boodschap met alle emoties zo goed mogelijk over te brengen. Nadien gaat ze een koffietje drinken en laat ze het allemaal bezinken.
Jolien	Nee, want ze had dit al op voorhand laten weten aan de vluchtelingen via de school.	Ja, het was heel belangrijk dat de vluchtelingen hiervan op de hoogte waren.	Ja, op voorhand via de school, maar ook nog eens bij aanvang van het tolkgesprek en na	Niet van toepassing, want ze heeft geen traumatische verhalen moeten tolken.

			afloop heeft ze haar medeleven betuigd.	
Kato	Nee, maar ze vragen haar wel waar ze Russisch heeft geleerd.	Nee	Nee	Tijdens de tolkbeurt tolkt ze gewoon wat er wordt gezegd. Ze maakt niet echt gebruik van copingstrategieën en houdt haar privé- en werkleven goed gescheiden van elkaar. Toch kan ze soms wel eens iets vertellen aan haar man zonder in detail te gaan.

Tabel 8 – Transparantie over etniciteit, oorlogsstandpunt & copingstrategieën bij traumatische verhalen

De meerderheid, namelijk acht participanten, gaf te kennen dat de Oekraïense vluchteling(en) hen vroeg(en) naar hun etniciteit. Dit toont de toch wel sterke nood van de Oekraïense vluchtelingen om deze vraag te stellen opdat ze zich veilig kunnen voelen. Slechts drie rapporteerden dat dat bij hen niet het geval was. Jolien had dit namelijk al op voorhand meegedeeld waardoor de Oekraïense vluchteling deze vraag niet meer hoefde te stellen. Daarnaast zei Kato dat haar die vraag niet gesteld werd, omdat het overduidelijk was dat ze Belgisch was. Haar werd dan eerder de vraag gesteld waar ze Russisch had geleerd. Ook Danielle werd deze vraag nooit gesteld.

De meerderheid, namelijk zes deelnemers, rapporteerde dat ze hun etniciteit nooit meedeelden. Vier tolken gaven te kennen dat ze dit in principe niet doen met uitzondering van een expliciete vraag. Wanneer de Oekraïense vluchteling(en) hen die vraag stelde(n) dan antwoordden ze er wel op. Enkel Jolien deelde spontaan haar etnische achtergrond mee, omdat ze het belangrijk vond te weten of de Oekraïense vluchteling daar mogelijk bezwaar tegen zou hebben.

De meeste tolken deelden hun standpunt over de oorlog niet mee aan de vluchtelingen. Anna, Danielle en Jolien deden dit wel. Zo toonde Anna subtiel haar solidariteit voor Oekraïne aan de hand van haar manier van kleden. Danielle vond het een absolute noodzaak haar medeleven te uiten. Jolien vond dit ook en uitte haar standpunt meermaals.

De copingstrategieën van de participanten na het tolken van traumatische verhalen verschillen onderling. Een vaak gehanteerde strategie is het delen van emoties met vertrouwelingen – zoals partner, vrienden of collega's – zonder daarbij inhoudelijke details prijs te geven. Ingrid vertelde dat ze na zo'n tolkbeurt een koffietje gaat drinken en het allemaal eventjes laat bezinken. Anna's strategie is haar creatieve bezigheid. Ze schrijft namelijk haar ervaringen op en publiceert ze achteraf. Bart daarentegen heeft geen nood aan een copingstrategie en kan het gewoon van zich afzetten. Ook Kato

hanteert een duidelijke grens tussen werk- en privéleven en kiest er bewust voor om dergelijke ervaringen slechts bij uitzondering met haar echtgenoot te bespreken.

3.1.6 Overschakeling naar andere taal tijdens tolkopdracht

	<i>Is het al voorgekomen dat de cliënt in de loop van het gesprek van taal is veranderd?</i>	<i>Indien ja, naar welke taal?</i>	<i>Is het al voorgekomen dat in geval van meerdere cliënten deze onderling een andere taal spraken?</i>	<i>Indien ja, welke taal?</i>
Anna	Ja.	Naar het Oekraïens (en of Soerzjik).	Ja.	Oekraïens (en of Soerzjik)
Bart	Ja.	Naar het Oekraïens (en of Soerzjik).	Ja.	Oekraïens (en of Soerzjik)
Claudia	Nee.	n.v.t.	Ja.	Oekraïens
Danielle	Nee.	n.v.t.	Nee.	n.v.t.
Eva	Ja. (Bij tolkgesprekken wanneer ze optrad als tolk Oekraïens-Nederlands)	Naar het Russisch.	Ja.	Oekraïens, Russisch, Soerzjik en Romataal
Femke	Ja.	Naar het Oekraïens, maar slechts een aantal woordjes.	Nee.	n.v.t.
Greet	Heel zelden		Ja.	Oekraïens
Helena	Nee.	n.v.t.	Ja.	Oekraïens
Ingrid	Ja.	Naar het Oekraïens (en of Soerzjik).	Ja.	Oekraïens
Jolien	Nee. (De cliënten waren moedertaalsprekers Russisch.)	n.v.t.	Nee.	n.v.t.

Kato	Nee.	n.v.t.	Nee	n.v.t.
------	------	--------	-----	--------

Tabel 9 – Verandering van taal tijdens tolkgesprek

Tabel negen illustreert of de Oekraïense vluchteling in de loop van het gesprek van taal veranderde. Een kleine meerderheid van de participanten, namelijk zes tolken, gaf aan dat dit het geval was. In de meerderheid van die gevallen was de taalovergang naar het Oekraïens buiten Eva om. Daar schakelde de Oekraïense vluchteling soms over van het Oekraïens naar het Russisch. Eva tolkt immers tevens Oekraïens-Nederlands. Tijdens gesprekken waarbij ze werd opgeroepen als tolk voor die talencombinatie, gebeurde het dus soms dat bleek dat de Oekraïner zich beter kon uitdrukken in het Russisch waardoor hij in het Russisch begon te spreken.

Eva: “Ja, van het Oekraïens naar het Russisch overschakelen, dat is spontaan. Je begint met het Oekraïens, maar dan blijkt dat het Russisch makkelijker gaat. Dat gebeurt dan heel vaak zonder verwittigingen. Soms is dat gewoon van: “We gaan gewoon over naar het Russisch... niet andersom, want standaard wordt dan Oekraïens gevraagd, want standaard, als de persoon eerst begint in het Oekraïens te praten en als mensen daarin meegaan... Als mensen tegen mij zeggen: “Ik wil liever Russisch”, dan tolk ik gewoon in het Russisch.”

Dit fenomeen deed zich voor bij de overgrote meerderheid van de professionele tolken; zes van de zeven gaven aan hiermee geconfronteerd te zijn. Dit toont nog maar eens dat de meeste Oekraïners tweetalig zijn. Bij de niet-professionele tolken gebeurde dit niet. Hetzij traden ze als vrijwilliger op waarbij er telkens bij aanvang duidelijk werd gemaakt dat zij enkel en alleen Russisch konden en er voor Oekraïenstalige Oekraïners andere tolken beschikbaar waren, hetzij werden er vooraf afspraken gemaakt over de taal.

Voorts gaf de meerderheid van de participanten aan dat ze bij tolkopdrachten voor meerdere cliënten had meegemaakt dat deze tijdens het gesprek onderling een andere taal spraken dan de taal waarvoor de participanten kwamen tolken. Deze talen waren voornamelijk het Oekraïens en het Soerzjik, maar ook het Russisch en de Romataal kwamen voor. In het merendeel van de gevallen kwam dit voor bij Oekraïenstalige gezinnen. De volgende passages geven dit weer:

Bart: “Heel vaak, hè. En dan ook vaak door elkaar. Als je aan de telefoon tolkt, is dat een drama. Dat gebeurt vaak.”

Claudia: “Ja, dat zag je dan wel. Bijvoorbeeld Oekraïenstalige gezinnen die dan met mij Russisch spraken, maar met elkaar Oekraïens. Ja, of één van de personen die dan met mij Russisch sprak en met zijn gezin Oekraïens.”

Eva: “Russisch wordt gevraagd en we zijn gesprekken aan het voeren in het Russisch en ik hoor dat ze onderling Oekraïens spraken.”

Greet: “Ja. Het gebeurt heel vaak. Bijvoorbeeld bij zigeuners of Oekraïners ook. Maar dan zeg ik gewoon: “Mijn excuses. De cliënt praat nu niet in het Russisch. Ik kan het niet tolken. Ik begrijp het zelf niet.”

Ingrid: “Ja, als het in de groep is, dan wel... Er was een thema en dan kon je daarover praten. En als ze onderling begonnen te praten, begonnen ze Oekraïens te praten met elkaar, waardoor ik dan niet kon tolken wat er gezegd werd. Dat kwam weleens voor. Bijvoorbeeld als er een moeder en een kindje zit, dat die onderling dan Oekraïens praten eventjes.”

3.2 Ervaringen van de tolken met betrekking tot het bestaan van een spanningsveld tussen het Russisch en het Oekraïens

De meeste participanten ervaren in de uitoefening van hun beroep weinig tot geen spanningsveld tussen het Russisch en het Oekraïens. In de meeste gevallen is het voor de cliënt geen probleem om zich te uiten in het Russisch. De tolken menen dat dit komt omdat de Oekraïense vluchtelingen verkeren in een noodsituatie waarbij de taal op de achtergrond komt en het belang eerder ligt bij het overbrengen van de boodschap. De volgende citaten illustreren deze denkwijze:

Greet: “Ja, ik denk dat situatie als mensen hulp nodig hebben... ..gaan ze alles aanvaarden. In zulke situaties. Ja, zelfs de taal, [sic] dat voor hen misschien vijandig klinkt, maar ze waren in nood. Ze hadden hulp nodig... Ik wil gewoon zeggen, dat, ja, als mensen in nood zijn, dan aanvaarden ze alle hulp... Na een paar tolkgesprekken had ik begrepen dat mensen in nood alle hulp aanvaarden. En dat ze allemaal heel blij zijn dat ze gehoord worden, dat ze begrepen worden en dat ze ook begrepen wat tegen hen gezegd werd. Ze waren zodanig blij dat het hun niet kon schelen welke taal het was.”

Eva: “In principe passen alle mensen, zelfs Oekraïenstalige mensen, zich aan en die aanvaarden de taalhulp of zo, alle hulp die er is, beter in het Russisch te praten dan in het Nederlands, als je dat niet kent [sic].”

Kato: “Ik denk dat mensen heel blij zijn dat ze in de wereld, waar ze nog niets of niet genoeg van verstaan, dat ze weten, ik heb het kunnen zeggen, en dat jij hun vragen kunt beantwoorden. Dus ik denk dat dat wel iets is waar je juist als tolk meestal dankbaarheid krijgt, dat je iets kunt doen voor hen... Die mensen komen hier. Ze kennen geen Nederlands. Ze kennen niemand. Ze komen uit een oorlogssituatie bij wijze van spreken. Waar hebben die nood aan? In die situatie hebben zij nood aan een anonieme tolk en dan nog iemand die hen verwelkomt? Hebben zij nood aan iemand die hen verwelkomt en helpt en dat het snel in orde is? Interessant om over na te denken.”

Helena: “Ja, meestal hebben mensen daar helemaal geen problemen mee, omdat ze allemaal Russisch spreken.”

Toch deden er zich situaties voor waarbij de cliënt zijn afkeur voor het Russisch te kennen gaf. Daardoor werd er dan toch wel een spanningsveld tussen het Russisch en het Oekraïens merkbaar, ook op de werkvloer. Het is echter wel van belang te benadrukken dat dit maar zeer zelden het geval was. Hoewel deze situaties zeldzaam waren, beantwoorden deze gevallen wel degelijk aan de literatuur. Seals (2019a), Kulyk (2024) en Fortuin (2025) stellen namelijk dat veel Oekraïners sinds de oorlog bewust het Russisch vermijden in openbare contexten, zelfs wanneer het Russisch hun moedertaal is. Deze taalverschuiving is niet louter pragmatisch, maar ideologisch gemotiveerd en weerspiegelt een bredere maatschappelijke dynamiek waarin taalkeuze een vorm van verzet en identiteitsbeleving is geworden. De volgende citaten duiden dit:

Helena: “Heel zelden, af en toe, beginnen ze een beetje zich niet op hun gemak te voelen, maar daarna zeg ik altijd: “Ik ben zelf niet van Rusland en mijn man is van Oekraïne.” Dus daarna gaat het gewoon vanzelf. Dus het is geen probleem. Ik ben nog nooit geweigerd geweest als Russischtalige tolk.”

Bart: “Dat is al voorgekomen, ja, of dat ze geen Russisch wilde spreken... Ze weigerden gewoon.”

Claudia: “Goh, ja, en dan zijn er een paar gevallen geweest, maar ik denk echt zo maar drie of vier of zo, op vijf maanden tijd, waar mensen er echt een probleem van maakten, van: “nee, maar dan werd hier verteld dat ik hier geholpen zou worden in mijn taal en ik ga de taal van de bezetter niet spreken” enzovoort, enzovoort. Maar dat waren echt hele grote uitzonderingen.”

Eva: “Ik heb van collega's gehoord, een paar keer, collega's die Russisch tolken, dat er ja, zeg maar één of twee klanten waren die... die daar echt nogal boos op reageerden en die dan weigerden te praten, omdat dat dan de taal van de vijand is. Maar dat is eerder uitzonderlijk.”

Greet: “Eén keer had de cliënt gewoon geweigerd. Ja, hij had geweigerd in het Russisch te praten en hij had ook geweigerd Russisch te horen.”

Buiten de professionele bezigheid van de tolken, kwam het spanningsveld meer boven. Dat illustreert Anna's citaat. Enerzijds blijkt dat Oekraïners onderling van elkaar verwachten dat ze Oekraïens kunnen spreken. Anderzijds blijkt uit de getuigenis van Eva dat dit niet per se altijd het geval is. Zij illustreerde dit namelijk aan de hand van een voorbeeld uit haar omgang met een collega, een Oekraïense tolk. Dat laatste voorbeeld bevestigt de literatuur van Seals (2019), Kulyk (2017) en Bilaniuk (2005) die stelt dat de taalkeuze tussen Oekraïners vaak pragmatisch gebeurt en afhankelijk is van comfort, context en persoonlijke voorkeur.

Anna: “Ik heb ook zo'n moment gehad, maar dat was buiten sociaal tolken. Ik gaf vroeger ook een soort bijles voor Oekraïense kindjes. Online. Vroeger heb ik een accident gehad met een Oekraïense jongen. Hij richtte een speelgoedpistool op mij. Het was een heel klein jongetje van 11

of 10 jaar, ik weet niet [sic]. Ik heb hem geholpen met bijles Nederlands. Hij was moeilijk. Daarna was ik daarmee gestopt, want dat was wel te zwaar voor mijn zenuwen, want hij luisterde niet. Hij stootte dat van zich af dat Nederlands [sic]. Hij wou naar Oekraïne en hij richtte een pistool naar mij en hij zei: "Ik verwijt jou aan de Russisch taal, je gebruikt Russisch. Spreek Oekraïens!" Hij was heel kwaad op mij. Ja, ik heb met hem gepraat en gezegd: "Dat mag je nooit meer doen. Je mag niet een speelgoedpistool op een mens richten. Je bedreigde mij." Ik heb ook met de moeder gepraat."

Greet: "Ja, en het is ook best mogelijk voor een Oekraïner die hier bijvoorbeeld, zoals ik, 24 jaar woont en die ja, 24 jaar geleden heeft Oekraïne verlaten [sic] en die woonde bijvoorbeeld in Centraal-Oekraïne of in Donetsk. Dan is het best mogelijk dat die ook geen Oekraïens kent. Ja, misschien kent hij het wel, maar kan hij het niet praten. Ja, want zijn moedertaal was Russisch en zijn school was Russisch enzovoort. Ik had zulke mensen in mijn leven ontmoet. Ik had zulke mensen van Oekraïne, die geen Oekraïens praten in mijn leven ontmoet, in mijn privéleven [sic]."

Ingrid: "En als het gaat over dat je zelf Oekraïens bent, merk je ook dat als je geen Oekraïens kan, dan ben je geen Oekraïense [sic]. Hoezo spreek je alleen maar Russisch? Het is niet in mijn geval zo, maar ik heb het wel al meegemaakt in de settings zelf. Er worden bijvoorbeeld beschuldigingen geuit zoals: "Waarom kan je geen Oekraïens? Je bent toch een Oekraïense?" Sommigen vertikken het dan om met die persoon in het Russisch te praten, ook al kunnen zij wel Russisch. Dus ik denk dat de taal wel heel gevoelig ligt in dit conflict."

Ingrid: "Ik heb nog altijd gevallen meegemaakt waardoor ik denk dat sommige Oekraïners die alleen Russisch kunnen, zich echt bedreigd voelen. En ik gebruik ook het woord 'bedreigd' expliciet, omdat ik dat gevoel krijg van hen. Dan voelen ze zich echt bedreigd door Oekraïners die niet enkel, maar bijvoorbeeld heel goed Oekraïens kunnen, tegenover mensen die dan van Oekraïne zelf zijn, maar die alleen Russisch kunnen. Dat zit nog heel diep in hun gemeenschap, denk ik."

Danielle: "Er zijn genoeg Oekraïners die wel heel erg veel vooroordelen hebben tegen de Russen, maar dat is iets wat ik enkel van horen of op social media zie, maar mijn persoonlijke ervaring was anders."

Eva: "En bijvoorbeeld, ja, ik had een collega die Oekraïens is uit Charkiv (Charkov). Charkiv (Charkov) is ook een Russischtalige stad, traditioneel. En ze is perfect tweetalig en in het begin spraken we Oekraïens met elkaar uit principe. Om de hele tijd normaal, natuurlijk, over te gaan naar Russisch, want dat is voor mij en voor haar ook natuurlijk. En daar is zoveel gedeelde cultuur en zoveel gedeelde ervaring in het Russisch, dat we totaal geen graten in zien om patriottisch Oekraïens te zijn, maar toch Russisch met elkaar te praten [sic]."

Bovenstaande situatie vormt een goed voorbeeld om de theorie van Mona Baker toe passen. Het gesprek tussen Eva en haar collega vormt een ontologisch narratief, met name een verhaal dat iemand over zichzelf vertelt om zijn of haar identiteit te begrijpen. Eva zegt dat ze zich Oekraïens voelt ondanks haar Russische opvoeding. Haar collega deelt deze ervaring met haar. Samen delen ze het narratief dat taalgebruik niet gelijkstaat aan nationale identiteit. Door Russisch te gebruiken in een context van gedeelde ervaring en vertrouwen reframeën zij het dominante narratief dat Russisch de taal van de vijand is. Zij herstructureren dit verhaal tot een counter-narratief waarin het Russisch een middel van verbondenheid wordt in plaats van onderdrukking. De Oekraïners die onderling van elkaar verwachten dat ze Oekraïens spreken, laten hun ontologische narratieven aansluiten bij het publiek narratief dat heerst bij de Oekraïense bevolking dat Oekraïners Oekraïens horen te spreken. Met andere woorden toont dit dat narratieven met elkaar botsen. Zo staat het publieke narratief van taal als patriottistisch symbool tegenover het ontologisch narratief van taal als comfort en verbondenheid.

De citaten van deze paragraaf vormen tevens ontologische narratieven waarin de tolken hun persoonlijke ervaringen en percepties delen over het spanningsveld tussen het Russisch en het Oekraïens in de context van hulpverlening. De tolken construeren via narrativization een coherente werkelijkheid. Zo illustreren de uitspraken van Greet, Eva, Kato en Helena hoe noodsituaties de taalkeuze beïnvloeden. De narratieven volgen een duidelijke causale logica: Wanneer men in nood is, aanvaardt men hulp en wordt taal ondergeschikt. De tolken reframeën zo het gebruik van het Russisch. Helena en Eva benadrukken namelijk dat cliënten zich aanpassen en Russisch spreken, wanneer dat de meest toegankelijke optie is. Deze reframing draagt bij aan een narratief waarin taal eerder functioneel en verbindend is dan ideologisch beladen.

Tegelijkertijd worden er counter-narratieven zichtbaar in de uitspraken van Claudia, Bart, Ingrid en Anna in uitzonderlijke gevallen waarin cliënten weigeren Russisch te spreken vanwege de ideologische lading van de taal. Deze counter-narratieven ondermijnen het dominant narratief van taalneutraliteit en onthullen de morele en politieke dimensies van communicatie in conflictsituaties. De uitspraken van de tolken illustreren hoe taalkeuze verweven is met identiteitsconstructie, morele ordening en sociale positionering.

3.3 Verschillen de ervaringen tussen professionele en niet-professionele tolken?

Er is duidelijk een verschil in ervaringen tussen professionele en niet-professionele tolken. De volgende deelparagrafen zullen hier verder op ingaan. Eerst zullen de ervaringen van de professionele tolken worden besproken en vervolgens die van de niet-professionele. Ten slotte zullen de verschillen in de laatste deelparagraaf worden geduid.

3.3.1 Professionele tolken

De meerderheid van de participanten trad op voor Oekraïense vluchtelingen als professioneel tolk. Dat waren onder meer Anna, Bart, Eva, Femke, Greet, Helena, Ingrid en Kato. Professionele tolken krijgen slechts zelden een briefing over de situatie. Dat tonen de volgende passages uit het interview met Helena:

Helena: “Ik heb één keer moeten tolken voor een vrouw die haar kind in haar armen heeft verloren. Daarvan was ik in het begin niet van op de hoogte [sic]. Dus eigenlijk weet ik niet over welk kind ik aan het tolken ben. Ik wist niet dat het kind dood was.”

Helena: “Eventjes op voorhand had de dokter me aan de kant gebracht en hij zei: “Mevrouw heeft kanker en ze heeft nog maar een paar dagen te leven, maar daarvan is ze niet op de hoogte.” Dus ik moest eigenlijk voor haar komen tolken dat ze binnenkort gaat sterven en mevrouw is beginnen vragen: “Welke medicatie gaan jullie me toedienen en wanneer zal ik naar huis mogen gaan?” enzovoort en zo verder. Ja, dat was moeilijk.”

Helena: “Euh, de laatste keer moest ik tolken in een nooddorp voor ouders wier kind van hen werd weggenomen. Ik weet niet om welke reden, maar dat kind was op bezoek bij de ouders en ik moest komen tolken. De hele situatie was zo enorm zielig. Ik kwam zo diep in hun privéleven, zo diep in hun problemen.”

3.3.2 Niet-professionele tolken

Vier participanten traden op voor Oekraïense vluchtelingen als niet-professionele tolk. Dat waren Claudia, Danielle, Jolien en Kato.

Aangezien de niet-professionele tolken (meestal) geen verloning ontvangen en niet gebonden zijn aan een deontologische code, konden ze hun standpunt over de oorlog meedelen. Dat deden onder andere Danielle en Jolien aan het begin van het gesprek. Daarnaast gaat de rol van een niet-professionele tolk ook vaak verder dan die van een professionele. Dat illustreren de voorbeelden van Jolien, Danielle en Kato:

Danielle: "Ja, dat is bijna een emotionele nood om dat meteen duidelijk te maken, dat ik wel heel erg meeleeft dat ik tegen de oorlog ben."

Danielle: "En dan de enkele Oekraïense vluchtelingen zelf, waar ik aan mijn telefoonnummer had gegeven [sic]. Zij belden mij en ze gaven het nummer ook door een paar keer aan de andere vluchtelingen. Zodoende hebben ze mij kunnen contacteren [sic]."

Danielle: "Dat is niet alleen taalkundige media mediëren, maar ook een beetje cultureel en wat voor verwachtingen hebben mensen en ik weet ook bepaalde trekken van de mentaliteit van hoe de Slavische mensen in elkaar zitten [sic]."

Jolien: "Het was echt een schok voor ons en voor vele Russische mensen, denk ik, in binnen- en buitenland. En op een bepaald moment heb je ergens zo het gevoel van: "Ik moet hier iets mee doen of anders gaat het niet goed gaan." Ja, je wil op één of andere manier iets betekenen of helpen of zo... Ik had dan een aantal scholen aangeschreven. Ze waren heel dankbaar, maar ze hadden blijkbaar geen nood. Maar dan, op een bepaald moment, kwam er een Oekraïense jongen in mijn dochter haar klas hier in Mechelen. Dat was een vluchteling uit Oekraïne. Omdat ik al een mail had verstuurd naar die scholen, werd ik gecontacteerd door de school met de vraag: "Zou jij niet willen helpen met de opstart en het tolken enzo? [sic]" Ik dacht: "Ik ga gewoon om te helpen op de manier waarop zij het nodig hebben." Dat hoefde dan niet per se tolken te zijn. Dat was die mensen even ontvangen of ermee babbelen. Snap je? Dus dat is veel breder dan enkel tolken... Die mensen kwamen uit Gerson. Dat waren dus Russischsprekende Oekraïners. Oekraïens konden ze ook, maar dat Russisch was wel enorm goed eigenlijk, want dat was wel hun moedertaal eigenlijk. Dus dat heb ik dan wel eerst gevraagd of ze dat oké vonden. En ik denk dat ik via de telefoon met de directeur de communicatie kreeg van: "Ja, als je niet pro-Poetin bent, dan is het oké... ik denk dat ik eerst dat gesprek ben gaan doen op school. Ik ben hen eerst gaan helpen. Daarna heb ik ze wat verwelkomd en zijn we thee gaan drinken enzo [sic]."

Kato: "Dat maakt dat ik bijvoorbeeld, ik moest eens met een meisje naar Geel. Ze hadden dan gevraagd, wil je haar meenemen? Terwijl anders natuurlijk, iemand die voor de rechtbank wordt veroordeeld, daar ga ik geen contact mee zoeken. Maar zo'n meisje, dat was een meisje van een jaar of veertien. Natuurlijk, daar spreek je vriendschappelijk mee. Dus dat is inderdaad anders. En bijvoorbeeld ook, dat Oekraïens meisje voor wie ik op het CAW heb getolkt, die vroeg: "Kan je mij helpen aan een hondje? Want ik zou graag een kat of een hondje hebben." Dat doe je natuurlijk ook. Dat doe je niet met iemand voor de rechtbank [sic]."

Danielle: "Dat is daarnaast dat je dat voor die mensen als extra zelf wilt doen en wat dingen uitleggen en op dingen wijzen wat ik anders, als ik echt als tolk bezig zou zijn met een niet-Oekraïense cliënt, dat ik niet gedaan zou hebben."

3.3.3 Verschillen in ervaring

Allereerst is het van belang op te merken dat een professionele tolk gebonden is aan een deontologische code. Dat is voor een niet-professionele tolk die optreedt als vrijwilliger (meestal) niet het geval. Dat bleek hierboven al (zie hiervoor 3.1.2). Enkel Claudia was als vrijwilliger gebonden aan de deontologische code van het CGVS. De al dan niet gebondenheid aan een deontologische code beïnvloedt de ervaring van de tolk in eerste instantie al aanzienlijk. Zo is de niet-professionele tolk niet 'neutraal' volgens de deontologische code en gaat deze vaker een soort van band opbouwen met de cliënt, terwijl dit voor professionele tolken uit den boze is.

Ten tweede weten professionele tolken vaak niet op voorhand aan welke situatie ze zich kunnen verwachten, terwijl er bij de niet-professionele tolken vaak vooraf en (soms) ook achteraf een briefing plaatsvindt. Daardoor zijn de niet-professionele tolken reeds voorbereid op het tolkgesprek.

Kort samengevat kunnen de verschillen in ervaringen tussen de professionele en niet-professionele tolken worden verklaard door hun al dan niet gebondenheid aan een deontologische code, alsook door het al dan niet plaatsvinden van een voorafgaande briefing.

Via de lens van de theorie van narratieven wordt duidelijk hoe professionele en niet-professionele tolken binnen verschillende betekenis-kaders opereren. Professionele tolken volgen een institutioneel narratief van neutraliteit, verankerd in de deontologische code van hun beroep. Niet-professionele tolken daarentegen construeren een counter-narratief van betrokkenheid, waarin empathie, engagement en persoonlijke zingeving centraal staan. Dit narratief conflict tussen neutraliteit en menselijkheid heeft directe implicaties voor de tolkenpraktijk, de perceptie van de rol van tolken en de verwachtingen van cliënten en instellingen.

3.4 Verschil in ervaringen in functie van hun afkomst?

Er is duidelijk een verschil in ervaringen aanwezig naargelang de afkomst van de tolken. De volgende deelparagrafen gaan verder in op de ervaringen van de tolken afhankelijk van hun origine. Zo zal er worden gekeken naar de tolken met de Russische etniciteit, de Belgische tolken, de Oekraïense tolk en ten slotte de tolk van Wit-Russische afkomst.

3.4.1 Tolken van Russische origine

De meeste etnisch Russische tolken ervaren de grootste moeilijkheden. Oekraïense vluchtelingen kunnen zich namelijk ongemakkelijk voelen bij hen. Zij zijn immers afkomstig van het land van hun vijand. De meeste tolken met Russische origine voelden zich eerst wel ongemakkelijk. Bij hen heerste de perceptie dat de Oekraïense vluchtelingen hen waarschijnlijk niet zouden willen als tolk, puur en alleen omdat ze etnisch Russisch waren. Dat doet veronderstellen dat er onder etnische Russen in Vlaanderen het volgende publieke narratief leeft: "Alle Oekraïense vluchtelingen verwerpen het Russisch als 'taal van de vijand'". Dit creëert spanningen bij het tolken zoals blijkt uit Anna's persoonlijke

verhaal. Haar uitspraak dat ze zich verplicht voelde haar pro-Oekraïense houding te uiten, illustreert een ontologisch narratief van morele positionering. Tegelijk toont haar verzet tegen collectieve verantwoordelijkheid een reframing van het dominante narratief, waarin taalgebruik gelijkgesteld wordt aan politieke loyaliteit. Zo ontstaat een spanningsveld tussen publieke verwachtingen en individuele autonomie.

Anna: "In het begin had ik schuldgevoel. En ik wilde me beschermen. Dat was in het hele begin van de oorlog... Ik ben niet verantwoordelijk voor daden van Poetin, maar ik voelde me verplicht in het begin te zeggen dat ik pro-Oekraïens ben, dat ik zelf tegen de agressor ben... dat ik dat zelf verschrikkelijk vind, dat ik aan hun kant sta. Ja, dat deed ik in het begin."

Danielle: "Ja, het is wel gevoelig. Het was zeker in het begin heel erg emotioneel, want dat was een dramatisch iets voor ons. Ik zal maar voor mezelf spreken, maar ik weet dat die gevoelens door veel Russen gedeeld werden. Je voelt je dan toch schuldig slash medeverantwoordelijk voor wat je land aan het doen is [sic]."

Jolien: "Ik wou die muur breken die er dan is. Van mijn kant ook, want ik heb zoiets van: "Oh my God, die gaat mij haten gewoon." ... heb je dan wel het gevoel van: "Ja, we staan hier wel tegenover elkaar." En dat was er ook wel echt. Ik kon het wel voelen. Die vrouw kwam binnen en ze had zoiets van: "Ja, ik moet hier wel niet geholpen worden door een Rus..." Kijk, ik ben hier een Russin. Voor haar is dat de aanvaller gewoon, punt."

Femke daarentegen had hier geen last van en gedroeg zich erg professioneel.

Femke: "Ik voel me goed. Die mensen spreken Russisch ook, dus ik heb daar geen problemen mee. En als ik mensen kan helpen, wil ik ze wel graag helpen."

Anna: "Maar natuurlijk werd ik in het begin heel zenuwachtig voor de opdrachten, als ik zag... ...of als ik op voorhand wist... ...dat dat een Oekraïense mens is. Dat maakte mij nerveus en een beetje beschaamd."

Ingrid: "Ik denk dat er meer gevoeligheid bij zit dan bij anderen. Bij anderen is het soms heel gevoelig. Als je bijvoorbeeld bij jeugdzorg zit, is dat voor iedereen gevoelig, ongeacht je afkomst, maar de bijkomende aspecten van: oorlog ontvlucht, een nieuw begin zoeken, een beetje op zoek zijn naar je eigen plaats... Ik denk dat dat meer typisch is voor Oekraïense klanten. En in alle aspecten, zowel op school als bij psychologische begeleiding als bij gezondheidszorg voel je dat het veel dieper zit dan bij anderen."

Ingrid: "Bij één van mijn eerste opdrachten en dat was bij Payoke, heb ik bij één van die gevallen mijn tranen niet kunnen inhouden, hoewel ik het heel onprofessioneel vond. Maar op dat moment

kan je er heel weinig aan doen natuurlijk. Maar ik denk, dat als je zelf uit de context komt dat je oorlog hebt meegemaakt en alles wat die mensen beschrijven, gezien hebt, dat dat harder binnenkomt dan wanneer je daar los van staat.”

Danielle: “Ja, het is zeker een heel aparte ervaring, omdat je daar toch telkens emotioneel erg bij betrokken bent. Je hebt absoluut geen moment waarin je volledig neutraal kunt zijn. Oké, je vertaalt wel neutraal en je toont dat niet, maar dat wekt toch veel meer emoties op dan een tolkopdracht, als zodanig ergens in een neutrale context.”

Danielle: “Dat zijn vooral die ervaringen en die emoties die absoluut niet te verwerken zijn. Dat blijft iets heel emotioneels en heel abnormaals, maar voor de rest, ja, dat is het verschil met deze situatie, dat er telkens wederzijds emoties waren. Zij waren blij om geholpen te worden door iemand die hun taal spreekt. En ik was blij dat ik iets kan doen voor mensen in zo'n vreselijke situatie.”

Zoals reeds eerder bleek, vragen de Oekraïense vluchtelingen soms wel degelijk naar de etniciteit van de tolk. Dat bemoeilijkt voor sommige Russische tolken de tolkbeurt waardoor ze open kaart wilden spelen over hun standpunt met betrekking tot de oorlog. De tolken positioneren zich expliciet tegenover het dominante narratief dat Russischtaligen zich publiekelijk dienen te verantwoorden voor de Russische agressie. Door hun etniciteit al dan niet te benoemen en hun standpunt over de oorlog te expliciteren of juist te verzwijgen, navigeren zij binnen een sociaal verwachtingspatroon waarin taalgebruik en politieke loyaliteit met elkaar worden verstrengd.

Jolien: “Ik ben wel Russische van afkomst. Ik spreek Russisch, ik ben geen Oekraïense. Ik heb geen roots in Oekraïne. Ik was wel heel blij dat ik kon helpen, omdat ik wou helpen, maar ik moest wel... heel duidelijk maken, denk ik, aan welke kant ik stond [sic].”

Anna: “Ja, natuurlijk voel je je verplicht in zulke omstandigheden iets over je positie te uiten en te zeggen: “Kijk ik ben aan je kant [sic]. Ik vind dat ook vreselijk.” Ook al moest ik dat niet, maar ik kon niet anders... Het is onmenselijk om zoiets van een tolk te eisen, dat je gewoon zwijgt als robot, alleen tolkt. En in zulke omstandigheden zoals oorlog, dat je niets mag zeggen over je positie om mensen een beetje op hun gemak te stellen.”

Helena: “Af en toe, beginnen ze een beetje zich niet op hun gemak te voelen, maar daarna zeg ik altijd: “Ik ben zelf niet van Rusland en mijn man is van Oekraïne.” Dus daarna gaat het gewoon vanzelf.”

Danielle: “Ja, dat is bijna een emotionele nood om dat meteen duidelijk te maken dat ik wel heel erg meeleeft dat ik tegen de oorlog ben.”

Jolien: “dat waren dan de woorden van die mama, neem ik aan van: “Ja, ik wil niet getolkt worden door iemand die pro-Poetin is”

Er bestond vaak onzekerheid bij de Russische tolken of ze al dan niet gewenst waren door de Oekraïense vluchtelingen. Zo haalde Anna aan dat ze het volgende zei, wanneer ze voor het eerst ging tolken bij het opvangcentrum voor Oekraïense vluchtelingen: “Ik ben van de Russische afkomst. Wil je ze vragen of ze bezwaar hebben of zoiets? Want ik realiseerde dat ze dat misschien niet wilden [sic].” Eva deelde mee dat zich reeds incidenten hebben voorgedaan waarbij Oekraïense vluchtelingen expliciet weigerden om samen te werken met een Russisch-Nederlandse tolk, waarbij ze zeiden: “Ik weiger met u te praten. Ik eis een Oekraïenstalige tolk.”

Anna: “Ik heb dat alleen gehoord van andere mensen die Russisch spreken. De mensen die ofwel als vrijwilliger hielpen of iets anders deden voor Oekraïners. Ze hebben gezegd dat ze weigeren Russisch te praten.”

Een aantal van de participanten maakte dit zelf mee, onder wie Bart, Claudia, Danielle, Eva en Greet. Toch gaven ze aan dat dit zelden voorkwam. Deze zeldzame ervaringen stemmen overeen met literatuur van Fortuin (2025) en Azhniuk (2024). Volgens hen wordt het Russisch sinds de inval van Rusland in Oekraïne steeds vaker geassocieerd met de agressor. Daardoor is er een groeiende sociale druk ontstaan om Oekraïens te spreken en wordt het gebruik van het Russisch in publieke contexten steeds vaker als problematisch ervaren.

Bart: “Dat is al voorgekomen, ja, of dat ze geen Russisch wilde spreken... Ze weigerden gewoon.”

Claudia: “Goh, ja, en dan zijn er een paar gevallen geweest, maar ik denk echt zo maar drie of vier of zo, op vijf maanden tijd, waar mensen er echt een probleem van maakten van: “Nee, maar dan werd hier verteld dat ik hier geholpen zou worden in mijn taal en ik ga de taal van de bezetter niet spreken” enzovoort, enzovoort [sic]. Maar dat waren echt hele grote uitzonderingen.”

Danielle: “Ik was wel in het begin erg zenuwachtig om te zien of er Oekraïners bij zouden zijn die dan vooral ook tegenover de taal negatief of agressief zich zouden opstellen, maar dit viel heel erg mee [sic]. Dat is zo goed als nooit voorgevallen.”

Danielle: “Ik vroeg in het begin om aan te geven, als er iemand was die geen Russisch verstond en dat hebben ze niet gedaan, dus iedereen verstond het, maar er waren er een paar die het duidelijk niet wilden spreken. Die de hele bijeenkomst stil waren en alleen maar aan het luisteren waren. Dus daar had ik echt de indruk van “zij zouden liever een Oekraïense tolk gehad hebben.””

Eva: “In principe passen alle mensen, zelfs Oekraïenstalige mensen, zich aan en die aanvaarden de taalhulp of zo, alle hulp die er is, beter in het Russisch te praten dan in het Nederlands, als je dat

niet kent. Dus ik denk dat ik maar één of twee keer heb gehoord dat men zegt: “Ik weiger met u te praten. Ik eis een Oekraïenstalige tolk.” Het is eigenlijk vrij uitzonderlijk dat dat gebeurt. En dan word ik erbij geroepen.”

Eva: “Ik heb van collega's gehoord, een paar keer, collega's die Russisch tolken, dat er ja, zeg maar één of twee klanten waren die... die daar echt nogal boos op reageerden en die dan weigerden te praten, omdat dat dan de taal van de vijand is. Maar dat is eerder uitzonderlijk.”

Greet: “Eén keer had de cliënt gewoon geweigerd. Ja, hij had geweigerd in het Russisch te praten en hij had ook geweigerd Russisch te horen.”

Anna: “Soms zeg ik dat: “Vind je dat niet erg? Vind je dat niet erg dat ik Russisch zal praten? Ik begrijp dat je misschien dat niet zou willen.” Maar iedereen zegt me: “Het is oké. Ik ben blij dat er iemand gekomen is.”

Alle Russische participanten gaven aan nooit vooroordelen te hebben ervaren van Oekraïense vluchtelingen voor wie zij tolken, met uitzondering van Femke.

Femke: “Eén keer. Dat was zo wat eigenlijk een paar jaar geleden. In het begin van de oorlog of zo. Maar uiteindelijk op het einde van een gesprek, dus eigenlijk in het begin van het gesprek had een persoon eigenlijk zo wat... Ja, hij was niet zo blij dat ik Russisch was. En ja, die heeft zelfs gezegd dat ze niet wilde praten, maar dan was er gezegd dat het gesprek niet kon doorgaan, want er was geen andere tolk. Het gesprek is toch doorgegaan, en dan op het einde heeft die persoon zich zelfs geëxcuseerd dat hij zei dat zijn opmerking in het begin helemaal niet correct was [sic]. En die heeft me uiteindelijk bedankt dat ik hem goed heb geholpen.”

Anna had een voorval meegemaakt buiten de professionele context van het tolken waarbij een Oekraïens kindje zijn voorkeur voor het Oekraïens op zeer bijzondere wijze aan haar had duidelijk gemaakt (Zie pg. 53-54). Een jongetje van ongeveer tien jaar richtte namelijk een speelgoedpistool op haar en verweet haar dat ze Russisch sprak in plaats van Oekraïens. Dit incident illustreert op indringende wijze hoe diep de emotionele en ideologische lading van taalkeuze kan zijn, zelfs bij jonge kinderen. Het bevestigt de literatuur van onder andere Seals (2019) en Kulyk (2024) die stelt dat het Russisch sinds de oorlog steeds vaker geassocieerd wordt met de agressor en dat het spreken van Oekraïens een symbolische daad van verzet en identiteit is geworden.

De meerderheid van de Russische tolken was redelijk goed op de hoogte van de situatie in Oekraïne. De volgende citaten sluiten namelijk aan bij de literatuur die de regionale taaldynamiek in Oekraïne beschrijft. Zo stellen Detrez (2015) en Hentschel & Palinska (2022) dat het oosten van Oekraïne historisch sterk gerussificeerd is met als gevolg dat Russisch daar dominant is gebleven. Bilaniuk

(2005), Kulyk (2017) en Hentschel & Palinska (2022) bevestigen dat het Oekraïens vooral in het westen van het land wordt gesproken, waar de nationale identiteit sterk verankerd is.

Helena: “De mensen spreken daar meer Oekraïens dan Russisch en omgekeerd. In het oosten spreken ze Russisch meer dan Oekraïens [sic].”

Danielle: “In de constellatie van de vluchtelingen waar ik telkens terechtkwam, dat waren echt Oost-Oekraïners. En daar is Russisch gewoon echt de meest gesproken taal.”

Femke: “Ja, ik weet wel dat het Russisch in Oekraïne zo goed als verboden is. Ze verbieden daar Russische literatuur en alles. Dus ik weet niet hoe dat zal evolueren later, want ik vind het ook een beetje stom, want wat heeft de taal te maken met de oorlog?”

Danielle: “Want dat zijn vaak ook eerder pro-Russisch ingestelde Oekraïners. Ze hebben wel een Oekraïens paspoort, maar eigenlijk zijn het gewoon Russen, die wel eerder voor Rusland, voor Poetin kiezen, terwijl ze Oekraïners zijn. Dus het verschil is niet de taal. Het is vooral de politieke opvattingen die mensen hebben. Je hebt heel veel Oekraïners, ook in Vlaanderen, die gevlucht zijn, maar toch denken dat Rusland dan toch eerder gelijk heeft dan niet. Dat zijn heel rare, Kafkaïaanse dingen. Die bestaan allemaal... zijn het Oekraïners die gewoon Russisch spreken, maar alles meedoen. Dus vanzelfsprekend dat alles in het Russisch besproken wordt [sic].”

De volgende citaten tonen het toekomstperspectief van de Russische tolken op de huidige situatie:

Anna: “Ik heb geen glazen bol. Ik weet niet wat er zal gebeuren. Totaal niet...”

Danielle: “Het gaat voor een aantal Oekraïners waarschijnlijk niet veranderen. Hun moedertaal is gewoon Russisch en dat zal wel zo blijven. Maar ik denk dat er op den duur alleen maar tweetalige Oekraïners gaan zijn, dat Russisch wel verdrongen wordt door het Oekraïens. Maar dat het probleem zich misschien toch in een mindere mate gaat stellen omdat er op den duur alle Oekraïners ook Oekraïens gaan kunnen... eigenlijk verwacht ik weinig goeds. Ik denk dat er nog spanningen gaan zijn tussen de Russischtalige Oekraïners en de Oekraïenstalige Oekraïners.”

Femke: “Ik heb zo'n indruk dat nu de mensen vanuit Oekraïne er niet zo'n punt van maken als... er wordt in het Russisch tegen ze gepraat [sic]. En ik denk dat als ze hier blijven, dan zal het ook zo blijven. Natuurlijk, als ze teruggaan, kan het zijn dat ze... wel zullen stoppen Russisch te spreken, maar gewoon ook omdat het daar verboden is, maar ik denk dat het hier niet echt zal veranderen, die houding [sic].”

Helena: “Ik heb het opgemerkt dat hooggeschoolde mensen absoluut geen belang stellen aan de taal. Dus eerder laaggeschoolde mensen die blijven hangen aan de Oekraïense taal. Het moet alleen maar Oekraïens zijn. Ja, ik zie zo'n verschil. Ik denk dat het wat verder zal kunnen gebruikt worden het Russisch door Oekraïners. In Oekraïne zelf ook. Ja, ik ben er bijna van zeker. Want mensen spreken ook Russisch. Het is ook een soort van hun moedertaal.”

Jolien: “Taal en cultuur worden gebruikt om een statement te maken soms... soms zie je dat niet graag gebeuren. Dan denk je: “Ah, nee, houd de politiek daarbuiten. Neem dat toch niet. Gebruik dat toch niet voor de politiek. Het is een taal. Of het is een stijl, een kunststijl. Laat het dan zijn wat het is.” Taal is communicatie bijvoorbeeld. Laat dat toch zijn hoe dat gegroeid is. Ja, dat Oekraïens gaat belangrijk zijn als statement en mensen gaan graag zeggen dat ze Oekraïens kunnen. Misschien gaan mensen daarmee uitpakken of zeggen dat ze Oekraïens kunnen, terwijl ze dat niet zo goed kunnen. Dat kan allemaal. Ik zie dat wel in de toekomst nog verder gebeuren. Dat dat de taal gebruikt wordt als statement. Of dat men zegt: “Ik spreek Oekraïens en geen Russisch.”, terwijl dat Russisch eigenlijk de moedertaal is. Ik zou niet verrast zijn als ik dat zou horen en dat ik dat vaker zou horen. Ik denk dat wij gebiased zijn om te zeggen dat dat jammer is of erg, maar dat is nu eenmaal zo... ik geloof dat ze dat misschien zelfs niet willen bannen, maar dat ze daar niet meer mee gaan uitkomen. Ja, dan eigenlijk in het publieke leven... Dus niet van: “Oké, geen Russisch meer.” Dat is al heel radicaal, denk ik, maar dat ze daar niet specifiek voor gaan uitkomen van “Kijk, Russisch is mijn moedertaal. Maar dan lijkt het mij niet onlogisch om te zeggen... Het zijn dingen die je niet... Die ook op veel reactie... die veel reactie kunnen voortbrengen, waardoor je het misschien dan om geen politiek discussies te krijgen... dan misschien niet gaat doen op die manier. Dus ook op verschillende manieren. Zowel om statement te maken als om gewoon... ja, even niet te gaan doen wat even not done is, dat dat niet past.”

De Russische tolken voorzien een toekomst waarin het gebruik van het Russisch onder Oekraïense vluchtelingen onder druk komt te staan, zowel door interne spanningen als door externe politiek en maatschappelijke factoren. Sommigen verwachten een geleidelijke marginalisering van het Russisch, terwijl anderen wijzen op de blijvende aanwezigheid van de taal in de privésfeer of in de diaspora.

3.4.2 Tolken van Belgische origine

Respondenten doen uitschijnen dat het voor professionele tolken van Belgische origine een minder beladen kwestie is dan voor de etnisch Russische tolken. Bart en Kato illustreren hoe tolken in staat kunnen zijn om professioneel afstand te bewaren door traumatische getuigenissen snel emotioneel te verwerken. Volgens hun eigen verklaring werd de tolkprestatie niet beïnvloed door de nationaliteit van de cliënt.

Bart: "Nee, ik kan er vrij goed afstand van nemen. Dus dan denk je: "Amai, dat is wel een heftig verhaal." ... Om nu daar nu 's nachts niet van te kunnen gaan slapen, dan kan ik dat vrij goed van mij afzetten."

Kato: "Misschien klinkt dat een beetje harteloos, maar gelukkig heb je je privéleven. En als je thuis komt en je kunt samen iets lekker eten of zo. Dan kun je dat wat verder wegschuiven, wat niet wil zeggen, dat je aan bepaalde situaties niet terugdenkt."

Bart: "Eigenlijk is niet de nationaliteit bepalend. Het is de context die bepalend is."

Kato: "Eigenlijk niet. Het gaat gewoon om het onderwerp, hè. Ik zeg, als het gaat om menselijke dingen, zoals een meisje bij een psycholoog... Dat Oekraïens zijn, speelt eigenlijk niet mee... De situatie is veel belangrijker dan of ze nu Oekraïens zijn of niet."

Verder dienden zij zich geen zorgen te maken over hun etniciteit, maar stonden ze er wel bij stil dat het moeilijk kon zijn voor etnisch Russische tolken.

Bart: "Ze willen eerst even checken of ik geen Rus ben. Ze willen zeker zijn dat ze niet Russisch aan het praten zijn met iemand die Russisch is."

Kato: "En zeker, er is natuurlijk naar mij een welwillendheid, ik heb dat vroeger met Tsjetsjenen meegemaakt, die zeiden, zeker als het in een privésfeer is, als zij mij aanstelden, want heel uitzonderlijk gebeurt dat, hè, dat ze zeggen: "Ga jij mee naar die dienst?", dat ze zeggen: "Ik wil geen Russin, ik wil dat jij komt.", omdat ik neutraler ben."

Voor Claudia, de niet-professionele tolk van Belgische origine die optrad als vrijwilliger, lag de kwestie net iets gevoeliger. Zij heeft namelijk vrienden in zowel Rusland als Oekraïne en zag het vrijwilligerswerk als een kans om met haar gevoel van machteloosheid om te gaan.

Claudia: "Eigenlijk was het vrijwillig tolken op zich voor mij als een soort therapie, want aan het begin van de oorlog voelde ik me heel machteloos. Ik kampte met gevoelens van machteloosheid. Zelf was ik erg geraakt door de oorlog, want ik heb vrienden in Rusland en Oekraïne. Dus, ja, het vrijwilligerswerk hielp me echt als een soort therapie."

Ook de meerderheid van de Belgische tolken blijkt min of meer op de hoogte te zijn van de situatie in Oekraïne. Dat valt te verklaren met de achtergrond van zowel Claudia als Kato. Zij hebben namelijk beide slavistiek gestudeerd. Enkel blijkt Bart met de opleiding toegepaste taalkunde geen kennis te hebben over de Oekraïense taalwetten en gaat hij ervan uit dat elke Oekraïense vluchteling in Vlaanderen afkomstig is uit Russischtalige regio's.

Bart: “Ze kennen perfect Russisch, hè. Die Russen, die Oekraïners die gevlucht zijn, die komen trouwens uit regio's waar Russisch de voertaal is, hé. Dus voor hen is het absoluut ook niet moeilijk om te spreken. Ik denk dat het eerder een principiële kwestie is. Als ze het niet willen spreken, dan gaan ze erop aandringen om geholpen te worden in het Oekraïens.”

Bart: “Ik denk zelfs nog een breuk terug dat het een verbod wordt om in Oekraïne Russisch te spreken.”

Claudia: “Dus je hebt de groep die euh, ja, effectief tweetalig is, voor wie het allemaal hetzelfde is of bijvoorbeeld de Russischtalige Oekraïners. Maar daarnaast ook wel ja, Oekraïenstalige, die er dan van uitgaan dat het is zoals dikwijls in Oekraïne, waar ieder zijn eigen taal spreekt en waar ieder elkaar perfect begrijpt.”

Claudia: “Ik ken ook een aantal Russischtalige Oekraïners die bewust geen Russisch meer spreken. Dus zij praten nu Oekraïens, tenzij in situaties waar de persoon tegenover wie ze staan iemand is zoals ik.”

Kato: “Maar meisje, daar zijn mensen die dagelijks alleen maar Russisch spreken. Iedereen ten oosten van de Dnjepr spreekt alleen maar Russisch. Nu zijn er die beginnen te sympathiseren en die zijn veranderd van taal. Maar ik werk ook in de toeristische sector. Ik heb Oekraïne bezocht, natuurlijk voor de oorlog. Ik zei niet dat ik Russisch kende. We deden een cruise over de Dnjepr. Ik heb alleen maar Russisch horen spreken in Oekraïne. Dus er zijn veel mensen die gewoon alleen maar Russisch spreken. Als je naar het nieuws kijkt en ze interviewen mensen. Daar zijn er heel veel bij die tegen Marijn Trio in het Russisch spreken. Nu veel minder, hè, omdat ze natuurlijk de agressie van Rusland niet tolereren, maar er zijn veel mensen in het oosten die altijd Russisch spreken. Ze spreken soms wel met een zachte ‘g’. Daaraan herken je ze, maar er zijn er gewoon heel veel die Russisch spreken gewoon.”

De volgende citaten illustreren het toekomstperspectief van de Belgische tolken op de huidige situatie:

Bart: “Er gaan Oekraïense mini-nederzettingen zijn in bepaalde regio's. In Oekraïne zelf, het spanningsveld tussen Russisch en Oekraïens, ik denk dat dat bijzonder groot gaat worden.”

Bart: “Ik stel mij de vraag of ze echt veel contact hebben met elkaar.”¹³

Claudia: “Ja, ik denk dat het alleen maar erger gaat worden eigenlijk, hé. Wat er zich door die hele oorlog heeft afgespeeld is een beetje een self-fulfilling prophecy... die invasie van Rusland bedreigt de Oekraïense taal en cultuur als in hun bestaan. Dus ergens is die reactie ook wel te

¹³ Met ‘ze’ wordt hiermee de Oekraïenstalige Oekraïners en Russischtalige mensen in het algemeen bedoeld.

snappen, maar anderzijds zijn Russischtaligen ook wel gewoon burgers van Oekraïense afkomst en ik ben een beetje bang dat met het beleid dat nu gevoerd wordt dat ze die mensen vervreemden. Het is daarom niet dat die..., euh, ja in de armen van Poetin gaan springen of zo, hé, maar ja. Maar wel de eenheid van het land en, zeg maar, ja, de manier om als één geheel achter het verzet te gaan staan of zo of achter de regering en het beleid dat ze voert, dat dat toch serieus aan het afkalven is.”

Kato: “Ik vind dat heel moeilijk te voorspellen. Heel moeilijk. En zeker, er zijn wonden geslagen, hè. Zelfs binnen families zijn er heel veel mensen. Ik ken zelfs hier in het Turnhout al minstens drie koppels waar ofwel hij Russisch en zij Oekraïense of omgekeerd is. Ja, kijk, gaan die mensen zodra er een aantal jaren over zijn, je weet ook, dat gaan veel jaren moeten zijn, wat gaan die dan met elkaar spreken? Het is heel moeilijk te zeggen.”

Kato: “Ik denk dat ondanks het feit dat mensen zich nu meer beginnen te uiten als afkerig van het Russisch omwille van de oorlog, er toch nog altijd mensen zijn die, ja, gewoon omdat mensen altijd Russisch hebben gesproken, dat blijven doen.”

Kato: “Ik denk dat degenen die hier gaan blijven van de Oekraïners, dat die eigenlijk een klein beetje zich gaan aanpassen aan hoeveel Oekraïners er zijn, hoeveel ken ik er. Ik geef je een voorbeeld. Ik ken in Turnhout twee Russische gezinnen. Dus zij zijn Russen en die hebben Oekraïners opgevangen. Die hebben daar natuurlijk Russisch mee gesproken. Als die mensen hun opvanggezin dankbaar zijn, dan gaan die met elkaar Russisch blijven spreken, want de taal is niet het probleem. Het is de visie: ‘waar willen we toe behoren, tot Europa of tot de Russische invloedssfeer?’ Zijn er mensen die terechtkomen, ik zeg nu maar in Antwerpen, in een Oekraïense pool? Dan gaan die waarschijnlijk Oekraïens met elkaar beginnen spreken. Maar ik denk dat het een klein beetje... Als zij sympathieke Russen tegenkomen, dan gaan degenen die er twee kennen daar Russisch mee spreken. Ik ben daar zeker van. Ik zie het nu al.”

3.4.3 Tolk van Oekraïense origine

Voor Eva, de Oekraïense tolk, is dit uiteraard een zeer emotionele kwestie. Haar moedertaal is immers het Russisch en ze heeft de Oekraïense nationaliteit. Zij ervaart een gevoel van spijt dat ze niet tweetalig werd opgevoed. Ze ziet de oorlog als een kans om haar Oekraïens bij te schaven en op die manier haar steentje bij te dragen aan de oorlogsinspanningen. Eva's keuze om Oekraïens te leren en te gebruiken ondanks haar Russischtalige achtergrond weerspiegelt een dekoloniserend meta-narratief. Ze verzet zich tegen ‘russificatie’ en koppelt taal aan nationale identiteit en verzet. Door haar Oekraïense identiteit los te koppelen van haar taalgebruik, ondermijnt ze het dominante narratief dat taal gelijkstaat aan etnische of politieke loyaliteit, en construeert ze een counter-narratief van individuele autonomie.

Als uitleg waarom haar ouders haar geen Oekraïens hebben aangeleerd, kreeg ze te horen dat dat toen niet belangrijk was. Dat is in lijn met wat Bilaniuk (2005) schreef over hoe er ten tijde van de Sovjet-Unie

werd gekeken naar de twee talen. Het oekraïens werd immers gerelateerd aan lomphheid, sociale achterstand en een lagere cultuur, terwijl het Russisch werd gelinkt aan prestige, cultuur, macht en wetenschap. Daarnaast sluit Eva's motivatie om Oekraïens te spreken aan bij de bredere taalverschuiving als vorm van patriottisme en identiteitsherpositionering waarin ook leden van de diaspora deelnemen waarover Seals (2019a) schreef. Zo gaan leden van de diaspora namelijk bewust inzetten op het doorgeven van het Oekraïens aan hun nakomelingen (Seals, 2019a).

Eva: "Ik ben Oekraïense van origine, maar ik kwam in België wel vroeger dan de oorlog, dus in 1997... Mijn ouders, etnische Oekraïners, spraken Russisch met mij, maar ik ben geboren in 1979. Dat is putje Sovjetijd, waarbij mijn vader als excuus zei dat we toen niet wisten dat dat belangrijk was. Dus dat is de uitleg die ik heb gekregen. Waarom heb ik mijn moedertaal niet meegekregen? Omdat dat toen niet belangrijk was. Dus in het context van de jaren zeventig kon ik wel begrijpen dat dat niet belangrijk was [sic]. Allez, vanuit mezelf nu kan ik niet begrijpen dat je niet je moedertaal sprak met mij, maar wel de Russische taal die je hebt aangeleerd. Ja, dat was zo. Dat was in de meeste gezinnen zo. Zeker in mijn stad. Waarschijnlijk, ja. Ook gezinnen die ... Misschien wel in Lviv. Daar spraken mensen wel thuis Oekraïens stiekem. Ja, stiekem. Dat was not done.'

Eva: "Mijn papa wilde me dat niet doorgeven, dus dat was eigenlijk om te blenden, dan moest je Russisch spreken. En spijtig, ben ik niet tweetalig van geboorte... Ik heb mijn tweetaligheid van mezelf een beetje eigen gemaakt."

Interviewer: "Dus eigenlijk heeft u dan een beetje spijt dat u niet bent opgevoed in het Oekraïens?"

Eva: "Absoluut, maar die spijt heb ik al gevoeld. Daarvoor moest ik niet door de oorlog wachten. Ik heb die al gevoeld in de jaren negentig. Toen Oekraïens als staatstaal werd ingevoerd. Dat was eerst voor mij. En alle instanties waren overgegaan naar het Oekraïens. Toen was het al heel interessant en heel cool om tweetalig te zijn. En toen ineens besepte ik dat ik niet tweetalig was."

Eva: "Ik moet mijn Oekraïens constant bijschaven. Dat zou ik natuurlijk nooit gedaan hebben zonder oorlog, hé, maar nu voel ik me eigenlijk verplicht om dat te doen en dat voelt heel goed en zinvol om mijn Oekraïens bij te spijkeren dankzij de mensen waarmee ik moet werken."

Eva: "Ik kan evengoed Russischtalig zijn en mij Oekraïens voelen en dat zal ook zo blijven. Al spreek ik met mijn kinderen Russisch, omdat ik met mijn moeder Russisch gesproken heb, maar ik ben daardoor niet minder Oekraïens. En dat wil ik wel onderstrepen, want voor veel mensen is het niet zo duidelijk. Dat is zoals hier, allee vroeger zeker, als je zegt: "Ik woon in België.", dat ze dan zeggen: "Ah, dan spreek je Belgisch." En als je zegt: "Ik spreek Nederlands." en men dan zegt: "Ah, dan ben je Nederlander." Het is niet omdat ik Nederlands spreek, dat ik dan een Nederlander ben. Als ik Russisch spreek, dan ben ik ook Oekraïner. Ik was Sovjet-mens en dan ben ik Oekraïner geworden. Ik ben nooit Russisch tussendoor geweest."

Eva beschikt over een opmerkelijk interessant profiel. Ze is namelijk zowel gecertificeerd sociaal tolk als taalhulp bij het OCMW. Daarnaast beschikt ze over beide talencombinaties. Ze tolkt zowel Oekraïens-Nederlands als Russisch-Nederlands. Daarom is haar aanpak anders dan die van de andere tolken. Zij kan namelijk de Oekraïense vluchteling de keuze geven zich te uiten in zijn taal van voorkeur. Eva's narratief belichaamt een adaptieve en empathische tolkhouding waarin neutraliteit wordt ingevuld als nabijheid en contextgevoeligheid. Haar flexibele houding weerspiegelt professionele ethiek en doorbreekt de ideologische lading van taalverschuiving. Door zonder oordeel de overschakeling van cliënten naar het Russisch te volgen, reframeet ze taal als middel tot comfort en expressie. Zo construeert ze een counter-narratief waarin solidariteit en professionele integriteit centraal staan.

Eva: “Ik denk, wat ik nu doe, is vrij uniek. Ik kan mijn unieke talenten wel gebruiken... Als er een nieuw klant binnenkomt, dan vraag ik dat aan de klant: “Wat is voor u gemakkelijker? Welke taal wilt u?” En als de klant zegt Oekraïens, dan doe ik het in het Oekraïens. Als de klant zegt Russisch, dan doe ik het in het Russisch. Dus ik pas me gewoon aan.”

Eva: “Ik zie dat inderdaad heel veel feedback van zowel de maatschappelijke werkers als de gesprekken met mij veel vlotter gaan en veel natuurlijker aanvoelen dan met andere tolken en dan van de klanten ook heel veel dankbaarheid [sic]. Vandaag was er een klant die voor de eerste keer kwam en die kon zijn denken in het Oekraïens vertellen. Die was prachtig verbaasd en die bleef me bedanken, terwijl ik probeerde hem naar buiten te werken, maar hij bleef me bedanken, omdat hij niet verwacht dat het ineens... Dus daarvoor doe ik het.”

Eva: “In de context van OCMW gebeurt er wel eens dat een klant... Ik spreek de klant in het Oekraïens aan. Die antwoorden in het Oekraïens. Dan beginnen die hun verhaal te vertellen, maar dan gaandeweg schakelt hij over naar het Russisch, omdat dat gewoon makkelijker gaat. En dan schakel ik gewoon mee naar het Russisch... Dus dat is heel flexibel. Ik denk dat mijn sterkte is dat ik kan inspelen op wat ik hoor en dan gaan we gewoon daarin meegaan zonder daar een punt van te maken.”

Eva: “Ik bied echt wel een meerwaarde aan de mensen. En dan denk ik: “Ja, oké. Dat is ook wel mijn manier om bij te dragen aan de oorlogsinspanning”. Daar koop ik mijn geweten mee af.”

Eva schetst een opvallend optimistisch toekomstbeeld met betrekking tot de positie van de Oekraïense taal. Ze is erg tevreden en opgelucht dat er eindelijk meer aandacht wordt geschonken aan het Oekraïens. Verder vreest ze dat de band tussen Oekraïners en Russen voorgoed stuk is en benadrukt ze dat ze het conflict tussen Oekraïne en Rusland niet gaat om een taalstrijd. De taal wordt volgens haar misbruikt. Daarnaast benadrukt ze dat de gesproken taal – of die nu Russisch of Oekraïens is – niet noodzakelijk overeenkomt met iemands nationale of culturele identiteit. Toch gaf Eva eerder aan dat ze zelf liever ook het Oekraïens als moedertaal aangereikt had gekregen door haar ouders. Deze denkwijze wordt ondersteund door Fortuin (2015) die stelt dat het conflict tussen Oekraïne en Rusland

niet primair over taal gaat, maar dat taal wel wordt ingezet als politiek instrument binnen bredere ideologische narratieven. Ook Seals (2019a) en Bilaniuk (2005) benadrukken dat taalgebruik niet automatisch samenvalt met nationale identiteit. Zo kunnen Russischtalige Oekraïners zich sterk Oekraïens voelen. Kulyk (2024) bevestigt dat de taalverschuiving sinds de oorlog deels voortkomt uit sociale druk, maar dat persoonlijke identificatie met een taal complex en individueel bepaald blijft.

Eva: “Ik zie nu met grote vreugde dat de Oekraïense taal eindelijk ernstig wordt genomen op alle vlakken, want vanuit de overheid werd er vanaf 1991 al pogingen gedaan om dat te introduceren [sic]. Als het van bovenaf komt, maar niet vanonder wordt gedragen. Je zag er wel een heel lachende houding tegenover of niet serieus, of zelfs belachelijk maken. Terwijl nu... Het is eigenlijk vanaf 2014 dat de beweging al bezig is. Niet alleen het bewust worden. Het is eigenlijk een eigen taal. Maar ook interesse, serieuze houding. Maar ook een respectvolle, serieuze, bewonderende houding met heel veel liefde, heel veel creativiteit [sic]. Met heel veel literatuur en gedichten. Dat is nu zo mainstream geworden. Als er één goed ding is voortgekomen uit al dat gedoe, is dat de Oekraïense taal als iets waardevols wordt gedragen door de meeste mensen. Zeker door de jongere mensen. Dat het ineens cool is om Oekraïens te praten. In mijn tijd was het absoluut niet cool om Oekraïens te praten. Dat wilde zeggen dat iemand uit een laag ontwikkeld gebied kwam.”

Eva's beschrijving over hoe Oekraïens spreken 'cool' is geworden en hoe jonge mensen het bewust kiezen, past binnen een narratief van culturele herwaardering. Haar narratief bevestigt de idee dat taalkeuze een vorm van culturele emancipatie is.

Eva: “Ik zie dat de taal razendsnel evolueert, dat de taal ineens zo rijk wordt. En zo anders wordt dan Russisch. Dat is een andere kant van de evolutie. Dus meer dichterbij aan de Europese taal. En dat die eigenheid zo gedragen wordt. Dat is niet opgelegd, dat wordt nu gedragen. En dat vind ik wel een ongelooflijke toffe evolutie. Dus ik hoop dat Russisch sowieso meer en meer aan de kant van de tweede taal wordt verschoven of weet ik wat. Dat Oekraïens sowieso voornamelijk een rol is aan het spelen. Zeker voor de komende generaties. Die zijn al opgegroeid met het idee dat Russisch een taal is van de vijand. Ik vind het eigenlijk een goede evolutie... Ik zie een ongelooflijke toekomst voor Oekraïense taal, literatuur, cultuur, poëzie. En het is nu echt een boomend moment. Dat is wel heel tof. Het zijn een hele generatie Oekraïense schrijvers die weigeren in het Russisch te schrijven. Er zijn schrijvers die gewoon zeggen van: “Vanaf nu creëer ik alleen in het Oekraïens.” En dat is wauw.’ Zo'n rijkdom dat er ineens bij komt... Dus als je je wil uiten, moet dat in het Oekraïens.”

Eva: “Ik weet dat daar sowieso een natuurlijke demarcatielijn ontstaat. Dat er niet zoveel interactie is, behalve dan in de kerkelijke context bijvoorbeeld. Ja, dat de Russische winkels gewoon niet worden bezocht door Oekraïense klanten enzovoort. Dus die demarcatie, die natuurlijke demarcatie, bestaat al. Maar ik denk dat dat vooral wordt hard gefocust en getracht om

te integreren om Nederlands te leren, om werk te doen, om te blenden [sic]. Om kinderen Nederlands als moedertaal bij te brengen. Dat het vooral daarop gericht zal worden. En niet het uitvechten van wie is hier Oekraïner en wie is hier Rus.”

Eva: “Maar of het ooit goed gaat komen tussen Russen en Oekraïners, ik denk het niet. Ik denk dat dat voorgoed verpest is. Dat dat echt voorgoed verpest is. En op zich is dat misschien niet zo slecht, maar het is pijnlijk dat dat zoveel levens moet kosten om tot hier te komen. Maar eigenlijk op zich is dat niet slecht, want de Baltische Staten hebben dat ook gedaan. En dat is alleen maar goed gekomen.”

Eva: “Het gaat niet om taal. Het gaat om identiteiten. Het gaat om jezelf voelen als iemand uit een land. En ik spreek Russisch. Ik heb altijd Russisch gesproken. Ik spreek met mijn kinderen Russisch, want dat voelt natuurlijk aan. Maar ik heb me op geen enkel moment Russisch gevoeld en ik spreek niet over nu. Ik spreek over altijd. Dus taal spreken wil nog niet zeggen dat je hetzelfde bent als een bepaald volk. Mijn stad, mijn vrienden, mijn alles was in de Russische taal, maar we waren Oekraïners. We zijn een apart volk. Dus dat gaat niet om taalstrijd... wij als volk zijn niet jullie als volk en we gaan dat ook zo houden. Dus ik wil vooral... Probeer die taalstrijd toch niet te veel uit te blazen, dat dat niet in dezelfde lijn komt als de ideologie van Moskou, die zegt dat het gaat om taal en van: “We gaan ons Russischthaligen beschermen”. Ik heb nooit bescherming van Russen gevoeld. Daar gaat het niet om. Dat zijn ideologische verzinsels.”

Eva: “Taal is gewoon iets wat je gebruikt, maar wil daarom niet zeggen wat je denkt of wat je wilt.”

Eva's tolkervaringen illustreren treffend de grote diversiteit onder Oekraïense vluchtelingen. De idee dat er één uniforme Oekraïense vluchteling bestaat, houdt geen stand. Deze diversiteit is niet enkel historisch te verklaren vanuit vroegere invloedssferen, maar vloeit voort uit diepgewortelde regionale, taalkundige en socioculturele verschillen. Zoals Detrez (2015) en Seals (2019) aantonen, kent Oekraïne een complexe taalsituatie: Russisch is dominant in het oosten en zuiden, terwijl het Oekraïens prevaleert in het westen en centrum. Deze regionale variatie is het resultaat van eeuwenlange processen van ‘russificatie’, ‘polonisatie’ en ‘oekraïnisatie’, die niet alleen het taalgebruik, maar ook de identiteitsvorming van Oekraïners hebben beïnvloed. Kulyk (2017) wijst bovendien op het belang van factoren zoals afkomst, leeftijd, opleidingsniveau en politieke context in de perceptie van taal. De uiteenlopende taalvoorkeuren en identiteitsbelevingen onder Oekraïense vluchtelingen weerspiegelen dan ook een bredere maatschappelijke realiteit, diep verankerd in de Oekraïense geschiedenis en hedendaagse politiek. Deze diversiteit wordt bevestigd door de census van 2001 en de enquête van 2003 (zie Figuren 1 en 2), en sluit aan bij Kulyks (2024) stelling dat taal belichaamd is en onlosmakelijk verbonden is met iemands socioculturele identiteit.

Eva: “Nu zijn er heel veel mensen die al hun weg hebben gevonden, maar in het begin waren er ook jonge mensen, die heel bewust en heel duidelijk kozen om te praten in het Oekraïens...uit

principe. Dus niet omdat ze geen Russisch konden, maar gewoon uit principe. Heel veel jonge mensen uit Kiev (Kyjiv), die vanuit die statement...dat gevoel ... Dat er heel nadrukkelijk Oekraïens wordt gesproken en soms zelfs, als je hoort dat mensen niet zo goed in het Oekraïens praten, maar die staan erop om in het Oekraïens te praten, dan doen we gewoon, omdat ...ja, op dat moment was het belangrijk om dat uit te drukken [sic].”

Eva: “Er zijn klanten die uit rurale gebieden komen, oudere mensen die effectief nooit Russisch hebben gehad.”

Eva: “Er is niet zoiets als één oorlogsvluchteling. Er zijn zoveel verschillende mensen van verschillende achtergronden, verschillende afkomsten, verschillende stijl van kleren. Er zijn mensen die heel netjes zijn gekleed en er zijn mensen die er nogal dakloos uitzien en niet zo fris ruiken. Er zijn zoveel mensen.”

Eva: “Het is natuurlijk afhankelijk waar ze vandaan komen, maar sowieso wordt het heel hard geapprecieerd dat het in het Oekraïens gebeurt. Dus de meeste mensen aanvaarden ook dat ze in het Russisch worden geholpen, maar ik zie meer en meer... altijd gezien... ...en nog altijd...de kans hebben in het Oekraïens heel jouw verhaal te doen dat dat altijd heel geapprecieerd wordt.”

Eva: “Dus je zou denken dat de meeste vluchtelingen uit Donbas en dergelijke plekken komen, maar dat is niet zo, want in Antwerpen was al een heel lange traditie van zo seizoensarbeiders, gastarbeiders, die dan komen werken, al dat niet legaal en dat zijn vooral mensen uit West-Oekraïne. Grensarbeiders van West-Oekraïne. Die hadden al een langere traditie van komen naar België, komen en gaan en heel veel gezinnen zijn nu gekomen gewoon om zich te vestigen, terwijl er vroeger vaders en moeders heen en weer gingen. Die mensen spreken Oekraïens ook thuis en die zijn echt Oekraïenstalig, want die komen uit de regio van Galichina... ...en Wallien dus die regio's die altijd al Oekraïens zijn geweest, want die zijn nog niet gesovjetiseerd zoals de rest. Dus ze spreken daar al altijd Oekraïens. Dus voor hen is het inderdaad heel welkom of heel natuurlijk omdat in het Oekraïens te doen.”

Eva: “Dat er niet zoiets is als één Oekraïense vluchteling, want dat is een groot land met een hele grote diversiteit. Niet alleen etnisch, maar ook sociocultureel. En de diversiteit is, als het kan, zelfs misschien nog groter dan in België. En dat je dat nooit over dezelfde kam kan scheren. Een Oekraïense vluchteling, dat is niet één iemand, dat is heel verschillend. Ook qua leeftijd, afkomst, opleidingsniveau, voorgeschiedenis. Het verschil tussen steden en dorpelingen is groot. Het verschil tussen iemand uit Donbas en iemand uit Lviv is enorm. Dus er zijn zoveel verschillen en zoveel gradaties, dat je dan Oekraïense vluchteling, as such, dat is zoals als ‘de Belg.’ ‘De Belg’ kan echt van alles zijn.”

Eva: “Er zijn klanten die uit rurale gebieden komen, oudere mensen die effectief nooit Russisch hebben gehad.”

Deze grote diversiteit komt niet alleen tot uiting in Eva’s interview, maar blijkt ook uit de getuigenissen van andere tolken, zoals Claudia en Danielle.

Claudia: “Bij die Oekraïense vluchtelingen zag je echt hele grote verschillen. Van zeg maar, ja, allee, het ergste. Wat mij nog altijd het meest bijblijft, dat zijn de mensen die rechtstreeks van de bus vanuit Marioepol gekomen waren. En die zagen er echt uit alsof ze elk moment van hun stoel konden vallen. Dan had je een andere groep. Dat waren mensen uit West-Oekraïne. Dus die niet direct onder super grote dreiging stonden, maar ofwel preventief vertrokken waren, ofwel dachten van: “dit is een mooi moment om eens te kijken of er in West-Europa iets van te maken is” [sic]. Of ook, die oorlog doet de Oekraïense economie geen deugd. Dat is sowieso ook ergens wel te begrijpen. En die mensen, die zaten niet met oorlogstrauma's ofzo. Dus ja, het was heel verschillend.”

Danielle: “Er waren verschillende combinaties. Degenen die thuis misschien wel het Oekraïens spreken, maar evengoed Russisch kunnen en andersom.”

Eva’s interview bevestigt de resultaten van Kulyk’s onderzoek van 2023. Ze vertelde namelijk dat Oekraïners in het openbaar uit principe Oekraïens spreken, maar wanneer beide gesprekspartners het makkelijker vinden Russisch te spreken, ze dit ook doen. De taal van omgang is dus afhankelijk van de plaats, maar ook gewoonweg van het comfort zich te uiten rekening houdend met zijn gesprekspartner (Zie hiervoor ook pg. 53).

Eva: “Dus er is geen conflict in mijn hoofd om dat te beleven. Dus het is niet dat dat raar aanvoelt. En zij heeft wel dingen meegemaakt met Russische soldaten die daar huishielden. En ze heeft ook dingen gezien en gehoord met Russisch die je niet wil horen in je leven. Maar toch, als we met elkaar praten, als mens tot mens praten, dan springen we gewoon naar het Russisch, omdat dat veel natuurlijker aanvoelt [sic]. En er is geen schaamte aan, er is geen veroordeling voor. Het is gewoon geopolitiek en historisch zo gebeurd. Maar we zijn daardoor niet minder Oekraïens.”

3.4.4 Tolk van Wit-Russische origine

Eén participant, namelijk Greet, was van Wit-Russische afkomst. Haar etniciteit speelde geen beduidende rol in haar beleving van het tolken voor Oekraïense vluchtelingen. Wel meldde ze dat dat waarschijnlijk anders zou zijn geweest, mocht ze van Oekraïense afkomst zijn.

Greet: “Zou ik een Oekraïense zijn geweest en ze weten dat, ze zien dat ook al mee, dat ik geen Oekraïense ben, dan ben ik misschien door hen veroordeeld geweest dat ik geen Oekraïens kan [sic].”

Bovenstaande uitspraak maakt een ontologisch narratief uit waarin taalvaardigheid fungeert als sociale marker van legitimiteit. Greet's hypothetisch scenario toont hoe het niet spreken van Oekraïens kan leiden tot uitsluiting. Zo onthult ze de ideologische lading van taalkeuze. Door haar ervaring te ordenen rond morele en sociale structuren, biedt ze een counter-narratief tegen het dominante narratief onder de tolken dat taal in crisissituaties puur functioneel is. Haar verhaal illustreert hoe taalkeuze ook identiteitsconstructie en sociale beoordeling beïnvloedt.

Verder maakt haar Wit-Russische afkomst toch wel een verschil. Haar kennis van het Wit-Russisch hielp haar namelijk om Oekraïens te kunnen verstaan. Volgens Shevelov (1980) hebben het Oekraïens en het Wit-Russisch een gemeenschappelijke oorsprong in het Roetheens dat in het Grootvorstendom Litouwen als administratieve taal werd gebruikt. Deze taal wordt beschouwd als voorloper van zowel het Oud-Wit-Russisch als het Oud-Oekraïens waarbij Shevelov expliciet stelt dat het Roetheens vooral verwantschap vertoont met het Wit-Russisch. Deze gedeelde historische wortels verklaren de structurele en lexicale gelijkenissen tussen beide talen waardoor moedertaalsprekers van het Wit-Russisch vaak in staat zijn om het Oekraïens gedeeltelijk te verstaan. Greet's situatie toont hoe taalkundig verwantschap in de praktijk functioneel kan zijn in tolksituaties en hoe persoonlijke taalachtergrond een verschil kan maken in de toegankelijkheid van communicatie. Eénmaal vond de volgende situatie plaats bij Greet:

Greet: “Ze hebben een tolk uitgenodigd, maar die meneer sprak enkel Oekraïens. Ik weet dat ze allemaal Russisch heel goed begrijpen. En omdat ik de talen als Russisch en Wit-Russisch ken, het Oekraïens is heel gelijkend op Wit-Russisch. Dus dat is een andere uitspraak, maar toch heel veel woordjes delen we [sic]. En ik begrijp hem ook. Ik heb gezegd tegen de rechter dat hij Oekraïens spreekt en dat ik hem wel begrijp, maar dat ik zal vertolken naar het Russisch. De rechter ging akkoord.”

Vanuit het perspectief van de deontologische code is dit volledig ongeoorloofd. Wanneer een tolk niet beëdigd is in een taal, maar deze wel kan begrijpen, is hij verplicht dit te melden aan de rechter. Dat deed Greet ook, maar de rechter heeft dit uiteindelijk toch toegelaten, omdat er geen Oekraïense tolken voorhanden waren. Dit houdt echter voor Greet's cliënt wel degelijk een schending in van het recht op een eerlijk proces, nader bepaald artikel 6, §3, a) en e) van het EVRM.¹⁴

¹⁴ Artikel 6, §3, e) van het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens: “Eenieder tegen wie een vervolging is ingesteld, heeft in het bijzonder de volgende rechten: a) onverwijld, in een taal die hij verstaat en in bijzonderheden, op de hoogte te worden gesteld van de aard en reden van de tegen hem ingebrachte beschuldiging; e) zich kosteloos te doen bijstaan door een tolk, indien hij de taal die ter terechtzitting wordt gebezigd niet verstaat of niet spreekt.

Daarnaast gaf Greet aan dat het thema 'oorlog' volledig uit den boze was en dat ze zich toch zorgen maakte over de reactie van de Oekraïense vluchtelingen om voor hen te tolken in het Russisch.

Greet: "Ik heb nooit gehad dat iemand mij, zelfs tijdens de wachttijd, als we soms in de wachtzaal moeten zitten samen, dat ze mij over mijn politieke bevindingen vragen of anders over de oorlog niet [sic]. Oorlog is gelijk, hoe zou ik het zeggen, het verboden gebied op gespreksvlak."

Greet: "Ik had ook in het begin, had ik ook altijd een beetje vrees, ja, ik ga tolken voor een Oekraïner en voor Oekraïense vluchtelingen en ik ga praten tegen hen in het Russisch. In het begin was het voor mij heel moeilijk."

Over de hele situatie in Oekraïne leek dat Greet het toch niet volledig bij het juiste eind had. Zo meende ze dat men in het oosten van Oekraïne voornamelijk Oekraïens spreken en in het centrum en Westen Russisch, terwijl de realiteit en de literatuurstudie juist het tegenovergestelde aantonen. Dit kan anderzijds ook te wijten zijn aan het feit dat Greet de woorden 'oost' en 'west' in het Nederlands door elkaar haalde.

Greet: "Sommige verkozen inderdaad het Russisch. Vooral gaat het over de vluchtelingen die uit zo'n gebieden komen als Donetsk, Loehansk en ja, gebieden waar in 2014 eigenlijk het conflict is begonnen en dat dus de mensen van die gebieden verkozen Russisch te praten [sic]. En tussen elkaar praten ze ook Russisch... Andersom, ja, natuurlijk, sommige vluchtelingen wilden wel hun eigen taal in het Oekraïens. Vooral als ze van **Oost-Oekraïne** kwamen.."

Greet: "Maar dat was een man die Russisch eigenlijk... Waarschijnlijk voor hem was het heel moeilijk om Russisch te praten. Hij was van Oost-Oekraïne. En in **Oost-Oekraïne**, dat is... De Oekraïense taal zit diep daarin. Ze praten dan, ja, bijvoorbeeld Centraal-Oekraïne en West-Oekraïne. Ze praten veel ook Russisch [sic]. Zelfs tussen elkaar. Maar Oost-Oekraïne is echt zo Oekraïens-Oekraïens want ze verstaan allemaal Russisch, natuurlijk."

Greet heeft veel begrip voor de afschuif van Oekraïners tegenover Russen gezien de omstandigheden. Haar toekomstperspectief met betrekking tot de situatie is niet zo positief. Ook zij vreest dat de band tussen Russen en Oekraïners voorgoed aan banden ligt en meent dat in Vlaanderen er geen contact zal zijn tussen Oekraïners en Russen.

Greet: "En ik begrijp mensen heel goed dat ze die haat beginnen te voelen tegen Russen. Tegen alle Russen of ze nu voor of tegen de oorlog zijn, maar dat gaat enkel groeien. Dat zal niet stoppen en niet voorbijgaan. Zelfs als oorlog stopt, zal dat niet stoppen. Dus die haat... die hechte band die verbroken is, gaat groeien."

Greet: “Ik zie bijvoorbeeld ja, Oekraïense mensen proberen toch een beetje zich apart te houden van de Russische mensen, maar ze gaan, ja, ze maken geen conflicten tussen elkaar [sic]. Nee, dat niet. Ze gaan waarschijnlijk in de meeste gevallen zo gewoon apart staan, apart blijven... Ik zie nu al, bijvoorbeeld in Kortrijk, hebben we zo'n organisatie voor Oekraïners 'Razum'. Dus dat zijn allemaal Oekraïners die iets organiseren, die samen iets doen.”

Greet rapporteerde dat tolken voor Oekraïense vluchtelingen niet zozeer verschilt dan voor Russen of Wit-Russen. Ze gelooft namelijk dat deze drie volkeren zowat dezelfde cultuur gemeen hebben. Deze perceptie van Greet sluit aan bij de literatuur die wijst op de gedeelde historische en culturele achtergrond van Oekraïners, Russen en Wit-Russen. Volgens Shevelov (1980) delen het Oekraïens en het Wit-Russisch taalkundige wortels die teruggaan op het Roetheens. Daarnaast benadrukken Bilaniuk (2005) en Detrez (2015) dat deze volkeren lange tijd onder dezelfde politieke regimes leefden. Dat heeft geleid tot culturele verwevenheid en vergelijkbare sociale structuren. Hoewel er vandaag duidelijk politieke en identiteitsverschillen bestaan, blijft de gedeelde geschiedenis een belangrijke factor in de perceptie van culturele nabijheid.

Greet: “Iedere nationaliteit heeft zijn eigen manieren en mentaliteit en ook tradities. En afhankelijk van dat is jouw tolkbeurt een beetje verschillend, maar dat ligt aan de nationaliteit van de mensen. Iedere nationaliteit heeft iets, ja. Oekraïners ook. Dus ze zijn..., ja, ze zijn ook anders dan Tsjetsjenen. Ze zijn anders dan Georgiërs of Armeniërs. Maar Oekraïne... ...ja, ik zie niet zo veel verschil tussen Oekraïners en Russen eigenlijk en Wit-Russen. Dat is een beetje dezelfde cultuur, zou ik zeggen.”

3.5 Andere opmerkelijke resultaten

3.5.1 Perceptie van de tolken over het aantal tolken Oekraïens-Nederlands in Vlaanderen

Een ander opvallend interessant gegeven is de perceptie van de tolken over het aantal tolken Oekraïens-Nederlands. Quasi alle participanten gaven te kennen dat er niet genoeg gecertificeerde tolken Oekraïens-Nederlands zijn. Sommige tolken zoals Bart en Helena gingen er zelfs vanuit dat er überhaupt geen gecertificeerde Oekraïense tolken zijn. Bijgevolg wordt er om die reden voornamelijk een beroep gedaan op tolken met de talencombinatie Russisch-Nederlands. Dat zou dus een mogelijke verklaring kunnen zijn voor het feit dat slechts één tolk met de talencombinatie Oekraïens-Nederlands kon deelnemen aan dit onderzoek. Zo zouden er dus best voor optimale dienstverlening meer tolken Oekraïens-Nederlands dienen te worden opgeleid. De cijfers van het Agentschap van Integratie en Inburgering in Grafieken 1 en 2 illustreren dit. Zo zijn er veel meer aanvragen voor tolkopdrachten in het Oekraïens dan er worden beantwoord. De volgende citaten geven deze gedachten weer:

Anna: “Maar er waren nooit genoeg Oekraïense tolken. Er zijn heel weinig Oekraïense tolken momenteel. En ze werken allemaal, ze werken in Fedasil en ze zijn druk bezet.”

Bart: "Er zijn geen gecertificeerde sociaal tolken Oekraïens ..."

Bart: "Ik denk dat het eerder een principiële kwestie is. Als ze het niet willen spreken, dan gaan ze erop aandringen om geholpen te worden in het Oekraïens. Maar dan worden ze niet geholpen, *want er zijn geen tolken die Oekraïens mogen...* Of dan moeten ze iemand uit het Nooddorp gaan halen die half zijn gat gaat tolken en dan is er van die deontologie helemaal niets sprake."

Claudia: "Dat weet ik eigenlijk niet zo goed. We hadden wel een paar collega's, maar ik heb geen idee hoeveel."

Eva: "Ik sta daar geregistreerd in eerste instantie als tolk Oekraïens en ik denk dat ik vooral Oekraïense opdrachten krijg, want er zijn veel meer Russische tolken dan Oekraïense tolken... voor Oekraïens waren er tot nog toe één of twee tolken. Dus ik weet niet hoe het nu is, maar er is zeker geen... geen leger aan Oekraïense tolken, want ten eerste moet je dat kunnen. Ten tweede moet je al dat certificeringsgedoe doorlopen... In november ben ik de certificering gaan doen voor Oekraïens en die dag waren we zeker met weer een stuk of vijf, maar ik weet niet of iedereen is geslaagd. Ik ben geslaagd... Het is natuurlijk... Ik weet... ...dat weet ik niet, maar ik denk dat ze daarmee bezig zijn."

Femke: "Maar ja, als alternatieve taal wordt dan Russisch vaak aangevraagd. En ik denk omdat er niet zoveel tolken Oekraïens zijn, dan gaan ook tolken Russisch... Ja, die worden dan ook ingeschakeld."

Greet: "maar ze hadden er alle begrip voor dat er niet zoveel Oekraïense tolken zijn. Ze zijn druk bezet."

Helena: "De cliënten vragen soms naar een Oekraïense tolk, maar er zijn geen Oekraïense tolken."

3.5.2 Dankbaarheid van de vluchtelingen voor de vertolking

Hoewel er sprake is van aanzienlijke taalkundige spanningen tussen het Russisch en het Oekraïens, rapporteren de tolken dat zij een uitgesproken gevoel van dankbaarheid ervaren vanwege de Oekraïense vluchtelingen voor hun vertolking. De volgende citaten illustreren dit. Enkel Greet haalde wel aan dat ze een paar keer de indruk heeft gehad dat enkele vluchtelingen niet tevreden waren met de aanwezigheid van de tolk als zodanig. Het ging dus niet per se over de kwaliteit van de vertolking, maar eerder over de aanwezigheid van de tolk. Deze zorgde er namelijk voor dat de vluchtelingen een foute associatie maakten tussen de aanwezigheid van de tolk en de plotse strengheid van de

maatschappelijk assistent. De assistent nodigt immers een tolk uit, wanneer de materie wat complexer wordt.

Anna: "Soms zeg ik dat: "Vind je dat niet erg? Vind je dat niet erg dat ik Russisch zal praten? Ik begrijp dat je misschien dat niet zou willen." Maar iedereen zegt me: "Het is oké. Ik ben blij dat er iemand gekomen is." De Oekraïners waren heel dankbaar voor het tolken."

Claudia: "Dat hangt af van persoon tot persoon. Ik denk dat de meesten echt wel... dankbaar waren voor de hulp, euhm, maar er waren ook die die gewoon zeiden van: "Goh ja, dat is mijn recht, voilà". En dan heb je die paar die, euh, voor wie het allemaal niet goed is, omdat het geen Oekraïens is. Maar de grote meerderheid dus wel."

Femke: "Meestal zijn ze wel heel dankbaar dat ik voor ze heb getolkt. Dus ze bedanken je altijd op het einde van een gesprek. Ik denk dat ze blij zijn dat ze hun verhaal kunnen doen en dat hun gesprekspartner alles goed kan begrijpen."

Kato: "Eigenlijk waren ze altijd dankbaar... Er zijn heel veel mensen die mij nadien bedanken."

Greet: "Ja, een paar keer had ik dat gevoel. Ze hebben het nooit expliciet gezegd, maar ik had het gevoel dat ze niet content waren dat er een tolk aanwezig was. Mensen waren niet content. Ze waren niet tevreden. Waarom? Ik ga het uitleggen. Mensen doen hun best om Nederlands te leren. Ze hebben ook zo'n trouwe band met bijvoorbeeld hun maatschappelijk assistent en plots nodigt die assistent een tolk uit. En via de tolk wordt het gesprek gevoerd. Natuurlijk komen er veel vragen aan bod. De taal die hij is al gewend om te praten met de assistent, dus gebaren met wat pas geleerd Nederlands is plots veranderd sinds er een tolk bij is [sic]. En ze denken dat de maatschappelijk assistent veeleisender wordt door de tolk. Ze blamen de tolk daarvoor, dat die als derde persoon hier zit en dat die trouwe band wel verbroken is daardoor."

3.5.3 Het gedrag van de Oekraïense vluchtelingen ten opzichte van de Russische taal

Uit de interviews blijkt duidelijk dat niet alle Oekraïense vluchtelingen hetzelfde gedrag vertonen. Voor de ene vluchteling is het een enorm emotionele aangelegenheid. Bijgevolg kan hij het Russisch niet aanhoren, laat staan die taal over zijn lippen krijgen. Voor de andere vluchteling zit het allemaal niet zo nauw en is hun prioriteit de mogelijkheid om te communiceren afgezien van de taal. Verder wordt de weigering om Russisch te bezigen, gebruikt als statement.

Hiermee wordt bevestigd wat Seals en Kulyk hebben beschreven in hun literatuur. Oekraïense vluchtelingen vertonen namelijk uiteenlopend gedrag tegenover het Russisch. Zo zijn er enerzijds Oekraïners die het Russisch bewust afwijzen als reactie op de Russische agressie als een symbolische daad van verzet en een manier om hun Oekraïense identiteit te versterken (Seals, 2019; Seals 2019a).

Anderzijds zijn er ook Oekraïners die het Russisch blijven hanteren, hetzij om pragmatische redenen, hetzij als vorm van innerlijk verzet tegen de sociale en politieke druk om over te schakelen naar het Oekraïens (Kulyk, 2024). In de literatuur wordt dus bevestigd dat het taalgedrag van Oekraïense vluchtelingen niet uniform is, maar sterk beïnvloed wordt door persoonlijke, politieke en emotionele factoren.

Ingrid gaf aan dat voornamelijk de jeugd weigert Russisch te spreken als statement. Ook dat wordt ondersteund in de literatuur. Seals (2019) stelt dat vele jongeren reeds voor de oorlog bewust kozen om enkel Oekraïens te spreken, ook al zijn ze het Russisch machtig. Sinds de Russische invasie is deze tendens enkel toegenomen. Zo wordt het Oekraïens steeds vaker gebruikt als symbool van nationale identiteit en verzet tegen de agressor. Dit geldt niet alleen voor nieuwaangekomen vluchtelingen, maar ook voor Oekraïners die Oekraïne reeds voor de oorlog hadden verlaten. Zoals Seals (2019a) uiteenzet, leveren ook leden van de Oekraïense diaspora een actieve bijdrage aan de taalverschuiving door het Oekraïens te promoten ten koste van het Russisch, als uiting van hun verbondenheid met de Oekraïense identiteit. Ook dat stemt overeen met de realiteit. De Oekraïners die al voor het uitbreken van de oorlog in België verbleven en daarna de status van vluchteling kregen, vertonen immers een gelijkaardig gedrag aan dat van de Oekraïense vluchtelingen. Dat kwam naar voren in het interview met Anna.

Eva: “Dus dat gebeurt wel. Het is ook al gebeurd dat mensen wel... uit principe Oekraïens zullen praten, die heel veel moeite doen en waarbij je ziet dat het heel veel inspanning kost. En ik vraag me af: “Waarom doen we zo moeilijk en schakelen we niet gewoon over naar het Russisch?” En dan hoor je: “Nee, want uit principe doen we dat niet.” Dat gebeurt ook.”

Ingrid: “Ik heb wel één geval meegemaakt waarbij de klant heel erg emotioneel was daarover waarbij het zo om de zin moeilijk leek om Russisch te praten.”

Eva: “Het is natuurlijk afhankelijk waar ze vandaan komen, maar sowieso wordt het heel hard geapprecieerd dat het in het Oekraïens gebeurt. Dus de meeste mensen aanvaarden ook dat ze in het Russisch worden geholpen, maar ik zie meer en meer... altijd gezien... ...en nog altijd... ...De kans hebben in het Oekraïens heel jouw verhaal te doen dat dat altijd heel geapprecieerd wordt.”

Claudia: “Dus je had die paar gevallen die er een groot punt van maakten. En je had andere gevallen waar je merkte dat ze wel Oekraïens verkiezen, maar kijk, dit is de tolk die er zit om ons te helpen en ze is ook een buitenlandse [sic]. Dus dat is geen probleem om Russisch te praten. En dan voor tweetaligen of Russischtaligen is het uiteraard geen probleem om Russisch te praten.”

Helena: “Soms willen mensen toch Oekraïens blijven praten en als de mensen van oosten van Oekraïne komen, dan spreken ze vaak gewoon geen Oekraïens [sic]. Ze begrijpen het wel, maar

hun moedertaal is Russisch... en er is nog een derde groep voor wie het helemaal niet uitmaakt... Het zijn gewoon verschillende mensen.”

Anna: “Maar ik heb heel veel Oekraïners op mijn vriendenlijst. Zij praten met mij allemaal heel goed in het Russisch [sic]. Ik merk dat in het begin van de oorlog er meer stress was. Ik bedoel de mensen, sommige mensen die al hier woonden. Die van de Oekraïense afkomst. Maar die heel erg [sic] door de zenuwen gejaagd waren toen de oorlog begon, want daar zijn hun families en hun vrienden. Dus ik merk op hen dat die agressie en die stress een beetje minder is [sic]. Maar als ik zelf iets merkte, als zij mij iets stuurden over de Russische taal, dan werd ik zelf kwaad. Dat is Poetin, maar niet de Russische taal die de vijand is.”

Anna: “Verschillende slechte grapjes over de Russische taal bijvoorbeeld. Of andere momenten, uittlachen van sommige Russische woorden... Dus als ik zoiets merkte, dan zei ik: “Ah, ah, de Russische taal is niet schuldig dat Poetin die taal spreekt. Dat is niet de Russische taal die de oorlog begon.”

Via de lens van ontologische narratieven kunnen we bovenstaande citaten onder de loep nemen. Wanneer Oekraïense vluchtelingen bewust kiezen om het Oekraïens te gebruiken, ondanks hun beheersing van het Russisch, construeren ze een ontologisch narratief waarin taal fungeert als een expressie van verzet en marker van identiteit. Dit sluit aan bij het dominante narratief dat Russisch symbool staat voor onderdrukking. Tegelijkertijd representeren vluchtelingen die het Russisch blijven gebruiken een counter-narratief waarin de keuze voor taal primair wordt gestuurd door overwegingen van comfort en communicatieve efficiëntie. De spanning tussen deze narratieven komt ook tot uiting in de omgang tussen vluchtelingen. Zo beschrijft Eva dat sommige Oekraïners bewust Oekraïens spreken uit principe, terwijl anderen in privécontexten overschakelen naar het Russisch, omdat dat natuurlijker aanvoelt. Deze dynamiek toont aan dat taalkeuze niet alleen een individuele beslissing is, maar ook een sociale en politieke handeling die voortdurend wordt heronderhandeld.

3.5.4 Perceptie van de tolken over de kennis van de hulpverleners over de talige situatie

Uit de interviews blijkt duidelijk dat de hulpverleners absoluut niet op de hoogte zijn van de taalsituatie in Oekraïne. Volgens Eva's ervaring laat het hen bij wijze van spreken koud. Voor hen maakt het namelijk geen verschil of er nu getolkt wordt vanuit het Russisch dan wel het Oekraïens. Het belangrijkste is dat de communicatie kan plaatsvinden en de boodschap wordt overgebracht. Verder gaven enkele respondenten aan dat hulpverleners er vaak vanuit gaan dat een Oekraïner per definitie Oekraïens spreekt. Dat klopt uiteraard totaal niet. De literatuurstudie van deze masterproef benadrukt uitdrukkelijk en herhaaldelijk dat Oekraïne een taalkundig complex en regionaal verdeeld land is. Niet elke Oekraïner spreekt Oekraïens. Bij vele Oekraïners is het Russisch hun moedertaal of zijn ze tweetalig. De taalkeuze is nauw verbonden met identiteit, politiek en persoonlijke ervaringen. Volgens Seals (2019) hangt de taalkeuze echt af van situatie tot situatie.

Deze vaststellingen suggereren dat er nood is aan een korte intakeprocedure waarbij er naar de taalvoorkeur van de Oekraïense vluchteling wordt gepeild. Voorts dienen hulpverleners zich bewust te zijn van de linguïstische realiteit. De volgende passages geven deze fenomenen weer.

Eva: “Ik heb gemerkt dat dat voor de hulpverlener geen reet uitmaakt. Welke tolk dat dat is, maakt niet uit. Ja, het belangrijkste is dat het gecommuniceerd wordt en dat dat wel begrepen wordt en dat de boodschap wordt doorgegeven. Of het Russisch of het Oekraïens is, maakt niet uit. Maar men gaat ervan uit dat alle Oekraïners Oekraïens spreken, maar dat is niet altijd zo.”

Femke: “Ik denk vaak vanuit de hulpverlening dat er naar Oekraïens wordt gevraagd, omdat ze denken dat die mensen vanuit Oekraïne komen en ze daarom Oekraïens spreken.”

Helena: “Het is voorgekomen dat ze vragen welke taal ik nu spreek, Oekraïens of Russisch, want ik denk vaak dat ze gewoon niet begrepen wat het verschil is, dat het over twee verschillende talen gaat.”

Ingrid: “Maar ik denk dat Vlaanderen dat niet tot op dat niveau doorheeft, dat er anders wordt gekeken naar de Russische taal.”

Greet: “Ja, dat is al zoveel keer gebeurd. Ja, je komt voor een Oekraïner, maar bij je introductie vermeld je altijd dat je Russisch-Nederlands gaat tolken. En soms zeggen ze: “Oh, geen Oekraïens?” en ik zeg: “Ja, geen Oekraïens, maar enkel Russisch.” ... Ja, ze zijn soms verbaasd, maar dan zijn ze gerustgesteld omdat de cliënt ook Russisch spreekt.”

Bovenstaande citaten demonstreren hoe tolken via ontologische narratieven institutionele aannames en het gebrek aan taalkundige sensitiviteit bij hulpverleners aankaarten en bekritisieren. Ze doorbreken het dominante narratief dat Oekraïens de vanzelfsprekende voertaal is voor Oekraïense vluchtelingen en tonen aan dat de realiteit complexer is. Verwarring ontstaat wanneer hulpverleners ervan uitgaan dat alle Oekraïners Oekraïens spreken. Via narratieve interventies zoals Greet, die het gebruik van het Russisch reframet als pragmatisch in plaats van problematisch, herstructureren tolken actief de sociale perceptie van taalgebruik in hulpverlening.

3.6 Visualisatie van de resultaten en toepassing van de theorie erop

3.6.1 Samenvattende tabel van de belangrijkste bevindingen

Thema	Kernbevindingen
Taalspanningen	Sinds het begin van de Russische invasie in Oekraïne is een spanningsveld ontstaan tussen het Russisch en het Oekraïens dat zich weerspiegelt in de tolkpraktijk. Zo ervaart een aanzienlijk deel van de tolken Russisch-Nederlands emotionele stress voor de aanvang van een tolkopdracht voor Oekraïense vluchtelingen.
Tolkervaringen	Tolken ervaren emotionele belasting, vooral bij traumatische verhalen. Copingstrategieën variëren van praten met collega's of dierbaren tot creatieve verwerking.
Etniciteit	Tolken van Russische origine voelen zich vaak verplicht hun standpunt over de oorlog te verduidelijken, omdat ze een counter-narratief willen construeren ten opzichte van het dominante narratief dat een Rus de daden van zijn vaderland steunt.
Professioneel vs. niet-professioneel	Niet-professionele tolken nemen vaker een bemiddelende rol op zich en delen hun standpunt openlijk ten opzichte van professionele tolken die zich (meestal) aan het neutraliteitsprincipe houden.
Taalkeuze en perceptie	Uit de ervaringen van de tolken blijkt dat Oekraïense vluchtelingen in Vlaanderen toch wel verschillen in taalvoorkeuren. Hoewel de meeste vluchtelingen het Russisch pragmatisch blijven gebruiken, zijn er uitzonderlijke gevallen waarin sommigen bewust weigeren deze taal te spreken.
Hulpverlening en bewustzijn	Hulpverleners zijn vaak onvoldoende op de hoogte van de complexe situatie in Oekraïne. Dat leidt tot verkeerde aannames over taalvoorkeur.
Toekomstperspectief	De toekomst van het Russisch in Oekraïne is onzeker. Een aanzienlijk aandeel van de tolken verwacht dat het Oekraïens in de toekomst een sterkere rol zal spelen als identiteitssymbool.

3.6.2 Toepassing van ontologische en publieke narratieven

Type narratief	Toepassing	Concreet
Ontologisch narratief <i>Verhalen die individuen helpen hun persoonlijke identiteit en ervaringen te begrijpen</i>	De manier waarop tolken hun eigen identiteit en achtergrond verwoorden in relatie tot het conflict Ontologische narratieven worden zichtbaar in de manier waarop tolken hun persoonlijke achtergrond en emoties verwoorden binnen het conflictueuze kader van oorlog.	Veel tolken van Russische origine ervaren een innerlijke noodzaak om hun standpunt ten aanzien van de oorlog expliciet te maken ondanks het deontologische principe van neutraliteit. Eva (Oekraïense tolk met Russisch als moedertaal) beschrijft hoe zij haar Oekraïense identiteit reconstrueert door actief haar Oekraïens bij te scholen en bewust te kiezen voor taalgebruik als vorm van solidariteit. Anna (tolk van Russische origine) gebruikt visuele elementen zoals kleding en accessoires in de kleuren van de Oekraïense vlag om haar empathie en positionering subtiel te communiceren en verwerkt haar ervaringen in narratieve teksten als copingstrategie.
Publiek narratief <i>Verhalen die circuleren binnen gemeenschappen, instellingen of naties en gedeeld worden via media en instellingen</i>	De manier waarop instellingen en media het conflict en de taalkeuze framen Publieke narratieven beïnvloeden de verwachtingen en gedragingen van zowel tolken als hulpverleners.	Het dominante narratief dat tolken strikt neutraal moeten blijven, leidt tot spanningen wanneer tolken emotioneel betrokken raken bij traumatische verhalen. Hulpverleners gaan vaak uit van de veronderstelling dat elke Oekraïense vluchteling Oekraïens spreekt. Dat resulteert in foutieve tolkeuzes en communicatieve misverstanden. De associatie van het Russisch met de agressor creëert een maatschappelijke framing die tolken Russisch-Nederlands in een kwetsbare positie plaatst ondanks hun professionele competentie.

3.6.3 Toepassing van narratieven met betrekking tot hun verhouding van macht

Soort narratief	Toepassing	Concreet
Dominant narratief <i>Cultureel dominante verhalen die de norm bepalen binnen een samenleving of instelling</i>	Maatschappelijke en institutionele kaders bepalen hoe tolken zich horen te gedragen en hoe taalkeuze wordt geïnterpreteerd.	Het narratief dat tolken worden geacht altijd neutraal te blijven, is verankerd in hun deontologische code. Er leeft een institutionele veronderstelling dat elke Oekraïense vluchteling Oekraïens spreekt.
Counter-narratief <i>Verhalen die ingaan tegen dominante narratieven en alternatieve perspectieven bieden</i>	Tolken verzetten zich actief tegen dominante verwachtingen en formuleren alternatieve perspectieven die hun professionele en persoonlijke realiteit beter weerspiegelen.	Anna (tolk van Russische origine) gebruikt symbolische handelingen om haar solidariteit te tonen en de dominante frame van 'de vijand' te doorbreken. Niet-professionele tolken zoals Jolien en Danielle doorbreken het dominante narratief van professionele neutraliteit door emotionele betrokkenheid te tonen, empathie uit te drukken of zelfs actief te bemiddelen. Ze construeren een narratief waarin menselijkheid en engagement centraal staan.

3.6.4 Toepassing van framing en reframing

Framing / Reframing	Toepassing	Concreet
Framing <i>De manier waarop taal en context een situatie betekenis geven en beïnvloeden hoe ze wordt geïnterpreteerd</i>	Het Russisch wordt geframed als taal van de agressor en het Oekraïens als symbool van verzet en identiteit.	De associatie van het Russisch met de agressor beïnvloedt hoe cliënten reageren op Russischtalige tolken. Zo weigeren sommige cliënten Russisch te spreken, omdat het wordt gezien als taal van de bezetter.
Reframing <i>Het herstructureren van bestaande frames om een alternatieve betekenis te creëren</i>	Tolken reframen hun rol en taalkeuze om zich te positioneren binnen het conflict waarbij ze subtiele of expliciete strategieën gebruiken om afstand te nemen van negatieve associaties en empathie en solidariteit te tonen.	Jolien communiceert expliciet haar Russische achtergrond en haar afwijzing van het Poetin-regime als strategische positionering om het vertrouwen van haar Oekraïense cliënt te winnen. Daarbij reframeert ze de idee dat Russische origine gelijkstaat aan politieke loyaliteit aan Rusland. Eva hanteert een cliëntgerichte aanpak waarbij ze zich flexibel aanpast aan de taalvoorkeur van de vluchteling. Eva reframeert de idee dat taalkeuze fungeert als politieke positionering door taal te benaderen als een pragmatisch en empathisch instrument.

4 Besluit

In dit onderdeel wordt het besluit van dit onderzoek toegelicht. Daarbij komen de verworven inzichten alsook de daarmee samengaande kritiek aan bod. Ten slotte worden er aanbevelingen geformuleerd voor toekomstig onderzoek.

4.1 Inzichten en kritiek

Deze masterproef heeft een onderbelicht aspect van de tolkwetenschap blootgelegd, namelijk de invloed van geopolitieke spanningen op de dagdagelijkse praktijk van tolken. Door ervaringen van tolken voor Oekraïense vluchtelingen te analyseren, bleek dat taalkeuze zelden neutraal is. Integendeel, taal blijkt doordrongen van betekenis, herinnering en soms zelfs conflict.

Hoewel de meeste tolken aangeven dat de communicatie primeert en dat vluchtelingen in noodsituaties pragmatisch omgaan met taal, blijkt uit de interviews dat het spanningsveld tussen het Russisch en het Oekraïens wel degelijk aanwezig is. Dit manifesteert zich in subtiele vormen van ongemak, taalverschuiving tijdens gesprekken en in enkele gevallen zelfs een expliciete weigering om Russisch te spreken. Taal fungeert hier niet alleen als communicatiemiddel, maar ook als symbool van identiteit, loyaliteit en trauma.

De tolken zelf bevinden zich in een bijzonder complexe positie. Vooral tolken van Russische origine ervaren emotionele belasting en doorbreken soms het neutraliteitsprincipe. Niet-professionele tolken nemen vaker een bemiddelende rol op zich. Dat vergroot hun betrokkenheid, maar roept tevens ethische vragen op over de grenzen van hun rol.

Een opvallende bevinding is de discrepantie tussen het taalbeleid in Oekraïne en de realiteit in Vlaanderen. Waar beleidsmatig het Oekraïens wordt gepromoot, blijkt in de praktijk dat veel vluchtelingen toch een beroep doen op een tolk Russisch-Nederlands. Dit leidt tot een paradoxale situatie waarin tolken Russisch-Nederlands onmisbaar zijn, maar tegelijkertijd geconfronteerd worden met wantrouwen of emotionele afstand door hun taal of afkomst. Toch blijkt uit de getuigenissen dat Oekraïense vluchtelingen in de eerste plaats dankbaar zijn voor de hulp, ongeacht de taal waarin die wordt aangeboden. Er zijn echter een aantal uitzonderingen waarbij de taalkeuze een emotioneel beladen kwestie vormde en het Russisch werd geassocieerd met de agressor.

Een belangrijk inzicht dat uit deze studie voortvloeit is dat taalkeuze niet altijd louter pragmatisch is, maar ook een symbolische daad kan zijn van verzet, solidariteit of zelfbevestiging. Taal is namelijk nauw verweven met persoonlijke ervaringen, politieke overtuigingen en collectieve identiteit. Zowel tolken als hulpverleners moeten zich bewust zijn van de symbolische lading van de taalkeuze van de vluchteling en hier empathisch mee omgaan. De narratieve benadering van Mona Baker heeft ertoe bijgedragen deze complexiteit te duiden. Tolken brengen niet alleen boodschappen over, maar construeren zelf ook

actief betekenis binnen sociale, culturele en politieke contexten. Deze invalshoek maakte het mogelijk om niet alleen de inhoud van de interviews te analyseren, maar ook de onderliggende betekenis-kaders en morele positioneringen bloot te leggen.

Daarnaast werd duidelijk dat er bij Vlaamse instellingen een gebrek heerst aan kennis over de ingewikkelde taalsituatie in Oekraïne. De assumptie dat elke Oekraïense vluchteling het Oekraïens als moedertaal of voorkeurstaal heeft, strookt niet met de linguïstische werkelijkheid. De structurele ondervetegenwoordiging van gecertificeerde Oekraïens-Nederlandse tolken, zoals door de participanten gerapporteerd, leidt ertoe dat in de praktijk vaak Russisch-Nederlandse tolken worden ingezet. Deze situatie brengt in bepaalde gevallen spanningen met zich mee. Het opleiden van meer tolken Oekraïens-Nederlands lijkt dan ook een noodzaak.

Een belangrijk inzicht dat uit deze studie naar voren komt, is dat er geen uniforme categorie bestaat die 'de Oekraïense vluchteling' omvat. De interviews getuigen van een aanzienlijke diversiteit in taalvoorkeuren, identiteitsbeleving en copingstrategieën, afhankelijk van factoren zoals regio van afkomst, leeftijd, opleidingsniveau en individuele ervaringen. Deze nuance is essentieel voor een accurate interpretatie van de tolkervaringen. Tevens vormt ze een essentiële randvoorwaarde voor de ontwikkeling van een beleid dat recht doet aan de onderliggende complexiteit.

Verder kent dit onderzoek enkele methodologische beperkingen. Zo kon niet voor elke tolksoort en talencombinatie een diepte-interview worden afgenomen. Child Language Brokers werden om ethische en praktische redenen uitgesloten. De meerderheid van de geïnterviewde tolken werkte met de talencombinatie Russisch-Nederlands; slechts één tolk beheerde Oekraïens-Nederlands, wat de balans van de bevindingen beïnvloedt. Daarnaast kan rekrutering via persoonlijke en professionele netwerken geleid hebben tot selectievertekening. Hoewel dit onderzoek een breed scala aan perspectieven opleverde door geen strikte criteria te hanteren inzake opleiding of ervaring, bemoeilijkt het de vergelijkbaarheid tussen respondenten. De persoonlijke aard van sommige vragen kan bovendien de openheid van deelnemers hebben beïnvloed, ondanks maatregelen ter waarborging van anonimiteit. Ten slotte moet worden stilgestaan bij een potentiële interviewerbias, voortvloeiend uit het feit dat de onderzoeker het Russisch beheerst, maar geen kennis heeft van het Oekraïens. Gezien de kwalitatieve aard van het onderzoek dienen de resultaten te worden geïnterpreteerd als verkennende inzichten, zonder aanspraak op statistische representativiteit.

Kortom benadrukt deze studie dat tolken niet louter fungeren als bruggenbouwers tussen talen, maar ook als bemiddelaars tussen culturen, trauma's en identiteiten. In een wereld waarin conflicten steeds vaker migratiestromen op gang brengen, is het van essentieel belang dat de rol van tolken niet alleen wordt erkend en ondersteund, maar ook kritisch blijft worden onderzocht met oog voor de narratieven waarin zij opereren.

4.2 Aanbevelingen voor toekomstig onderzoek

Gezien de tekortkomingen van dit onderzoek, worden de volgende aanbevelingen voor toekomstig onderzoek gedaan:

- Toekomstig onderzoek zou moeten streven naar een meer gebalanceerde steekproef, met een grotere vertegenwoordiging van Oekraïens-Nederlandse tolken en deelnemers uit diverse regio's van Vlaanderen. Idealiter omvat de studie een gelijk aantal Russisch-Nederlandse en Oekraïens-Nederlandse tolken, waarbij binnen elke talencombinatie verschillende types tolken worden geïnterviewd.
- Daarnaast kan een grootschalige survey onder tolken bijdragen aan een statistisch onderbouwd inzicht in hun ervaringen en percepties met betrekking tot het spanningsveld tussen het Russisch en het Oekraïens. Een dergelijke kwantitatieve benadering zou een waardevolle aanvulling vormen op dit kwalitatieve onderzoek.
- Een longitudinale studie naar de evolutie van taalvoorkeuren en taalgebruik onder Oekraïense vluchtelingen in de diaspora zou waardevolle inzichten kunnen opleveren in de dynamieken op lange termijn. Dergelijk onderzoek kan bijdragen aan een dieper begrip van hoe migratiecontexten taalpraktijken beïnvloeden doorheen de tijd.
- Vervolgonderzoek zou zich kunnen richten op de impact van de taalkeuze van Oekraïense vluchtelingen op de effectiviteit van de hulpverlening. Een dergelijke focus kan bijdragen aan een beter begrip van hoe taalgebruik de toegankelijkheid en kwaliteit van ondersteuning beïnvloedt.
- Aangezien deze studie zich richt op de ervaringen van tolken, zou vervolgonderzoek zich kunnen toespitsen op de perspectieven van Oekraïense vluchtelingen. Door ook hun ervaringen in kaart te brengen, wordt het mogelijk een vollediger beeld te verkrijgen van de impact van taalkeuze op hulpverlening en integratie.
- Daarnaast blijkt er een duidelijke nood aan gerichte vorming voor hulpverleners over de taalsituatie in Oekraïne. Een verhoogd bewustzijn hierover kan de interculturele communicatie aanzienlijk bevorderen.

5 Bibliografie

- Address by the President of the Russian Federation.* (2022, February 21). President of Russia. <http://en.kremlin.ru/events/president/news/67828>
- Antonini, R. (2015). Child Language Brokering. F. Pöchhacker (red.), *Routledge encyclopedia of interpreting studies* (48-49). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315678467>
- Antonini, R. (2015). Non-Professional Interpreting. F. Pöchhacker (red.), *Routledge encyclopedia of interpreting studies* (277-279). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315678467>
- Aref'ev, A. L. (2018). Russian-Language education in Ukraine: history and present situation. *Herald of the Russian Academy of Sciences*, 88(6), 454–462. <https://doi.org/10.1134/s1019331618060023>
- Article by Vladimir Putin "On the Historical unity of Russians and Ukrainians".* (2021, July 12). President of Russia. <http://www.en.kremlin.ru/events/president/news/66181>
- Azhniuk, B. (2018). Ukrainian language legislation and the national crisis. *Harvard Ukrainian Studies*, 35(1-4), 311. <https://www.proquest.com/scholarly-journals/ukrainian-language-legislation-national-crisis/docview/2405312660/se-2>
- Azhniuk, B. (2018). Ukrainian language legislation and the national crisis. *Harvard Ukrainian Studies*, 35(1/4), 311–329. <https://www.jstor.org/stable/44983546>
- Baker, M. (2018). Translation and conflict. In *Routledge eBooks*. <https://doi.org/10.4324/9780429438240>
- Bilaniuk, L. (2005). *Contested tongues: Language Politics and Cultural Correction in Ukraine*. Cornell University Press.
- Blommaert, J. (2010). *The Sociolinguistics of globalization*. <https://doi.org/10.1017/cbo9780511845307>
- Boulogne, P. & Myrosh, M. (2025). "Translation in Ukraine (1945-2025): From Empire to Wartime Resistance" te verschijnen in: E. Brems et al. (Eds.), *Book translation in multilingual states (1945-2024)* Leuven University Press.
- Boulogne, P. (2024, 25 januari). *Language diversity within the Ukrainian diaspora in Flanders: a struggle?* [Powerpoint slides]. Faculteit Letteren, KU Leuven. Geraadpleegd op 27 mei 2025.
- Brisset, C., Leanza, Y., Rosenberg, E., Vissandjée, B., Kirmayer, L. J., Muckle, G., Xenocostas, S., & Laforce, H. (2013). Language barriers in mental health care: A survey of primary care practitioners. *Journal of Immigrant and Minority Health*, 16(6), 1238–1246. <https://doi.org/10.1007/s10903-013-9971-9>
- Bruner, J. (1991). The narrative construction of reality. *Critical Inquiry*, 18(1), 1–21. <https://doi.org/10.1086/448619>
- Coudenys, W. (2014). *Het geheugen van Rusland. Een geschiedenis. Crash course tolk-n - Antwerpen.* (n.d.). Faculteit Letteren. <https://www.arts.kuleuven.be/oekraine/crash-course-tolken-antwerpen>
- Csernicskó, I. & Fedinec C. (2016). Four language laws of Ukraine. *International Journal of Minority and Group Rights*, 23(4), 560-582. <https://www.jstor.org/stable/26557843>

- De Russische inval in Oekraïne: waar komt het vandaan en hoe gaat het verder? (2023, February 24). Universiteit Utrecht. <https://www.uu.nl/in-de-media/de-russische-inval-in-oekraïne-waar-komt-het-vandaan-en-hoe-gaat-het-verder>
- Denber, R. (2022, January 19). New language requirement raises concerns in Ukraine. *Human Rights Watch*. <https://www.hrw.org/news/2022/01/19/new-language-requirement-raises-concerns-ukraine>
- Dettmer, J. (2022, September 29). The cost of Ukraine's de-Russification. *POLITICO*. <https://www.politico.eu/article/the-cost-of-ukraines-de-russification/>
- Detrez, R. (2015). *Rusland / druk 1: een geschiedenis*.
- Diriker, E. (2004). *De-/Re-Contextualizing Conference Interpreting: Interpreters in the Ivory Tower?* <https://www.escholar.manchester.ac.uk/uk-ac-man-scw:4b1919>
- Dyczok, M. (2024). *Ukraine not 'the' Ukraine*. <https://doi.org/10.1017/9781009365536>
- Fortuin, Egbert. 2024. "'Denazificatie' als oorlogsdoel. Hoe Rusland de Oekraïense taalpolitiek als voorwendsel gebruikt" te verschijnen in: Boulogne, Pieter & Annemarie Gielen (red.). *Vrede aan de wereld! (En toen werd het oorlog) Historische en culturele perspectieven op de Russisch-Oekraïense oorlog*, Leuven: Acco, 2025.
- Fortuin, E. (2022). "Ukraine commits genocide on Russians": the term "genocide" in Russian propaganda. *Russian Linguistics*, 46(3), 313–347. <https://doi.org/10.1007/s11185-022-09258-5>
- Grant, T. D. (2015). Annexation of Crimea. *American Journal of International Law*, 109(1), 68–95. <https://doi.org/10.5305/amerjintlaw.109.1.0068>
- Gray, B., Hilder, J., & Stubbe, M. (2012). How to use interpreters in general practice: the development of a New Zealand toolkit. *Journal of Primary Health Care*, 4(1), 52. <https://doi.org/10.1071/hc12052>
- Harris, B., & Sherwood, B. (1978). Translating as an innate skill. In Springer eBooks (pp. 155–170). https://doi.org/10.1007/978-1-4615-9077-4_15
- [Ik ben gevlucht uit Oekraïne - Ukraine. \(n.d.\). https://info-ukraine.be/nl/ondersteuning-belgie/psychosociale-ondersteuning-en-bescherming/ik-ben-gevlucht-uit-oekraïne](https://info-ukraine.be/nl/ondersteuning-belgie/psychosociale-ondersteuning-en-bescherming/ik-ben-gevlucht-uit-oekraïne)
- Hentschel, G., & Palinska, O. (2022). The linguistic situation on the Ukrainian Black Sea coast – Ukrainian, Russian and Suržyk as “native language”, “primary code”, frequently used codes and codes of linguistic socialization during childhood. *Russian Linguistics*, 46(3), 259–290. <https://doi.org/10.1007/s11185-022-09259-4>
- Inghilleri, M. (2009). Translators in War Zones: Ethics under Fire in Iraq. In *Palgrave Macmillan UK eBooks* (pp. 207–221). https://doi.org/10.1057/9780230235410_11
- Kitsoft. (n.d.). *Київрада наклала мораторій на публічне використання російськомовного культурного продукту на території столиці*. Офіційний Портал КМДА - Головна. https://kyivcity.gov.ua/news/kivrada_naklala_moratoriy_na_publichne_vikoristannya_rosiyskomovnogo_kulturnogo_produktu_na_teritori_stolitsi/
- Kulyk, V. (2009). Language policies and language attitudes in Post-Orange Ukraine. In J. Besters-Dilger (Ed.), *Language policy and language situation in Ukraine: Analysis and recommendations* (pp. 15–56). Peter Lang.
- Kulyk, V. (2017). Language Attitudes in Independent Ukraine: Differentiation and Evolution. *Harvard Ukrainian Studies*, 35(1/4), 265–292. <http://www.jstor.org/stable/44983544>

- Kulyk, V. (2024). Language shift in time of war: the abandonment of Russian in Ukraine. *Post-Soviet Affairs*, 40(3), 159–174. <https://doi.org/10.1080/1060586x.2024.2318141>
- Landman, G. (2021, January 21). In de Oekraïne mag het leven zich slechts in één taal afspelen. *Nederlands Dagblad. De Kwaliteitskrant Van Christelijk Nederland*. <https://www.nd.nl/opinie/opinie/1015444/oekra-iuml-ne-knevelt-minderheidstaal>
- Meertalige communicatie. (n.d.). Vlaanderen. <https://www.vlaanderen.be/vlaanderen-helpt-oekraïne/meertalige-communicatie>
- methodsMcr. (2012, May 8). *What is a narrative approach to translation? by Mona Baker* [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=vlVWKmpDSiU>
- Noodhulp Oekraïne - UNHCR België en Luxemburg. (n.d.). UNHCR België en Luxemburg. <https://www.unhcr.org/be/nl/noodhulp/noodhulp-oekraïne-unhcr-vluchtelingen>
- Oorlog in Oekraïne: 2 jaar later, de opvang in België wordt verdergezet - Crisiscentrum. (2024, February 23). <https://crisiscentrum.be/nl/newsroom/oorlog-oekraïne-2-jaar-later-de-opvang-belgie-wordt-verdergezet>
- PAVLENKO, A. (2008). Emotion and emotion-laden words in the bilingual lexicon. *Bilingualism: Language and Cognition*, 11(2), 147–164. doi:10.1017/S1366728908003283
- Pidkuimukha, L., & Pidkuimukha, L. (2020, October 20). *Law of Ukraine “On ensuring the functioning of Ukrainian as the state language”: The status of Ukrainian and minority languages*. Forum for Ukrainian Studies. <https://ukrainian-studies.ca/2020/10/20/the-official-act-on-the-state-language-entered-into-force-on-16-july-2019-the-status-of-ukrainian-and-minority-languages/>
- Pchelintseva, O. (2023). War, language and culture. *Zeitschrift Für Slawistik*, 68(3), 398–418. <https://doi.org/10.1515/slwa-2023-0020>
- Press statement and answers to journalists’ questions following a meeting of the Russia-NATO Council. (2008, April 4). President of Russia. <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/24903>
- Radio Kroeto voor Oekraïense kinderen gaat van start | Ring. (n.d.). <https://www.ringtv.be/samenleving-cultuur/radio-kroeto-voor-oekraïense-kinderen-gaat-van-start>
- Rao, C. (2023). *Interpreting a war: Vicarious trauma and guilt in interpreters* (Master’s thesis, Vrije Universiteit Brussel). VUBis catalogue.
- Rindon Kundu. (2020, October 13). *Professor Emerita Mona Baker’ speech on Narrative Analysis in Translation and Interpreting Studies* [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=VNHXDfRtbV0>
- Sarno, I. (2022, March 29). A crash course in interpreting for people wanting to help Ukrainian refugees. *Knowledge Centre on Interpretation - European Commission*. <https://knowledge-centre-interpretation.education.ec.europa.eu/en/news/crash-course-interpreting-people-wanting-help-ukrainian-refugees>
- Sauer, T. (2025). “De oorzaken van het conflict. Waarom heft Rusland Oekraïne aangevallen?” in P. Boulogne & A. Gielen (Eds.), *Vrede aan de wereld! (en toen werd het oorlog)*, Acco.
- Seals, C. A. (2019). 7. ‘It doesn’t matter what you speak’: Challenges to dominant language ideologies by Ukrainian young adults. In *Multilingual Matters eBooks* (pp. 167–185). <https://doi.org/10.21832/9781788925006-008>

- Seals, C. A. (2019a). 5. Renegotiating identity and 'Changing your mother tongue.' In *Multilingual Matters eBooks* (pp. 97–129). <https://doi.org/10.21832/9781788925006-006>
- Shevelov, G. Y. (1980). Ukrainian. In A. M. Schenker & E. Stankiewicz (eds.), *The Slavic literary languages: Formation and development* (pp. 143-160). New Haven, CT: Yale Concilium on International and Area Studies.
- Spreek je Oekraïens en Nederlands? Wil je mensen uit de nood helpen? (2022, November 3). <https://www.integratie-inburgering.be/nl/spreek-je-oekraiens-en-nederlands-wil-je-mensen-uit-de-nood-helpen-word-crisistolk>
- Todorova, M. (2020). Chapter 3. Interpreting for refugees. In *Benjamins translation library* (pp. 63–81). <https://doi.org/10.1075/btl.151.03tod>
- Todorova, M., & Rosendo, L. R. (2021). Interpreting conflict. In *Springer eBooks*. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-66909-6>
- Tolken gezocht om Oekraïense vluchtelingen bij te staan | RTV. (n.d.). <https://www.rtv.be/tolken-gezocht-om-oekraiense-vluchtelingen-bij-te-staan-0>
- Twee jaar oorlog in Oekraïne. (2024, February 26). *Fedasil*. <https://www.fedasil.be/nl/nieuws/opvang-asielzoekers/twee-jaar-oorlog-oekraïne#:~:text=Fedasil%20heeft%2018.000%20ontheemden%20uit,bescherming%20ingeschreven%20in%20het%20rijksregister>
- Van Goethem, H. (2020). *Politieke en institutionele geschiedenis van België* [Syllabus]. Universiteit Antwerpen.
- White, H. (1987). *The content of the form: Narrative Discourse and Historical Representation*. Baltimore : John Hopkins University Press.
- Wikipedia contributors. (2025, March 8). *2001 Ukrainian census*. Wikipedia. https://en.wikipedia.org/wiki/2001_Ukrainian_census
- Wikipedia contributors. (n.d.). *File:Ukraine census 2001 Ukrainian.svg - Wikipedia*. https://en.m.wikipedia.org/wiki/File:Ukraine_census_2001_Ukrainian.svg
- Wil je een beroep doen op een sociaal tolk of vertaler? (n.d.). <https://www.integratie-inburgering.be/nl/wat-kunnen-we-voor-jou-doen/ondersteuning-voor-je-organisatie-of-lokaal-bestuur/taal/wil-je-een-beroep-doen-op-een-sociaal-tolk-of-vertaler>

6 Bijlagen

6.1 Informed consent formulier

Geïnformeerde toestemming

[Dit IC-formulier is bedoeld als voorbeeld en dient aangepast te worden aan de specifieke studie. Cursieve tekst tussen vierkante haakjes dient als instructie voor de onderzoekers en moet verwijderd worden uit het uiteindelijke formulier. Grijs vakjes geven aan dat meer informatie geschreven dient te worden door de onderzoekers. Ook andere tekst kan aangepast worden indien relevant.]

Titel van het onderzoek:
Het spanningsveld tussen Russisch en Oekraïens sinds het begin van de oorlog:
De ervaringen van tolken voor Oekraïense vluchtelingen

Naam + contactgegevens promotor en onderzoeker(s):
Promotor: Pieter Boulogne
Faculteit: Letteren
Mail: pieter.boulogne@kuleuven.be

Onderzoeker: Nathalie Mariën
Faculteit: Letteren
Mail: nathalie.marien@student.kuleuven.be

Doel en methodologie van het onderzoek:
De ervaringen van tolken voor Oekraïense vluchtelingen bevragen.

Duur van het experiment:
30-60 minuten

- Ik begrijp wat van mij verwacht wordt tijdens dit onderzoek.
- Ik weet dat ik zal deelnemen aan volgende proeven of testen:
Diepte-interview
- Ik weet dat er risico's of ongemakken kunnen verbonden zijn aan mijn deelname:
Ja.
- Ikzelf of anderen kunnen baat bij dit onderzoek hebben op volgende wijze:
Meer te weten komen over de ervaringen van de tolken voor Oekraïense vluchtelingen.
- Mijn deelname levert een bijdrage aan het wetenschappelijk onderzoek. Ik weet ik geen verdere beloning of compensatie voor mijn deelname zal ontvangen.
- Ik begrijp dat mijn deelname aan deze studie vrijwillig is. Ik heb het recht om mijn deelname op elk moment stop te zetten. Daarvoor hoef ik geen reden te geven en ik weet dat daaruit geen nadeel voor mij kan ontstaan.
- Ik weet dat er in dit onderzoek opnames van mij gemaakt kunnen worden:
Ja.
- Ik weet dat in dit onderzoek onderwerpen of vragen aan bod kunnen komen die gevoelig of persoonlijk van aard zijn:
Ja.
- Mijn persoonsgegevens zullen verwerkt worden in lijn met de Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG/GDPR). Hierbij worden alleen de gegevens verwerkt die strikt noodzakelijk voor het behalen van de onderzoeksdoelstellingen. Doorheen het onderzoek zullen mijn gegevens steeds vertrouwelijk behandeld worden. De onderzoekers nemen maatregelen om mijn privacy te beschermen. Zo zullen mijn persoonsgegevens gepseudonimiseerd worden, wat betekent dat mijn gegevens niet meer aan mij gekoppeld kunnen worden zonder gebruik van

aanvullende informatie die alleen toegankelijk is voor de onderzoekers. Ik begrijp dat mijn gepseudonimiseerde gegevens kunnen hergebruikt worden voor ander wetenschappelijk onderzoek en mogelijk ook in het kader van onderwijs en academische lezingen. Meer informatie over de verwerking van mijn persoonsgegevens kan teruggevonden worden in de bijgevoegde informatiebrief.

- Ik wil graag op de hoogte gehouden worden van de resultaten van dit onderzoek. De onderzoeker mag mij hiervoor contacteren op het volgende e-mailadres:

- Voor verdere vragen over het onderzoek weet ik dat ik na mijn deelname terecht kan bij:
nathalie.marien@student.kuleuven.be

☐ **Ik heb bovenstaande informatie gelezen en begrepen en heb antwoord gekregen op al mijn vragen**

6.2 Vragenlijst interview

Algemene vragen

1. Kunt u uzelf even kort voorstellen? (naam, leeftijd, achtergrond)
2. Van welke origine bent u?
3. Welke opleiding heeft u genoten?
4. Wat is uw talencombinatie als tolk?
5. Hoeveel jaar bent u reeds actief als tolk?
6. Wat voor soort tolkwerk doet u?
7. Wat is uw verloning per tolkbeurt?
8. Heeft u een specifieke opleiding genoten voor het tolken voor vluchtelingen? Zo ja, welke?

Spanningsveld tussen Russisch en Oekraïens + ervaringen van tolken

9. Kunt u beschrijven hoe vaak en in welke context u tolkt / reeds heeft getolkt voor Oekraïense vluchtelingen?
10. Wat zijn de meest voorkomende sectoren waarin u tolkt / reeds heeft getolkt voor hen? (gezondheidszorg, sociale diensten, juridische sfeer...)
11. Hoe voelt u zich erbij om te tolken vanuit de Russische/Oekraïense taal waaruit u tolkt voor Oekraïense vluchtelingen?
12. Welke talen heeft u gesproken tijdens de tolkopdracht?
13. Was u gebonden aan een deontologische code tijdens uw tolkopdracht?
14. Hoe verschilt het tolken voor Oekraïense vluchtelingen van uw andere tolkervaringen?
15. Wist u dat u tolkte voor een Oekraïner / Oekraïense?
16. Wist u dat u tolkte voor een Oekraïense vluchteling?
17. Heeft het feit dat de cliënt Oekraïens was uw wijze van voorbereiding beïnvloed?
18. Heeft u zich anders gedragen, wanneer u wist dat u voor een Oekraïense vluchteling tolkte?
19. Heeft u zich anders gekleed, wanneer u wist dat u voor een Oekraïense vluchteling tolkte?
20. Is het al voorgekomen dat u voor Oekraïens gevraagd was, maar dat de cliënt (in deze context: Oekraïense vluchteling) Russisch tegen u sprak, of dat u voor Russisch gevraagd was maar dat de cliënt Oekraïens tegen u sprak?
21. Welke talen heeft u gesproken tijdens de tolkopdracht?
22. Is het al voorgekomen dat de cliënt een Russisch-Oekraïense mengtaal sprak (namelijk het soerzjik)?

23. Is het al voorgekomen dat de cliënt in de loop van het gesprek van taal verandert?
24. Is het voorgekomen dat, in het geval van meerdere cliënten bij een sessie, de cliënten onderling (bijvoorbeeld een moeder tegenover de kinderen) een andere taal spraken dan de taal waarvoor u gevraagd was?
25. Is het al voorgekomen dat de hulpverlener dacht dat u voor Oekraïens kwam terwijl het Russisch was, of dat u voor Russisch kwam terwijl het Oekraïens was?
26. Had u de indruk dat de vluchteling het Oekraïens boven het Russisch verkoos of andersom? Zo ja, waarom denkt u dat dat zo is?
27. Hoe gaat u om met situaties waarin Oekraïense vluchtelingen een voorkeur hebben voor het Oekraïens?
28. Heeft u ooit al moeten bemiddelen in conflicten die ontstonden door de taalvoorkeur van de vluchteling waarvoor u tolkte? Zo ja, hoe heeft u dit aangepakt?
29. Deelt u uw etniciteit mee aan de Oekraïense vluchteling?
30. Wordt er naar uw etniciteit gevraagd door de Oekraïense vluchteling?
31. Krijgt u soms aanvragen binnen waar het Oekraïens als alternatieve taal wordt gesuggereerd?
32. Heeft u het gevoel dat men liever een beroep doet op een tolk Oekraïens-Nederlands dan op een tolk Russisch-Nederlands?
33. Bent u transparant over uw standpunt met betrekking tot de oorlog tussen Rusland en Oekraïne ten opzichte van de vluchtelingen waarvoor u tolkt?
34. Is uw openheid hierover sinds de aanvang van de oorlog gewijzigd? Zo, ja waarom?
35. Heeft u te maken gehad met vooroordelen in uw werk met Oekraïense vluchtelingen? Zo ja, kunt u een voorbeeld geven?
- Verschillen in ervaringen*
36. (Als het een gecertificeerd tolk betreft:) 'Voelt u zich bedreigd door het gebruik van crisistolken, vrijwilligers, ad hoc tolken enzovoort? ...
37. (Als het een tolk betreft met meerdere statuten:) Verschillen uw ervaringen met Oekraïense vluchtelingen als tolk afhankelijk van uw statuut? Zo ja, hoe?
38. (Als het een tolk met beide taalcombinaties betreft:) Verschillen uw ervaringen afhankelijk van uw talencombinatie?

39. (indien tolk Russisch) Heeft u positieve en/of negatieve ervaringen gehad met de diensten die u inschakelen of hadden kunnen inschakelen om te tolken voor Oekraïense vluchtelingen?

40. (Indien tolk Russisch) Heeft u de indruk dat uw expertise voldoende op prijs wordt gesteld door de diensten?

(sommige Russische tolken waren gefrustreerd dat ze in de ogen van de diensten niet de juiste taal hadden om voor Oekraïners te tolken)

41. (Indien tolk Russisch) Heeft u de indruk dat uw expertise voldoende op prijs wordt gesteld door de Oekraïense vluchtelingen?

Toekomstperspectief

42. Hoe denkt u dat het spanningsveld tussen Russisch en Oekraïens zich zal ontwikkelen in de toekomst?

43. “ in Vlaanderen?

Afsluitende vraag

44. Zijn er nog andere zaken die u nog zou willen toevoegen die relevant zijn voor dit onderzoek? (iets speciaals dat is voorgevallen? iets algemeen bij het tolken voor Oekraïense vluchtelingen)

Extra vragen

1. Hoe gaat u om met de traumatische verhalen die u reeds heeft getolkt voor Oekraïense vluchtelingen?